

i v dalších, zejména moravských listech. Do literárního povědomí se zapsal jako básník z kruhu kolem Moderní revue, v němž však nepatřil k výrazným autorům; vystoupil též v almanaších s ním spjatých i v odvozeném sborníku *Na nové květy*. Zatímco jeho prvotina (*Soumraky*) melancholickým laděním, životním negativismem a ostentativní proklamací nudy ve své náladové jednotvárnosti cele zapadá do tvůrčích podnětů dekadentního symbolismu, následující sbírka (*Z mého panoptika*) se vydala na cestu satiry komentující spíše reflexí než útočným vyostřením charakteristické znaky zvířat, ptáků i historických osobností, vesměs bez výraznějšího osobního akcentu. Poslední sbírka (*Faunovy melodie*) se vrací opět k monotematicitě, tentokrát erotické; S. v ní až stereotypně a občas i s výrazovou topoností sleduje obvyklý průběh milostných vztahů: výbuchy vášně i otrávenost z erotiky provázenou pocitu nudy, vzpomínky na minulé prožitky s novými tužbami a očekáváním příchodu Neznámé, naděje na nové štěstí i nový rozchod. V meziválečném období se S. věnoval zejména redaktorské práci a překladům, verše tiskl jen příležitostně (např. ukázky z hanácké poezie ve vlastním přebásnění ve *Venkově*).

PŘÍSPĚVKY in: Almanach na rok MCM (1899); Almanach secese (1896); Besedy Času (1900); Čes. svět (1913); Hlas z Hané (Prostějov, od 1892); Lid. revue moravskoslezská (Mor. Ostrava 1905); Moderní revue (1894–1902); Morava (Brno 1901–02); Mor. revue (Brno 1899); alm. Na nové květy (1899); Nár. osvobození (1925); Naše žně (Přerov); Niva (1896); Srdce (1901–04); Venkov (1926–27); – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ■ **KNÍŽNĚ**. *Poezie*: Soumraky (1901); *Z mého panoptika* (1902); *Faunovy melodie* (1907). – *Překlady*: E. Glyn: *Za úskalím* (1911); R. O'Monroy: *Venuše a Mars* (1913); M. Glass: *Od-poutané lidstvo* (1921); R. Naegeleen: *K smrti odsouzen* (1930); G. Courteline: *Veselí rejtaři* (1931). ■ **SCÉNICKY**. *Překlady*: T. Bernard: *Neznámý tanečník* (1911); A. Ohorn: *Samson v zajetí* (1913). ■

LITERATURA: ● ref. *Soumraky*: L., *Zvon* 1, 1900/01, s. 455; an., *Vlast* 17, 1900/01, s. 1092; an., *Čas* 23. 5. 1901; J. Karásek, *Rozhledy* 11, 1901/02, s. 160; R. (K. Rožek), *Srdce* 1, 1901/02, s. 25 ●; ● ref. *Z mého panoptika*: O. Theer, *Lumír* 30, 1901/02, s. 228; M. Marten, *MR* 1901/02, sv. 13, s. 536; J. Nováček, *Obzor lit. a umělecký* 4, 1901/02, s. 257; L., *Zvon* 2, 1901/02, s. 391; V. Otomar, *Srdce* 1, 1901/02, s. 249; an., *Čas* 7. 9. 1902; Q. V. (Q. M. Vyskočil), *Moderní život* 1902, s. 103; F. X. Hodač, *Rozhledy* 13, 1902/03, s. 164 ●; ● ref. *Faunovy melodie*: K. Fiala, *MR* 1906/07,

sv. 19, s. 574; V. K., *Pražská lid. revue* 1907, s. 155 ●; ● nekrology: (čt), *LidN* 2. 8. 1938; an., *PL* 2. 8. 1938; an., *Ranní noviny* 2. 8. 1938 ●; jšk (J. Š. Kvapil): *Vzpomínka na F. S.*, *LidN* 27. 6. 1943; (old) (L. Soldán): *Začátek a konec cesty*, *Štafeta* 1978, č. 4; A. J. Hraše: *První zprávař československého rozhlasu*, *Svět rozhlasu* 2001, č. 7.

ls

Solfernus

14.–15. století

Tzv. pekelný román.

S. je teologicko-právnícká hříčka; předpokládá se, že měl latinskou předlohu, která vznikla v prostředí znalců kanonického práva.

Formálně to je literární spor rozvedený prostředky narativní prózy: jeho tématem je soudní pře pekla s Bohem o ráj a o moc nad člověkem, vykoupeným Kristovou obětí z dědičného hříchu; žalující stranu zastupuje ďábel Solfernus. Autor použil v příslušných pasážích staršího českého zpracování *Života Adama a Evy*. Obdobou S. je v staré české literatuře tzv. *Beliál*. Pod názvem *Život Adamův aneb jinak od starodávna Solfernus...* vydal S. 1553 tiskem V. Hájek z Libočan.

EDICE. *Ukázky in*: Výbor z literatury české 2 (1868, ed. K. J. Erben); Nová legenda zlatá 2 (1928, ed. F. Šimek; v novověs. úpravě). ■

BIBLIOGRAFIE (tisky): *Knihopis* č. 17 597 – 17 601. ■ **LITERATURA**: K. J. Erben in Výbor z literatury české 2 (1868, sl. 471); J. J. (Jireček): *Soud o vykoupení světa...*, *ČČM* 1884, s. 319; V. Jagić in *Slawische Beiträge zu den biblischen Apokryphen* 7, *Denkschriften der k. Akademie der Wissenschaften in Wien, phil.-hist. Klasse* 42, 1893, s. 64; J. Polívka: *Die Vita Adae et Evae in der Altböhmischen Literatur*, *Archiv für slavische Philologie* (Berlín) 1895, s. 186.

jl

Josef Václav Sommer

* 19. 7. 1805 *Radlice* (Praha-R.)
† 25. 1. 1882 *Smíchov* (Praha-S.)

Autor a překladatel drobných zábavných knížek s výchovnou a osvětovou tendencí i odborných spisků.

Psal se také Josef Venceslav S. – Syn zemědělského nádeníka. Pracoval jako knihtiskař. Pů-

sobil u J. H. Pospíšila v Hradci Král. snad jako ředitel tiskárny (1826–31), později v Praze ve firmě Synové B. Haase zřejmě jako sazeč (1834–37), poté jako faktor v Arcibiskupské tiskárně u V. Špinky a u J. Spurného (doloženo 1849).

V časopisech publikoval desítky drobných zábavných příspěvků, často s křesťanskovýchovnou a osvětovou tendencí: historické anekdotické příběhy, orientální povídky, podobenství, vtipy aj., které zřejmě přebíral a překládal z cizích časopisů; knižně je vydal pod titulem *Zábavné povídky obsahu ponaučného i romantického*. Uveřejnil také několik překladů i úprav nenáročných německých sentimentálně-výchovných povídek (J. A. Gleich, F. Hoffmann, Th. Nelk, Ch. Schmid aj.). Překládal a adaptoval i práce odborné (především životopis J. Husa od A. Zitteho), několik náboženských knížek a spisek z oboru křesťanského.

ŠIFRA: J. V. S. ■ PŘÍSPĚVKY in: Časopis pro katol. duchovenstvo (1839); Čechoslav (1830–31); Jindy a nyní (1830–31); sb. Výjev citů na den vítaných jmenovin... Janu H. Pospíšilovi... od jeho kněhtlačitelské společnosti pražské (1830); – posmrtně: ant. Píseň o nosu (2005, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Zábavné povídky obsahu ponaučného i romantického (1830); Nová píseň pro mládence a panny (1867). – *Překlady a adaptace*: an. (W. Bauberger, dub.): Pytláci. Povídka výstražná o pověře pro mládež vlastenskou (1838); J. N. Havlíček: Krátké navedení ku zhotovování mužských šatů dle pravidelného rozdělení míry (1838); H. Dichtl: Životopis blahosl. Marie Elektý od Ježíše (1839); an.: Devítidenní pobožnost ku svaté Filomeně, panně a mučedlnici (1840); Ch. Schmid: Keř růžový (1841) + Moucha, Červenka (1841) + Klášter kartuziánský (1842) + Slavík, Červené a bílé růže (1843) + Bratři (1844); J. Walden (J. A. Gleich): Černý Janoš aneb Tajná sklepení benátská. Historický obraz z první polovice 16. století (1844); F. Hoffmann: Vojtěch Stražil aneb Po třech letech u sosnového kříže (1844); Th. Nelk: Sáček s penězi (1844); A. Zitte: Obšírný životopis mistra Jana z Husince, vůbec Hus nazvaného... (1850). ■

LITERATURA: A. Kraus in Husitství v literatuře, zejména německé 3 (1924, s. 186).

lk

Edvard Souček

* 7. 8. 1844 Běchovice u Prahy

† 5. 1. 1920 Hradec Králové

Autor nenáročných konverzačních veselohr ze života maloměsta, filolog.

VI. jm. Eduard S. – Syn královéhradeckého nájemce hospody. Gymnázium studoval od 1857 v Hradci Král., po maturitě (1864) se nejprve na pražské univerzitě zapsal na práva (zimní semestr 1864/65), později studoval na pražské filoz. fakultě klasickou filologii (1865–68), údajně též ve Vídni. Po celý život působil jako (především gymnaziální) profesor latiny, francouzštiny, němčiny a češtiny. Nejprve učil v Čes. Lípě, poté v Broumově a v Prachaticích (1872–75). Od 1875 vyučoval na reálném gymnáziu v Chrudimi, 1888–94 byl profesorem na zdejší české zemské vyšší hospodářské škole. V Chrudimi byl předsedou odbočky Alliance Française; přednášel též ve Spolku paní a dívek. 1903 odešel na odpočinek a 1907 se přestěhoval k dcerám do Hradce Král. Zemřel na sešlost stářím; urna byla uložena v Hradci Král.

S. hry, určené především venkovskému publiku, patřily k repertoáru ochotnických souborů (opakovaně s nimi v Chrudimi hostovala divadelní společnost V. Budila). Pro tyto nenáročné, humoristické dramatické práce S. čerpal obligátní látku ze života maloměstské honore, zejména náměty milostné (*Motýlek*). Zkoušku citů a lásky zvolil jako téma pro konverzační veselohru *Bludička*, v níž vylíčil kokeťerii rozmarné moderní dívky, provokující žárlivost, a tedy i zájem svého nastávajícího. Ve veselohře *Před sjezdem* S. pojednal místní látku, když v satirických narážkách kriticky přiblížil dění kolem Spolku akademiků chrudimských, jimž nepřiznání a nepochopení městských činitelů nedovolily uskutečnit veřejné přednášky. Ve svých hrách pracoval s komickými efekty vyvolanými záměnami rolí, v promluvách ironizoval rovněž dobové nadužívání cizích slov při společenské konverzaci. Znalosti románské filologie S. uplatnil ve srovnávací studii o Racinově rané komedii *Sudiči*. Své pedagogické a výchovné zásady postuloval v pojednání *Dvanáctero přikázání vychovatelských*.

PŘÍSPĚVKY in: Program c. k. reálného a vyššího gymnázia v Chrudimi (1880, stať O užívání časův indikativu a conditionnelu v jazyku francouzském); Vierter Jahresbericht des k. k. Staats-Realgymnasiums in Prachatitz (1875, studie Observations critiques sur les Plaideurs de Racine, podp. Édouard Souček). ■ KNIŽNĚ. *Divadelní hry*: *Motýlek* (1890, i prem.); *Bludička* (1891, i prem.); *Před sjezdem* (b. d., 1891). – *Ostatní práce*: *Dvanáctero přikázání vychovatelských* (1891). ■ SCÉNICKY. *Hra*: Froelova metoda (1889). ■

LITERATURA: J. V.: ref. insc. Froeblova metoda, Čes. Thalia 1889, s. 271; ● ref. Bludička: π, Lit. listy 13, 1891/92, s. 57; P. Vychodil, Hlídka lit. 1892, s. 222 ●; π: ref. Před sjezdem, Lit. listy 13, 1891/92, s. 58; -Adk (J. Adámek): K stým narozeninám E. S., Východo-čes. kraj 1944, č. 32.

vfr

Stanislav Souček

* 7. 5. 1870 *Náchod*

† 30. 12. 1935 *Brno*

Historik české literatury v jejím časovém rozpětí od středověku do konce 19. století, přední znalec Štítného a Komenského, zabýval se též lidovou a pololidovou slovesností a dějinami pedagogiky a didaktiky. Ve svých pracích, vyznačujících se detailní znalostí kulturněhistorických reálií, důmyslně rozvíjel metody textové kritiky vypracované klasickou filologií.

Syn řídícího učitele v Hronově; jeho otec byl vlastivědným pracovníkem, autorem historických a národopisných statí. 1881–88 S. studoval gymnázium v Rychnově n. Kněžnou, 1888–94 slovanskou a klasickou filologii na pražské filoz. fakultě (studijní rok 1891/92 strávil ve Vídni), kde byli jeho učiteli J. Gebauer, M. Hattala, J. Král, J. Kvíčala, J. Polívka; navštěvoval i přednášky J. Golla, O. Hostinského, A. Krause a T. G. Masaryka (doktorát 1905 prací *Klácelovy názory a práce o jazyce českém*). Učil na gymnáziích v Olomouci (1894–97), ve Dvoře Král. (1897–1900) a v Brně (1900–20); zde se významně podílel na organizaci kulturního a vědeckého života (od 1905 byl členem Vědeckého klubu, F. Kameníček ho později získal pro spolupráci s Maticí moravskou). 1920 byl jmenován profesorem českého jazyka a písemnictví na nově založené Masarykově univerzitě, 1922–23 byl děkanem filoz. fakulty, 1930–31 rektorem univerzity. Vedle toho působil i jako ředitel slovanského semináře na filoz. fakultě a po smrti L. Janáčka od 1928 jako předseda moravsko-slezského pracovního výboru Státního ústavu pro lidovou píseň, který vedl až do 1934. Zemřel po delší nemoci, pohřben byl v Brně.

S. publikoval většinu prací časopisecky, mnoho poznatků uložil v recenzích. Pracoval metodou tzv. vyšší a nižší textové kritiky (první se zabývá zkoumáním pravosti literárního díla, zjišťuje, kdy a kde vzniklo, o jaké prameny

se opírá, jaké vlivy na ně působily; druhá se zaměřuje na vlastní text a jeho vydání). Jeho mikrologické studie podávají dílčí rekonstrukci širokého dobového literárního kontextu s důrazem na tvůrce a prostředí, součástí některých z nich jsou edice rozebíraných textů. Mezi S. dominantní vědecké zájmy patřila staročeská literatura (především Štítný), život a dílo J. A. Komenského, literatura 19. století (zvláště specifika českého obrození na Moravě, B. Němcová, K. J. Erben, J. Neruda, A. Jirásek), dějiny lidové a zlidovělé písně. V disertaci *Klácelovy názory a práce o jazyce českém* rozebral dobové pokusy o aplikaci hegelovské filozofie na popis struktury jazyka, jejich ohlas u některých vyhraněných osobností českého obrození na Moravě (F. Škorpík, K. Šmídek) a stanovil jejich místo v dějinách české gramatiky. V bádání o T. ze Štítného se S. zaměřil na dataci souboru Knížky šestery o obecných věcech křesťanských a na analýzu estetických úvah v Řečech besedních; korigoval výsledky staršího studia, které přeceňovalo originalitu názorů Štítného. Mimořádnou pozornost věnoval S. životu a dílu J. A. Komenského, především českým pracím z raného období a z nich zejména Labyrintu. Objevil a popsal šest dosud neznámých rukopisů Komenského z tzv. Leningradského sborníku. Množství vlastních S. poznatků obsahují referáty o nových komeniologických publikacích. Syntetický názor na Komenského podal v přednášce proslovené při nastoupení do úřadu rektora. Z pozůstalosti vyšla jediná jeho knižní práce o Komenském (*Komenský jako teoretik kazatelského umění*). V monografii *Rakovnická vánoční hra* vyšel z kritiky textu pastýřské hry ze 17. století, dochované v rakovnickém archivu, ale téma vymezené titulem práce daleko přesáhl: na základě bohatého materiálu rekonstruoval dvě vývojové linie české poezie 17. století ve vztahu k latinské tradici (časoměrné básnictví, vergiliovský idylismus). Ze zájmu o lidovou, zlidovělou a ohlasovou slovesnost vznikly S. důmyslné analýzy domněle lidových písní (*Domnělá píseň pražských vyhnanců na Slovensko a její slovenské příbuzenstvo a Dvě pozdní mystifikace Hankovy*). Vydal neznámé varianty Erbenových básní a významně přispěl k poznání dějin textu Kytice. Objevně rozebíral prameny a slovesnou stavbu Nerudových básní (zvláště ze sbírky Balady a romance). Doplňující okruh S. zájmů tvořily dějiny pedagogi-

ky a didaktiky. V pozůstalosti se kromě rozsáhlejší studie Staročeská cestopisná literatura zachovaly veřejné přednášky o sv. Václavovi, Blahoslavovi, Komenském aj. Na S. komeniologické práce navazoval jeho žák A. Škarka, na S. studium zlidovělé a kramářské písně navazovali R. Smetana a B. Václavek. Monografie o Rakovnické vánoční hře byla impulsem pro intenzivní barokologická bádání 30. let.

ŠIFRY: S., S. S. ■ **PŘÍSPĚVKY in:** Almanach ČAVU (1923, 1933); sb. Archiv pro bádání o životě a spisech J. A. Komenského (1924, 1926, 1930, 1932; 1924 Komenského Labyrint u nás a v cizině, i sep.); Božena Němcová 1820–1862. Sborník statí o jejím životě a díle (1912); Bratislava (1927); Časopis Matice moravské (1901–03, 1910–25; 1911 Komenského Labyrint v polském překladě Jana Petrosolina Corvina, i sep.); 1915 Příspěvek k poznání Erbenova básníka, i sep.); Časopis Mor. muzea zemského (Brno 1907–12; 1907–10 Z Gallašovy literární pozůstalosti, sep. 1910; 1911 Sborníček starých trhových písní ze století 17. a 18.); Čes. časopis historický (1925); Čes. lid (1910, 1912); Denice novověku (1910–11); Hlídky (1905, Paul Fredericq o účincích věrovné činnosti Říma a Byzance na literární rozvoj národů obrácených na křesťanství, i sep.); Hudební rozhledy (1926); roč. Chudým dětem (Brno 1933, 1935; 1933 s tit. O Janu Nerudovi, 1935 s tit. Bible a český národ, zde Komenský a Bible kralická, i sep.); roč. Inaugurace rektorů (Brno 1930–31; Komenský a české písemnictví jeho doby, i sep.); Komenský (1910, Z dějin hranického školství, i sep.); Kvas (1927); Lid. noviny (1908, 1911–13, 1918–27, 1930–33); Listy filologické (1905–07, 1917, 1924, 1927; 1905 Klácelova „filozofie řeči české“ a spor jí vznícený. Příspěvek k dějinám blouznění o jazyce, i sep. b. d.; 1917 O vzniku Nerudovy Romance o Karlu IV.); Mnéma. Sborník vydáný na paměť... Josefa Zubatého... (1926, K jednomu místu z Kšaftu J. A. Komenského, i sep.); Moravskoslezská revue (Brno 1914, 1923); Moravskoslezský sborník (1919–20); Národopisný věstník československý (1910, 1920–21, 1926, 1928; 1910 Jak použito sbírký lidových písní a tanců moravských a slezských, pořázené roku 1819; 1926 Kniha receptů od Jana staršího Kopřivy z let 1640–41, i sep.); Naše věda (1922–35; 1922–23 ref. J. Gebauer: O životě a spisech Tomáše ze Štítného; 1931 Nový Komenský); Nový lid (1924); sb. Od pravěku k dnešku 1. K 60. narozeninám Josefa Pekaře (1930); Pařížská revue; Pedagogické rozhledy (1911–14, 1921, 1925–27; 1911 Nerudova Balada dětská, i sep.; 1914 Nerudova Balada o duši Karla Borovského, i sep.; 1921 Nerudovy básně Se srdcem rekovým a Za srdcem; 1927 Komenského Kšaft, i sep.); Prager Rundschau (1932); Reformační sborník (1921, 1928); Ruch filozofický (1929); Sborník filologický (1922, J. A. Bergmanna Letopisy evangelické obce strouženské v Kladsku

a jejich užití v Jiráskově románě U nás); Sborník prací věnovaných prof. dr. Janu Máchalovi k 70. narozeninám (1925, Traktát Štítného O moudrosti, i sep.); Sborník Společnosti Jaroslava Vrchlického 8 (1926/27); sb. Studie a vzpomínky prof. dr. Arne Novákovi k 50. narozeninám (Vyškov 1930, Vánoční témata Nerudových veršů); Věstník čes. profesorů (1902); Výr. zpráva 2. čes. státního gymnázia v Brně za škol. rok 1909/10, ...1915/16 (1910 Vztahy Štítného ke krásnu, i sep.; 1916 Nerudova Romance o Karlu IV., i sep.); Z dějin české literatury. Sborník statí věnovaný Jaroslavu Vlčkovi k šedesátinám... (1920, K dějinám naší politické poezie; Zprávy Moravského svazu osvětového (1909); Zrání (1920); Zvon (1906); – posmrtně: Sborník prací věnovaný památce prof. dr. P. M. Haškove (Brno 1936); sb. Strahovská knihovna 12–13 (1977–78, vyšlo 1982, Ke Komedii vánoční o narození Syna božského, pocházející z Vlchova Březí). ■ **KNIZNĚ. Práce o literatuře:** Studie štítnenské (1909); O Bibli kralické (1910, s ukázkami textu); Domnělá píseň pražských vyhnanců na Slovensko a její slovenské přibuzenstvo (1923); Dvě pozdní mystifikace Hankovy (1924); Rakovnická vánoční hra (1929, s edicí); – posmrtně: Komenský jako teoretik kazatelského umění (1938). ■ **KORESPONDENCE:** J. Krumpholz: Prof. S. S. a Veškeré spisy J. A. Komenského (Krumpholcovi z 1921), sb. Archiv pro bádání o životě a spisech J. A. Komenského 1937, s. 204. ■ **REDIGOVAL časopis:** Časopis Matice moravské (1914–35, s jinými); **sborník:** Archiv pro bádání o životě a spisech J. A. Komenského (1932, s J. Krumpholcem); **ediční řadu:** Veškeré spisy J. A. Komenského (od 1921, vyšel sv. 18 /7/ 1926). ■ **USPOŘÁDAL A VYDAL:** J. A. Komenský: Kšaft umírající matky jednoty bratrské (1927).

BIBLIOGRAFIE: M. Lukasová: Bibliografie prací prof. dr. S. S., sb. Archiv pro bádání o životě a spisech J. A. Komenského 1937, s. 214; M. Kopecký: S. S. 1870–1935 (1991). ■ **LITERATURA:** F. Pastrnek: ref. Studie štítnenské, Věstník ČAVU 1909, s. 46; F. Ryšánek: ref. Vztahy Štítného ke krásnu (Výr. zpráva... gymnázia v Brně za škol. rok 1909/10), LF 1911, s. 310 a pokr.; J. Volf: ref. Domnělá píseň pražských vyhnanců..., Naše věda 1924, s. 120 (k tomu polemika: S. S., tamtéž, s. 234; J. Volf, tamtéž, s. 242); A. Novák: ref. Dvě pozdní mystifikace Hankovy, ČČH 1924, s. 343; O. Odložilík: ref. ed. J. A. Komenský: Kšaft..., NO 31. 7. 1927; ● ref. Rakovnická vánoční hra: an., Zeitschrift für slavische Philologie (Lipsko) 6, 1929/30, s. 537; J. Vašica, Časopis Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci 1931, s. 203 ●; ● k šedesátinám: A. N. (Novák), LidN 7. 5. 1930; an., NO 8. 5. 1930 ●; ● nekrology: A. N. (Novák), LidN 31. 12. 1935 a 3. 1. 1936 + Naše věda 1936, s. 164; M. Weingart, ČMF 22, 1935/36, s. 200; J. B. Čapek, ČMM 1936, s. 1; an., Slavische Rundschau 1936, s. 137 ●; A. Novák: Studie S. S. k Labyrintu světa, sb. Archiv pro bádání o životě a díle J. A. Komenského 1937, s. 193; J. Krumpholz: Prof. S. S. a Veškeré spisy J. A. Komen-

ského, tamtéž, s. 202; ● ref. Komenský jako teoretik kazatelského umění: A. Jedlička, SaS 1939, s. 106; A. Škarka, ČCH 1939, s. 320; R. Říčan, ČMM 63–64, 1939/40, s. 148; D. Tschizewskij, Kyrios (Berlín) 1940, s. 182 ●; K. Čupr: K S. objevu neznámých děl Komenského, Naše věda 1943, s. 145; D. Tschizewskij: Comeniana, Zeitschrift für slavische Philologie (Heidelberg) 1947, s. 411; M. K. (Kopecký) in Slavica na UJEP v Brně (1973, heslo S. S.); F. Kutnar in Přehledné dějiny českého a slovenského dějepiscství 2 (1977, upr. vyd. 1997, s. J. Markem); M. Kopecký: B. Václavek a S. S. (s edicí 11 dopisů B. Václavka S. S. z 1923–35), ČMM 1983, s. 120; R. Smetana: O S. S., SPFF Brno, ř. D – lit. vědná, 1986, č. 33; M. Kopecký: S. S., sb. Kapitoly z dějin české literární historiografie (Olomouc 1989; zde též o S. literární pozůstalosti); J. Skutil: S. S. – badatel o Štítném a Komenském, tamtéž; M. Kopecký: S. S. a ročenka Chudým dětem, sb. Z králické tvrže 1990, s. 90; M. Pavlicová: Slovesná folkloristika na Masarykově univerzitě v l. 1919–1939, Národopisná revue 1993, č. 3–4; M. Kopecký: Literárněvědná bohemistika na Filozof. fakultě Masarykovy univerzity ve 20. a 30. letech, sb. Brněnská věda a umění meziválečného období (1918–1939) v evropském kontextu (1993, s. 45); in Dokumenty k dějinám Masarykovy univerzity v Brně 2 (1995, ed. F. X. Halas, F. Jordán); M. Kopecký: K výročí S. S. a jeho pozůstalosti, Studia Comeniana et historica 1995, č. 53, s. 129; L. Pavera: S. S. a „literární Morava“ aneb Od heuristiky, třídění a kritiky textu ke genealogii, AUP Olomouc. Studia Moravica 2, 2004, s. 107; H. Bočková: k 70. výr. úmrtí, Universitas 2005, č. 4.

vpb

Milada Součková

* 24. 1. 1899 *Praha*

† 1. 2. 1983 *Boston (USA)*

Prozaička a básnířka, tvůrkyně experimentujících a složitě propracovaných děl s důrazem na vnímání a mikrokosmos obyčejného jedince; autorka studií reflektujících českou literární a kulturní problematiku soudobou i historickou.

Roz. Součková, provd. Rykrová. V literatuře bývá chybně uváděn rok narození (1898, 1901). – Dcera stavebního podnikatele a majitele realit. V Praze studovala na dívčím reálném gymnáziu Minerva a po maturitě 1918 do 1922 na přírodovědecké fakultě (1923 RNDr. prací *O duševním životě rostlin*); 1922–23 absolvovala více než roční studijní pobyt v Ženevě. 1927 se provdala za avantgardního malíře a grafika Z. Rykra (* 1900, svůj život ukončil 1940 sebevraždou). Pod manželským vlivem

začala S. literárně tvořit, ovlivnil ji také styk s Pražským lingvistickým kroužkem, který podporovala i finančně, též přátelství s R. Jakobsonem; později se sblížila se členy Skupiny 42. V meziválečném období ani za války nebyla zaměstnána, spolupracovala s časopisy, dílčím způsobem se též podílela na 1. dílu Vančurových *Obrazů z dějin národa českého*. 1945 přijala místo na ministerstvu zahraničních věcí a byla jmenována kulturní atašé na konzulátu v New Yorku; v dubnu 1948 se z politických důvodů funkce vzdala a zůstala až do konce života v emigraci. Záhy začala působit na amerických univerzitách (pomohl ji tehdy i R. Jakobson), kde přednášela českou literaturu a literatury slovanské (1950–62 na Harvardu, pak do 1969 v Chicagu a do 1973 v Berkeley); 1959 získala Guggenheimovo stipendium. Jako zaměstnankyně slavistického oddělení Harvard College Library shromáždila cennou sbírku české a slovenské literatury. Dlouholetou korespondenci udržovala s J. Chalupským a J. Haukovou. Od 50. let publikovala v několika exilových časopisech. V meziválečném období i později cestovala po jižní Evropě, především Itálii, k jejímuž umění ji poutal osobně zainteresovaný vztah. 1982 navštívila Jeruzalém a Betlém. – Její popel byl 1985 rozptýlen v Praze na Olšanských hřbitovech.

Určujícími znaky díla S. byly rafinovaný boj s literární konvencí, složitá kompozice a hra s významovými rovinami, jež předjímaly postupy poválečné experimentální literatury a nového románu. Zatímco debut *První písmena* pracuje s proudem vědomí, próza *Amor a Psyché* pomocí složitě strukturované korespondence významu a proměny perspektiv rozkrývá křehkost a iluzornost juvenilních snů, emocí a vzorů, podobně jako román *Bel canto* byl anatomii živého světa netalentované umělkyně. Dvojromán *Odkaz* a *Zakladatelé* tvoří panoramatický pohled na gründerskou rodinu na vzestupu, jejíž všednodenní historický čas S. zachytila technikou zdánlivého realismu, vytvářeného volně pospojovanými epizodami, změnami subjektu, kaleidoskopem popisů, mínění, úvah a postojů. Vedle obrazu konstituování třídy a atmosféry doby zde S. manifestuje fascinaci neuchopitelnou jedinečností člověka v jeho „malé“, ale neobvykle rozsáhlé dějinnosti. K vrcholu přivedla S. tuto metodu v próze *Neznámý člověk*, spojující realitu velkých historických událostí a optiku oby-

čejného člověka. Metatextovost a práce s ironií charakterizují i soubor variací na různé styly *Škola povídek* a zamyšlení nad smyslem literárnosti a umělosti v esejistické próze *Hlava umělce*, polemizující s tradičním pojetím umění a ohlašující návrat k intimnosti. Osobitým příspěvkem k hlasům v době ohrožení republiky se stala skladba *Kaladý aneb Útočiště řeči*, biblicky stylizovaná apoteóza magické moci ukryté v mateřském jazyce; podobně originální variace na čínskou lyriku *Žlutý soumrak* zdůraznily spíše subjektivnost a asociativní přístup než pietní zpracování. Po opuštění Československa se S. soustředila téměř výhradně na poezii (*Pastorální suita*, *Případ poezie*, *Sešity Josefíny Rykové* aj.). Svou lyriku zcela oprostila od tradičních básnických prostředků a pracovala s koláží a řetězením impresí a asociací, kterými se snažila postihnout souvislosti osudů, doby, věcí, přírody a lidského pohledu. Konkrétnost vnímání kombinuje výtvarné a hudební prvky a akcentuje nevyčerpatelný potenciál dějů uzavřených v lidských vzpomínkách i v předmětech samotných. – S. esejisticky stylizované bohemistické studie, pojednávající o uměleckých schopnostech a epochách (*The Parnassian Jaroslav Vrchlický*, *The Czech Romantics*, *Baroque in Bohemia*), charakterizuje širší záběr kulturněhistorického kontextu i nadnárodních souvislostí jakož i specifický, leckdy osobně motivovaný výběr faktů i příznačných detailů (např. z oblasti výtvarného umění); práce zaměřené na současnost prostředkovaly S. kritický pohled na vývoj české literatury od válečného období po první desetiletí poválečná (*A Literature in Crisis: Czech Literature 1938–1950*; *A Literary Satellite. Czechoslovak-Russian Literary Relations*). – Od 90. let vycházelo v Čechách dílo S. (zejména péčí editora K. Sudy), které vedle titulů vydaných ještě doma obsáhlo obtížněji přístupná díla z exilu, rovněž některé práce z rukopisné pozůstalosti (*Vlastní životopis Josefíny Rykové*, deník z 1939 *Svědectví*, dramatické texty aj.).

ŠIFRA: M. S. (Proměny). ■ PŘÍSPĚVKY in: Books Abroad (New York); Cesta (1928); Čes. slovo (Mnichov 1980); Čtete (1942, K problémům současného románu); Eva; Harvard Library Bulletin (Cambridge); Kvart (1937); Lid. noviny (1940); Listy (1946–48, PP Tři americké povídky); Nár. práce (1940–41); Naše zprávy (1940); sb. Neviditelný domov (Paříž 1954); Nový život (Londýn, od 1954 Řím); Perspektivy (New York); Proměny (New York); Rudé právo

(1945, stať Ještě o nový realismus → Antologie textů s kulturněpolitickou problematikou k období 1945–1948, 1997); Sešity pro literaturu a diskusi (1969); Sklizeň (Hamburk); sb. Sklizeň svobodné tvorby (Greensboro, od 1959 Norman); sb. Sound, Sign and Meaning (Michigan 1978, k 50. výr. Pražského lingvistického kroužku); Studie (Řím); Svob. noviny; Volné směry; Život (1942); – posmrtně: Lit. noviny (1990); sb. Locus amoenus – Místo líbezné (1994, stať Locus amoenus, přel. J. Šubrt); Proměny (New York 1983; BB i statí); Revolver revue (1998, Krátké povídky); V. Papoušek: Trojí samota ve velké zemi (2001, kap. z kn. Baroque in Bohemia, přel. V. Papoušek). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře*: První písmena (PP 1934, bibliof.); Amor a Psyché (P 1937); Kaladý aneb Útočiště řeči (B 1938, bibliof.; rozšř. vyd. 1998, Dílo 3, společně s B Mluvicí pásmo, nově P Svědectví. Deník z r. 1939); Mluvicí pásmo (B 1939); Odkaz (R 1940); Zakladatelé (R 1940); Žlutý soumrak (BB 1942, i bibliof.); Škola povídek (PP 1943); Bel canto (P 1944); Hlava umělce. Studie k větší práci (P 1946, bibliof.); A Literature in Crisis: Czech Literature 1938–1950 (studie, New York 1954); Gradus ad Parnassum (BB, Lund 1957; Praha 1999, Dílo 10); The Czech Romantics (studie, Haag 1958); Pastorální suita (BB, Řím 1962; Praha 1999, Dílo 10); Neznámý člověk (P, Oklahoma, Lund 1962; rozšř. vyd. Praha 1995); The Parnassian Jaroslav Vrchlický (monografie, Haag, Londýn, Paříž 1964); Alla Romana (BB, Řím 1966; Praha 1999, Dílo 10); A Literary Satellite. Czechoslovak-Russian Literary Relations (studie, Chicago 1970); Případ poezie (BB, Řím 1971; Praha 1999, Dílo 10); Baroque in Bohemia (studie, Michigan 1980); Sešity Josefíny Rykové (BB, Toronto 1981; rozšř. vyd. Praha 1993 s tit. Sešity Josefíny Rykové, nově sešit 3, 4, 5, BB z pozůstalosti a Vlastní životopis Josefíny Rykové, ed. K. Suda); – posmrtně: Svědectví (Deník z roku 1939) (1998, Dílo 3); Dramata a monology (2001, Dílo 12); Krátká povídka (PP 2003, Dílo 9, Krátké povídky, též Americké povídky a P Nenkst). – *Souborné vydání*: Dílo (ERM od 1995, Prostor od 1997, projekt. 13 sv. /dosud vyd. 11 sv./, ed. K. Suda, zprvu s K. Mílotou, nadále pak s R. Štenclem). ■ KORESPONDENCE: J. Hauková: Jak dostala M. S. rukopisy do New Yorku (J. Hauková z 1949), LitN 1993, č. 12; M. Trávníček: Dopisy z antikvariátu (mj. dopis S. z 1937), Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1994, č. 1–4; an.: Po krk v poezii (G. Gruber-Goepfertové z 1960–65), LitN 2004, č. 10. ■ USPOŘÁDALA A VYDALA: Posmrtný odtisk z prací Věry Liškové (1945, s B. Havránkem). ■

LITERATURA: sb. Neznámý člověk M. S. (2001, sb. z konference; přisp. M. Bauer, M. Červenka, M. David, A. Haman, A. Jaklová, L. Jungmannová, B. Junková, M. Němcová-Banerjee, V. Papoušek, V. Pospíšilová, Z. Stolz-Hladká, K. Suda, F. Všeticka, A. Zachová). ■ ● ref. Amor a Psyché: G. (F. Götz), NO 13. 4. 1937; L. Kratochvíl, Rozhledy 1937, s. 136;

-j. t.- (J. Taufer), U 1937, s. 393 ●; V. T.-L. (Traubová-Lišková): ref. Kaladý..., LidN 27. 10. 1938; ● ref. Odkaz: AMP. (A. M. Píša), Nár. práce 28. 7. 1940; K. P. (Polák), KM 1940, s. 420; drb. (J. Borecký), Zvon 41, 1940/41, s. 125 ●; ● ref. Zakladatelé: AMP. (A. M. Píša), Nár. práce 2. 3. 1941; F. Götz, NL 23. 3. 1941; V. Černý, KM 1941, s. 174 → Tvorba a osobnost 1 (1991, s. 681) ●; V. Lišková: O některých problémech nového románu (Odkaz, Zakladatelé), SaS 1941, s. 73 → Posmrtný odlitek z prací Věry Liškové (1945); J. Průšek in M. S.: Žlutý soumrak (1942); ● ref. Žlutý soumrak: J. B. Č. (Čapek), Naše doba 50, 1942/43, s. 140; Kp. (K. Polák), Nár. práce 16. 1. 1943; F. Listopad, Řád 1943, s. 93 ●; ● ref. Škola povídek: J. B. Č. (Čapek), Naše doba 50, 1942/43, s. 428; K. P. (Polák), Nár. práce 21. 7. 1943; J. Hájek, LidN 10. 8. 1943; J. Vladislav, Řád 1943, s. 377 ●; ● ref. Bel canto: J. Machoň, LidN 19. 6. 1944; p. (A. M. Píša), Nár. práce 5. 7. 1944 ●; ● ref. Hlava umělce: G. (F. Götz), NO 15. 8. 1946; R. Havel, List Sdružení mor. spisovatelů 2, 1947/48, s. 106 ●; J. Pražák: ref. Gradus ad Parnasum, NŽ (Řím) 1958, č. 7–8; P. Den: ref. Neznámý člověk, Perspektivy (New York) 1961, sv. 2 + ref. Pastorální suita, tamtéž 1962, sv. 4; V. Štěpánek: ref. The Parnassian J. Vrchlický, Impuls 1966, s. 45; P. Den: ref. Alla Romana, NŽ (Řím) 1967, č. 2; M. Topinka: Se jménem M. S. ..., Sešity pro literaturu a diskusi 1969, č. 31; P. Javor (J. Škvor): ref. Případ poezie, Proměny (New York) 1972, č. 2; J. K. (Kovtn): ref. Baroque in Bohemia, Svědectví (Paříž) 16, 1980/81, č. 63; R. Jakobson in M. S.: Sešity Josephiny Rykové (Toronto 1981 → vyd. Praha 1993); A. Heinz: Prozaické dílo M. S., Proměny (New York) 1981, č. 4; J. Chalupský: Poslední verše M. S. (s otiskem BB a úryvků z dopisů), Proměny 1986, č. 1 → LitN 1993, č. 2; I. Blatný: Dopis (M. Součkové z 1948 o tvorbě své i M. S. aj.), Proměny 1989, č. 4 → Texty a dokumenty 1930–1948 (1999, s. 240); K. Milota: Návrat ke staré dámě (o prózách M. S.), LitN 1990, č. 25 + Příběhy M. S., Kritický sborník 1992, č. 3 → (rozšíř.) in M. S.: Amor a Psyché (1996); V. Papoušek: Nebezpečná role vypravěče v románech M. S. (Odkaz, Zakladatelé), Tvar 1993, č. 33–34; ● ref. Sešity Josefíny Rykové (1993): V. Novotný, Mladá fronta Dnes 4. 12. 1993 → Literární kritiky (1997); Z. K. Slabý, Knihy 93, 1993, č. 48; J. Pechar, LitN 1994, č. 32 ●; ● ref. Neznámý člověk (1995): V. Novotný, Tvar 1995, č. 12 → Literární kritiky (1997); K. Milota, LitN 1995, č. 29 ●; ● ref. Amor a Psyché (Dílo 2): Š. Nevidalová, Tvar 1996, č. 16; J. Janatka, LitN 1996, č. 50 ●; V. Ambrosová: Hledání místa určení (věd. dílo M. S.), sb. Světová literárněvědná bohemistika 2 (1996) + Zborcená idyla (Amor a Psyché), sb. Žena – jazyk – literatura (1996); ● ref. První písmena (Dílo 1): L. Jungmannová, LitN 1997, č. 9; Z. V. (Vašíček), Kritická přil. Revolver revue 1997, č. 9, s. 85 ●; D. Hodrová: Poetika románů „citujících“ mýtus (Robbe-Grillet – Gumy, M. S. – Amor a Psyché), Tvar 1997, č. 6; P. Janáček: Od 39 básní k Žlutému soumraku (o složce M. S.

v melantrišském archivu), Tvar 1997, č. 6; ● ref. Odkaz, Zakladatelé (Dílo 4): L. Jungmannová, Labyrint revue 1997, č. 1–2; B. Kostřicová, Host 1998, č. 4 ●; V. Papoušek: Amerika jako prostor k vytěsnění (o exilové tvorbě M. S.), Estetika 1997, č. 4 → Trojí samota ve velké zemi (2001); M. Drápala: ref. Svědectví (Dílo 3), Soudobé dějiny 1998, s. 581; A. Zachová: Známi neznámí (o PP Neznámý člověk), Host 1998, č. 3 → sb. Neznámí (autoři) – neznámé (texty) (1999); L. Jungmannová: ref. Škola povídek (Dílo 5), LitN 1999, č. 4; ● ref. Případ poezie (Dílo 10): M. Langerová, Týden 2000, č. 6; J. Rulík, Reflex 2000, č. 39; P. Lyčka, Host 2000, č. 10 ●; V. Papoušek: Dějství a dějiny (srovnání próz M. S. a O. Barényiové), Tvar 2000, č. 5 → sb. Neznámý člověk M. S. (2001); A. Zachová: Proměny tématu paměti v prózách M. S., Tvar 2000, č. 5 → sb. Neznámý člověk M. S. (2001, s tit. Neznámá M. S.) a Mýtus jako paměť prózy (2002) + Paměť jako vnitřní vztah k celku (srovnání M. S. a M. Yourcenarové), sb. Jak reflektujeme literaturu vzniklou v zahraničí (2000) → Mýtus jako paměť prózy (2002); ● ref. Bel canto (Dílo 6): L. Jungmannová, LitN 2000, č. 32; R. Krumphanzl, Týden 2000, č. 39 ●; V. Papoušek: Evokace jako obrana kulturní paměti v literárněhistorických esejích M. S., Estetika 2000, č. 4 → Trojí samota ve velké zemi (2001, kap. s tit. Literárněvědné eseje M. S.); P. Janoušek: Dramatické pokusy zbavené kontaktu s českým divadlem, Divadelní revue 2002, č. 3; ● ref. Hlava umělce (Dílo 8): J. Chuchma, Mladá fronta Dnes 11. 12. 2002; P. Studnička, Host 2003, č. 4, Recenzní přil. ●; V. Pospíšilová: Balbínova Verisimilia a Baroko v Čechách M. S., sb. Balbínovská miscellanea (2002) ← (upr.) sb. Neznámý člověk M. S. (2001, s tit. Baroko v Čechách – baroko M. S.); M. Kotásek: Časování románu (Amor a Psyché M. S.), Tvar 2003, č. 14; V. Papoušek in Existencialisté: Existenciální fenomény v české próze dvacátého století (2004) + Hudební motivy v díle M. S., sb. Nadnárodní kontexty národní kultury (2004); K. Suda: Text jako představa (Anglická povídka M. S.), Revolver revue 2005, č. 58.

jz, vf

Josef Souhrada

* 11. 6. 1838 *Kučerův u Tábora*

† 5. 5. 1892 *Chuděnice* (Chudenice) u Klatov

Prozaik, autor katolicky tendenčních lidovýchových obrázků ze života.

Syn sedláka. Gymnázium studoval 1851–58 v Písku, bohosloví v Čes. Budějovicích (vysvěcen 1862). Kaplanoval v Klatovech, od 1864 v Chuděnicích, 1878 byl farářem v Petršpurku a od 1883 opět v Chuděnicích. 1884 se tam stal

vikářským sekretářem a 1887 biskupským notářem. Zemřel na neštovice; pohřben byl na hřbitově v Chudenicích.

S. publikoval většinou v katolických listech (homiletika především v Posvátné kazatelně, beletrii hlavně v edici Hlasy katolického spolku tiskového). Formou tehdy oblíbených obrázků ze života podával nenáročné příběhy z venkova (často ze Šumavy), v nichž prostřednictvím odstrašujících příhod varoval před odpadlictvím, zřikáním se náboženských i národních tradic, kritizoval různé aktuální sociální problémy (vystěhovalectví, hru na burze, hazardní zábavy, opilství apod.), bojoval proti pověrám a předsudkům i zhoubné moci peněz. Vyzdvihoval mravní sílu, pokoru, ušlechtilost a obětavost svých katolických hrdinů proti zpusťlosti, krutosti a prázdnotě bezvěrců, někdy napravených a obrácených k víře vlivem kladných postav (*Lilie šumavská, Čeští vystěhovalci, Dům Starých a palác Nových, Před oddavkami, Mrzákovy zápisky, Lenka z pohodny* aj.). Několik povídek věnoval i výchovnému úsilí katolických kněží, vylíčenému často podle skutečných událostí (např. průkopnické činnosti vlasteneckého buditele F. J. Slámy či faráře působilého mezi vystěhovalci v Americe J. Hessouna), v nichž dojem autentičnosti zesiloval užitím deníkových zápisků a dopisů ve vyprávění (*Odchod českého kněze do Ameriky, Úryvky ze života kněžského, Kněz Jan, Můj pohřeb a mé vzkříšení* aj.).

PŘÍSPĚVKY in: Blahověst; Čech; Hlas (St. Louis); Opavský týdeník; Pastýř duchovní; Posvátná kazatelna (Olomouc 1867–77, 1884–90); Sporník velehradský (1881); Vlasť. ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: *Odchod českého kněze do Ameriky* (P 1870); *Pouť do Celly Panny Marie* (cestopisná P, 1872); *Ze železnice* (P 1872); *Lilie šumavská* (P 1873); *Mařenka* (P 1874); *Čeští vystěhovalci* (P 1874); *Dům Starých a palác Nových* (P 1875); *Pán raní – Pán hojí* (P 1875); *Večerní zábavy* (PP 1876); *Před oddavkami* (1877); *Mrzákovy zápisky* (P 1877); *Lenka z pohodny* (P 1879); *Kněz Jan* (1880); *Úryvky ze života kněžského* (PP 1885); *Můj pohřeb a mé vzkříšení* (P 1887). – *Ostatní práce* (postní kázání): *Sedmero hlavních hříchů* (1868); *Sedmero křesťanských ctností* (1869). ■

LITERATURA: an.: ref. *Odchod českého kněze do Ameriky*, *Časopis katol. duchovenstva* 1871, s. 232; Redakce (K. Borový): ref. *Čeští vystěhovalci, Dům Starých a palác Nových, Pán raní – Pán hojí, Časopis katol. duchovenstva* 1875, s. 154, 317, 469 + ref. *Večerní zábavy*, tamtéž 1876, s. 550 + ref. *Před oddavkami, Mrzákovy zápisky*, tamtéž 1877, s. 235, 632

+ ref. *Lenka z pohodny*, tamtéž 1879, s. 559 + ref. *Kněz Jan*, tamtéž 1880, s. 238; ● ref. *Úryvky ze života kněžského*: V. D. (Drbohlav), *Hlídky lit.* 1885, s. 77; Redakce (K. Borový), *Časopis katol. duchovenstva* 1885, s. 187 ●; ● ref. *Můj pohřeb a mé vzkříšení*: G. (E. Geduš), *Hlídky lit.* 1887, s. 310; Redakce (K. Borový), *Časopis katol. duchovenstva* 1887, s. 379 ●; M. V.: ref. *Odchod českého kněze do Ameriky, Pouť do Celly Panny Marie, Ze železnice, Lilie šumavská*, *Hlídky lit.* 1890, s. 201, 280, 281, 315.

ik

Josef Soukal

* 1. 11. 1852 *Podměstí u Skutče*

† 5. 6. 1928 *Tišnov*

Autor pedagogicky zaměřených veršů pro děti, drobných próz a zábavných hříček pro školáky, překladatel.

Pocházel z rolnické rodiny. Dvoutřídní obecnou školu navštěvoval v rodišti, třetí třídu ve Svitavách, čtvrtou a nižší reálku v Poličce. Dva roky se pak soukromě vzdělával doma a 1870–73 studoval v Praze učitelský ústav. Rok pak učil v Praze na soukromé škole, od 1874 na školách v okolí Nového Města na Moravě: v Mor. Janovicích, 1875 ve Stříteži, 1878 složil učitelské zkoušky a 1888 se stal řídícím učitelem v Borači u Tišnova. Na odpočinek se odebral 1922 do Tišnova. Od 1879 byl členem Umělecké besedy. Vedle své činnosti pedagogické a literární spoluzakládal časopis *Národ a škola* s jeho přílohami, dlouhá léta řídil První moravskou obrázkovou knihovnu pro českou mládež; pro děti pořádal také sborníky původních prací domácích i cizích autorů.

Již svými básničkami pro nejmenší děti (*Obrázky z domácnosti, Malý zvěřinec*) se S. od dobové literatury odlišoval věcností, čistotou jazyka a plynulostí veršů; tyto vlastnosti se plně projevíly též v pozdějších knížkách básní pro děti starší (*Z drobných květů, V dětském světě*), pro které napsal i loutkovou hru o Kašpárkovi (*Kouzelná písťalka*). V pracích pro školáky si S. kladl pedagogické záměry, snažil se zejména vhodnou četbou rozšiřovat dětskou zkušenost i mimo školu. Využíval k tomu především bajky, veršované i psané prózou, kterým vtiskl osobitý ráz: postrádaly překvapující pointy, ale měly působit svou názorností a přesvědčivostí (*Bajky*); doplnil je i několika překlady z německých autorů (Ch. F. Gellert aj.). Snaha při-

vést děti ke konkrétnějším poznatkům o přírodě se zřetelně projevila ve verších a prózách (*Z luhů a lesů*), v nichž využíval lidové pověsti k tomu, aby upozornil na některé charakteristické znaky květů a ptáků, v prózách pak na typické rysy zvířat. Nevelké povídky ze současnosti orientoval S. vesměs k mravní výchově dítěte. Vyprávěl v nich o věrném přátelství (*Věrný přítel*), o poctivosti (*Dělníková rodina*) a o pomoci bohatých lidí lidem chudým (*Vánoční dárek*) jako o samozřejmé povinnosti dětí i dospělých. Řadou historických povídek chtěl přispět k vlastenecké výchově starších žáků na rakouských školách tím, že v líčení válečných tažení a bitev zdůrazňoval rytířskost a chrabrost českých hrdinů (*Vilém Trčka z Lípy*, *Obrazy z dávných věků*). Pro dospívající mládež a dospělé čtenáře dopsal (od 6. kapitoly) verneovsky komponovaný dobrodružný příběh F. A. Sedláčka *Dobrodružství dvou bezděčných větroplavců*. S. část líčí příběhy francouzského vědce a jeho sluhy po ztroskotání balonu při plavbě lodí na Javu a popisuje jejich setkání s mořskými živočichy. Pro dospělé přeložil veselohru P. A. Wolffa a připravil jubilejní sborník k výročí panování Františka Josefa I., pro děti přeložil báchorku L. Pichlerové a vyprávěl F. Schmidta o životě v lese. Jako publicista psal S. především články a referáty o literatuře pro mládež.

PSEUDONYM: Podměstský. ■ PŘÍSPĚVKY in: Beseda (1874–75); Beseda učitelská (1892); Besedy lidu (1893–95); Besídka malých (1879–96, 1902); sb. Blahé zlaté mládí (Pardubice 1884); Budečská zahrada (1874–89); Budivoj (Čes. Budějovice 1877); Časopis Matice moravské (1913); Čes. jih (Tábor); Čes. lid (1894); sb. Čiň dobře! (1879); Domácnost (Pardubice); Hlídka lit. (1889–90); roč. Chudým dětem (Brno 1902–24); Jarý věk (1884–88); Jitřenka (Polička 1883–85, 1904–05); Klas (1923); Koleda (1877–80); Komenský; Krakonoš (Jičín 1873–74); Květy mládeže (1896); alm. Kytice (1879–89); sb. Kytice jarní 1, 2 (1892, 1894); sb. Kytice vánoční 1–3 (1886, 1888, 1890); Lid. noviny (1910, 1924–26); Lit. listy (1880–89); Malý čtenář (1885–94, 1924); Matice dítek (Pardubice); sb. Merendy; Mládí; Morava (Brno 1901); Národ a škola (Vel. Meziříčí); Naší mládeži (1873–91); Niva (1891); Niva (1927); Nový obzor (1914); Obrazy života (1874); Paleček (1873); Pokrok Západu (Omaha, USA); Přítel mládeže (1888–89); Rozkvět (Brno); Světozor (1875); Školník (1875–76); Tábor; Tribuna (1923–25); Urbánkův věstník bibliografický (1880–82); Včelka (1888); sb. Věvec vavřínový... (1888); Venkov (1925–28); Vesna (Brno, Vel. Meziříčí 1882–86); Zábavné listy (1879); sb. Zlaté klasy

(1890); alm. Zora (1876, 1878); – posmrtně: Niva (1937); Venkov (1929–31); ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ■ KNÍŽNĚ. *Beletrie* (vesměs pro ml.): Bajky a paraboly veršem i prózou (1874); Věrný přítel (P 1877); Dělníková rodina (P b. d., 1877); Prostonárodní české pohádky (1879); Dobrodružství dvou bezděčných větroplavců 1, 2 (b. d., 1880, 1881, s F. A. Sedláčkem); Vánoční dárek (PP 1881); Nezabudky (BB b. d., 1882); Památnosti západní Moravy (PP 1885); Bajky (b. d., 1886); Vilém Trčka z Lípy (P b. d., 1886); Z drobných květů (BB b. d., 1887); Obrazky z přírody (PP b. d., 1887); Spojenými silami (BB b. d., 1887); Kouzelná píšťalka (D pro loutky, 1888); Z těžkých dob (PP 1889); Z našich luhů (BB, PP b. d., 1889); Proslovy a deklamace ku slavnostem školním a výletům (b. d., 1890); Z luhů a lesů (BB, PP 1889); Z kroniky předků (PP b. d., 1892); Ve klidu i víru (P 1893); Obrazky ze skutečnosti (PP 1893); Ze světa zvířecího (BB b. d., 1893); V jármu nepřátelském (P 1894); Nový gratulant pro mládež (1894; 1897 rozšíř. s tit. Nejnovější gratulant pro mládež); Z mladého věku (PP 1895); V dětském světě (BB 1895); Páni a vladkové (P b. d., 1895); Z dávné minulosti (PP b. d., 1898); Obrazy z dávných věků (PP b. d., 1900); Kopretiny (BB 1905); Obrazky z blízka i z dálky (PP 1906); Malý zvířinec (verš. lepoporelo, b. d.); Obrazky z domácnosti (verš. lepoporelo, b. d.). – *Překlady*: P. A. Wolff: Žena mužem (1875); L. Pichler: O nespokojeném Martinovi (1878); F. Schmid: Život v lese (b. d., 1878). – *Ostatní práce*: Hádanky pro mládež dospělejší (1878); Dovtip se! (hádky, 1888); Oříšky (hádky, 1893); Učivo ze zeměpisu hvězdářského (1897); Výklady básní obsažených v čítankách pro školy obecné 1–3 (1906); Výklady básní obsažených v čítankách pro školy obecné (1907); Výklady čtení výchovného a článků mravoučných z čítanek pro školy obecné 1–3 (1907); Podhorácko a Horácko (Tišnov, b. d.). ■ REDIGOVAL *sborníky*: Kytice vánoční 1–3 (1886, 1888, 1890), Věvec vavřínový na oslavu čtyřicetiletého slavného panování... Františka Josefa I. (1888), Kytice jarní 1, 2 (1892, 1894); *knížnice*: První moravská obrázková knihovna pro českou mládež (1886–95), Česká obrázková knižnice pro mládež (1903–05). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: sb. Čiň dobře! (1879, BB a PP dle cizích autorů); Hálkova čítanka (1925). ■

LITERATURA: -ae- (H. Pittauer): ref. Bajky, Lit. listy 1887, s. 39 + ref. Vilém Trčka z Lípy, tamtéž 1888, s. 63; ● ref. sb. Věvec vavřínový... J. Rozvaha (Koněřza), Lit. listy 1889, s. 212; B. Patera, Beseda učitelská, 1889, s. 182 ●; V. Špaček: ref. Z našich luhů, Lit. listy 1890, s. 113; J. Rozvaha (Koněřza): ref. Z těžkých dob, tamtéž, s. 163 + ref. Proslovy a deklamace..., tamtéž 1891, s. 57; J. Horák: ref. Kytice jarní 1, Hlídka lit. 1892, s. 349 + ref. Z kroniky předků, tamtéž 1893, s. 242; F.–k. (J. Flekáček): ref. Z luhů a lesů, Hlídka lit. 1893, s. 344; A. Vlas: ref. Obrazky ze skutečnosti, tamtéž 1894, s. 149; V.–ač: ref. Oříšky, Vlast

11, 1894/95, s. 855; J. Horský: ref. V dětském světě, Hlídka lit. 1895, s. 387; -Vač.: ref. Kytice jarní, Čiň dobře!, Vlast 12, 1895/96, s. 504; an.: nekrolog, Naše kniha 1928, s. 103; J. Vobejda: Vzpomínka na učitele a spisovatele J. S., Od Trstenické stezky 11, 1931/32, s. 47; B. Pernica in Písemnictví na západní Moravě (1938, s. 71); M. Fialka: Jimramovské vzpomínání (přátelství s V. Mrštíkem), Rovnost 14. 1. 1967; K. Fic: Zapomenutý spisovatel J. S., Sborník 2003 (Předklášteří 2003, s. 71) + Ve službách vzdělávání venkovského lidu, Češtinář 15, 2004/05, č. 3.

dh

Jan Soukop

* 10. 5. 1826 *Třebíč*

† 26. 3. 1892 *Doubravice* u Rájce na Moravě

Nábožensko-vlastenecký básník družiny Sušilovy, autor vlastivědné prózy, sběratel pohádek a pověstí, překladatel.

V matrice narození zapsán Jan Nepomuk Soukop, v matrice úmrtí Soukop; psán též Soukup. – Syn soukeníka. Od 1832 byl S. vychováván ve Lhotě u Jimramova u svého strýce faráře J. Pleskáče, sběratele pohádek, pověstí, autora povídek a divadelních her; od 1834 v Olešnici u Kunštátu, kde privátně vychodil třetí třídu německou. 1836 složil v Poličce zkoušku, která mu umožnila od 1837 studium německého piaristického gymnázia v Moravské Třebové (mat. patrně 1843). 1843–44 absolvoval tzv. filozofii v Brně (spolužák J. B. Müller), kde na něj působili učitel logiky F. M. Klácel a náboženství G. Kalivoda. V Brně S. 1845 vstoupil do kněžského semináře (spolužáci F. Dědek, K. Orel) a pod vedením F. Sušila, který jej doučoval češtině, se vlastenecky utužil. Ve 2. ročníku začal veršovat (první česká báseň 1847), zasloužil se mj. o to, aby čeští alumnové mohli zkušební kázání a katechezi proslavit česky. Po vysvěcení na kněze (1849) sloužil krátce jako kooperátor v Letovicích, poté ve Sloupu. Spolu s vlasteneckým farářem a hudebníkem A. Wolfem (1814–1890) založili 1850 sloupský odbor Jednoty katolické. S. se stal zakládajícím členem Dědictví sv. Cyrila a Metoděje (1853 zvolen do výboru) a členem Dědictví svatojánského. Ovlivněn architektonickými i přírodními krásami kraje (propast Macocha jej inspirovala ke zbásnění národní pověsti) a podněcován Sušilem, který jej získal i pro sběr místních pohádek a pověstí, začal se intenzivně věnovat

literatuře. V době sloupského působení se sprátelil s lékařem a krasovým badatelem J. Wankelem, podílel se na jeho zkoumání a výsledky mu později pomáhal popularizovat. 1862 byl jmenován farářem v Lipovci; i zde žil bohatým společenským i spolkovým životem (člen výboru Matice velehradské, Matice moravské a Matice české), přednášel při významných církevních i kulturních událostech. Pěstoval čilé styky s předními moravskými literárními činnými vlasteneckými kněžími a spisovateli ze Sušilovy družiny, soustředěnými kolem brněnského kalendáře Moravan (J. E. Bílý, P. Obdržálek, F. Poimon, M. Procházka, V. Šťastný, I. Wurm), i hudebními skladateli, kteří zhudebňovali jeho dílo (mj. J. Chmelíček, P. Křížkovský); úzký přátelský a pracovní vztah jej pojil s B. M. Kuldou. 1865 se S. stal farářem v Doubravici n. Svitavou, 1871 byl jmenován konzistorním a 1891 biskupským radou brněnským. 1872 podnikl cestu po Rakousku, jež ho inspirovala k cestopisnému pojednání. Zemřel na zápal plic a hrtanu a pohřben byl na doubravickém hřbitově; jeho ostatky byly 1927 péčí jeho synovce, historika a profesora cyrilometodějské bohoslovecké fakulty olomoucké univerzity Aloise (A. A.) Neumanna (1891–1948) převezeny na velehradský hřbitov.

V S. básnickém díle se prolíná oslavný náboženský záměr s vlasteneckou intencí i didaxí. Autor tak naplňoval tendenci moravského národního obrození vtělenou do Sušilova hesla „církev a vlast“ (Sušil jej nadchl i pro ideu cyrilometodějskou). Časopisecky S. debutoval v Hlasu 1853 pohřebními písněmi (zhudebněny A. Wolfem). Jeho prvotina *Kytečka ze Sloupa*, inspirovaná též místní poutní tradicí, obsahovala čtenářsky přístupné prozaické pojednání o historii sloupských církevních uměleckých památek, o přírodních krásách i vroucné mariánské modlitby, litanii a proslulou báseň *Macocha* (byla mnohokrát přetiskována), v níž S. v duchu lidových balad a kramářských písní zbásnil oblíbenou národní pověst a využil básnickou etymologizaci Macocha – macecha. V cyklu básní *Kapla sv. Jakuba u Ivančic* oslavil u příležitosti vysvěcení ivančické kaple stejnojmenného světce i ivančického faráře a spisovatele T. Procházku. Rozsáhlý soubor *Velehradky*, do něhož zahrnul též některé básně již tištěné, rozdělil na texty posvátné a rozličné; v prvním, osobitějším oddílu, tematizujícím ti-

sícileté výročí příchodu apoštolů Cyrila a Metoděje na Velehrad (rovněž motivika mariánská, svatováclavská a sarkandrovská), užíval často písňovou formu a uplatnil jednoduchý rytmus, pádné rýmy a přístupné obrazy. S. písně, např. *U příchodu na Velehrad* (ze sb. Velehradky, zhudebněna P. Křížkovským), se staly oblíbenými hymnami poutníků, byly tištěny separátně ve velkých nákladech, patrně i anonymně. Další S. písně zhudebňovali J. Strniště st. a J. L. Zvonař. Užitelnější cíl měla příležitostná *Kytice velehradská*, výklad poutníkům o starém a současném Velehradu a okolí, i apelativní zdůvodnění oslav milénia Cyrila a Metoděje. Posmrtná edice S. básnického díla obsahovala některé starší tištěné texty i novější nábožensky laděnou lyriku a básně příležitostné a dedikační (opakovaně F. Sušilovi). Mimosliterární věhlas S. přinesla jeho eucharistická *Píseň cyrilometodějská o mši svaté* (zhudebněna P. Křížkovským), jež pro svoji jednoduchou notu i srozumitelnost zlidověla a zpívá se dodnes při příležitosti poutí a církevních svátků. S. se podílel (1886) na přepracování duchovních písní pro české kancionály moravských diecézí. V prozaickém cestopisném pojednání *Výlet do Solnohradu* S. zaznamenal zejména své postřehy historické a zeměpisné; pozornost však omezil na architektonické památky. Časopisecky publikoval i nenáročné, mnohdy humoristické povídky a črty z venkovského prostředí (*Líc a rub*). Teprve posmrtně byl S. doceněn jako sběratel folkloru; z jeho pozůstatosti B. M. Kulda připravil a v Českém lidu otiskl edici S. sbírané lidové slovesnosti (*Moravské národní pohádky a pověsti z okolí sloupského*). V S. sběru převážily pohádky, krátké apokryfní povídky o Kristově a Petrově putování, nechyběl ani námět z Moravského krasu. S. sbíraný materiál citlivě upravoval (zachovával nářeční prvky); údaje o vypravěčích však neuváděl. Publikované texty prošly Kuldovou úpravou, původně byly patrně bližší lidovému podání. Průkopnické, plně porozumění pro taje a krásy přírody i geologie byly S. stati věnované krasové a speleologické problematice. Přípravné, časopisecky tištěné studie shrnul do populárně-naučného spisu *Macocha a její okolí*, prvního obsáhlejšího českého průvodce Moravským krasem. S. zásluhou se staré lidové názvy staly odbornými českými speleologickými pojmy. Poměrně cenné svědectví S. podal ve svých časopisecky publikovaných

vzpomínkách na F. Sušila a na dění kolem Dědictví sv. Cyrila a Metoděje (*Z dob Sušilových, Červánky před Sušilem*). Jistý dobový ohlas měly S. překlady z polštiny, zejména idylický epos K. Brodzińskiego Věslav a básně S. Goszczyńskiego a J. Kochanowského. Časopisecky S. překládal též z němčiny (F. Schiller) a francouzštiny (A. Lamartine). – Nepodařilo se ověřit existenci patrně příležitostných tisků Doslov silvestrovský 1866–67 (Brno 1867), Proslov k 25. jubileu založení Besedy měšťanské v Třebíči (1886).

ŠIFRY: J. S., J. S-k-p. ■ PŘÍSPĚVKY in: Beseda (Brno 1875, překlady); Blahověst (1855, 1876); Cecilie (1878); Čech (Brno); Čechoslován; Čes. noviny (1880); Dalibor (1874); Hlas Jednoty katolické, pokr. Hlas (Brno 1853–61, od 1871); Hvězda (1861); Kalendář svatováclavský; Koleda (Olomouc 1877–78, mj. překl. F. Schillera); Komenský (Olomouc 1876, 1878); kal. Moravan (Brno 1854–64, 1868; 1858 P Líc a rub); Mor. orlice (Brno, od 1867); Mor. noviny (Brno 1858–61, 1868); Mor. nár. list (Brno 1854); Nár. listy (1889); Nár. škola; Našinec (Olomouc); Obrazy přírodní z říše rakouské (Viedeň 1860); Obzor (1882, 1888–89; 1889 Z dob Sušilových, Červánky před Sušilem); alm. Perly české (1855, P Obrazy přírodní z okolí sloupského); kal. Posel z Prahy; Posvátná kazatelna (Olomouc, Prostějov 1869–77); Ruch (1886); alm. Růže Sušilova (1885); Sborník. Kalendář učitelský na rok... (1859–63); Sborník svatometodějský (1884); Sborník velehradský 1 (1880); ant. Slovanská poezie 2 (1878, překlady J. Kochanowského); Světozor (1876–77; 1876 překlady); Škola a život (1855–56, 1859–62, i příl. Štěpnice); Školník (1861, 1867); sb. Uvítání... Františka Josefa I. ... a Elišběty... v Brně... (1854); Vesna; Věstník učitelský; sb. Viribus unitis (Viedeň 1858); Vlast (1889); Zábavné večery; alm. Zora (Olomouc 1860); Živa (1857, Novější přírodnická bádání v okolí sloupském); – posmrtně: Čes. lid (1896–99, 1901–03; 1896–99 Moravské národní pohádky a pověsti z okolí sloupského, 1901–02 Moravské národní pohádky z okolí sloupského, ed. B. M. Kulda → sb. Moravské národní pohádky a pověsti ze sbírek J. S. Menšíka, J. Pleskáče, K. Orla, J. S. a V. Švédy, 1983, ed. O. Sirovátka a M. Šrámková); Muzeum (1915, autobiografie a BB, ed. A. A. Neumann); Venkov (1930, překl. J. Kochanowského); Vlastivědná ročenka Okresního archivu v Blansku (1971, BB); ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Kytěčka ze Sloupa (BB, PP 1854; rozšíř. vyd. 1855); *Macocha a její okolí* (průvodce, 1858); *Kapla sv. Jakuba u Ivančic* (BB 1859; 1862 in Velehradky); *Velehradky. Kytice z Moravy* k tisíciletému jubileu cyrilometodějskému (BB 1862; změn. vyd. 1864); *Kytice velehradská* (PP, B 1863); *Sbor k tisíciletému jubileu cyrilometodějskému* (B 1863);

Výlet do Solnohradu (cestopisné pojednání, 1873; 1884 vyd. s tit. Výlet do Čech, Rakous a Solnohradu); – (příležitostné tisky:) Píseň k sv. Janu Nepomuckému o slavnosti posvěcení kapličky svatojánské ve Spěšově (B b. d., 1856); Píseň o příchodu poutníků na Velehrad (B b. d.; 2. vyd. 1863); Píseň poutnická na rozloučení s Velehradem (B b. d., 1860); Píseň cyrilometodějská o mši svatě (B b. d., 1863); Píseň o slavnosti tisíciletí příchodu sv. Cyrila a Metoděje na Moravu (B b. d., 1863); Proslov o slavnostním odhalení praporu pěveckého spolku blanského Rastislav ve Sloupě... (1864); Doslov jubilejní k silvestrovské zábavě (B 1864); K padesátým narozeninám pana Petra B. Bílky 4. května 1870 (B 1870); Slavnostní řeč u příležitosti otevření gymnázia a besedního domu v Třebíči (1871); Velen Boskovický slovutnému pánu, panu Petru Bílkovi... k šedesátinám dne 4. května 1880 (B 1880). – *Překlad*: K. Brodžiński: Věslav (1875, s. úvodem ← Beseda 1875). – *Sebrané spisy*: Verše. 1. Původní (Cyrilometodějské knihupectví – G. Franc, 1895, ed. J. Halouzka, nedokončeno). ■ KORESPONDENCE: F. M. Vrána: Upomínky na prvotiny básnické (Vránovi z 1876), Studentské listy 1882, s. 10; A. Neumann: Z pozůstalosti kněze buditel (V. Brandlovi b. d., 1891), Muzeum 1915, s. 76; K. Zháněl: Několik dopisů kněží spisovatelů (M. Procházkovi z 1875), Muzeum 1915, s. 169; in Z doby Sušilovy (F. Sušilovi z 1852–65; 1917, s. 343, ed. P. Vychočil); V. Gregor, M. Malura: Pavel Křížkovský ve světle písemné pozůstalosti (Křížkovskému z 1870; 1996). ■

LITERATURA: sb. J. S. – člověk a dílo (1927; přisp. J. Tenora, K. Absolon; též výbor ze S. prací). ■ ● ref. Velehradky: -l-, Hvězda 1862, s. 239; -k-, Škola a život 1862, s. 268 ●; F. V. (Vymazal): J. N. S., Beseda (Brno) 1875, s. 12 a pokr. (též o překl. K. Brodžiński: Věslav); S. Karas: ref. překl. K. Brodžiński, Komenský 1875, d. 2, s. 282; an. (J. Neruda): J. S., Humorist. listy 1882, s. 248 → Podobizny 2 (1952, s. 79); -aue- (H. Pitauer): ref. Výlet do Čech, Rakous a Solnohradu, Lit. listy 1885, s. 134 (k tomu Felix, Hlídka lit. 1885, s. 105); F. Bayer: J. S., Světozor 19, 1884/85, s. 285; = (J. Tenora): k šedesátinám, Zlatá Praha 3, 1885/86, s. 330; ● nekrology: an., Lit. listy 3, 1891/92, s. 165; Vl. Št. (Šťastný), Obzor 1892, s. 109; an. (F. Roháček), Niva 1892, s. 190; an., Mor. orlice 30. 3. 1892; an., Čas 1892, s. 221; J. Halouzka, Vlast 10, 1893/94, s. 378 (sep. 1894) ●; J. Halouzka in J. N. S.: Verše (1895); F. V. Autrata: Spisovatelská družina kalendáře Moravana za let 1852–1864 v básnictví a v povídkářství, Třetí zpráva zemské školní realky v Uh. Brodě za škol. rok 1898/99 (s. 11); K. Absolon in Problém podzemních toků Punkvy (1909, s. 61); M. Hýsek: J. S., ČMM 1910, s. 34 (k tomu J. Tenora, ČMM 1910, s. 196) + in Literární Morava v letech 1849–1885 (1911, s. 102); X. Y. (A. Neumann): Z pozůstalosti kněze-buditel, Muzeum 1912, s. 194; A. Skalský: Z dopisů B. M. Kuldy k J. N. S., Nový obzor 1912, s. 264 a pokr.; M. (E. Mašák): Pěvec cyrilometodějský (k 100. výr. nar.),

Archa 1926, s. 228 + in Dějiny Dědictví sv. Cyrila a Metoděje v Brně (1932); M. Očadlík in Zpěv českého obrození (1940, s. 42); M. Hýsek in Moravský kras v krásném písemnictví (1942, s. 10); jSk (J. Skutil): Centenarium Soukopovy Kytečky sloupské, Českosl. kras 1953, s. 30; F. Müller: P. J. S., Duchovní pastýř 1964, s. 16; J. a. J. Skutilovi in Moravský kras ve své kulturní historii a beletrii (1967, s. 23); M. Hýsek in Paměti (1970, s. 24); K. Kardyni-Pelikanová: Jana Kochanowského recepce trénů v Československu, ČLit 1980, s. 608; O. Sirovátká, M. Šrámková in sb. Moravské národní pohádky a pověsti ze sbírek J. S. Menšíka, J. Pleskáče, K. Orla, J. S. a V. Švédy (1983, s. 10); V. Polák in Literární místopis okresu Blansko (1985, s. 76); B. Zlámal: J. N. S., Duchovní pastýř 1985, s. 115; L. Soldán: Básník, překladatel a sběratel pohádek J. N. S., Národopisné aktuality 1990, č. 3–4 → Z krasového Sloupu i odjinud (2001) + J. N. S. – překladatel polských básníků, sb. Polonica (1990, s. 105) + Století od smrti J. N. S., vlasteneckého kněze ze Sloupu na Blanensku, Vlastivědný sb. moravský 1991, s. 451; Z. Fišer: Sloup, J. S. a František Skopalík, Sborník Muzea Blansko 1992, s. 28; O. Urban: J. N. S. 10. 5. 1826 – 26. 3. 1892, Šlépěje kultury západní Moravy 1992, č. 3; V. Gregor, M. Malura in Pavel Křížkovský ve světle písemné pozůstalosti (1996, s. 23); M. C. Putna in Česká katolická literatura v evropském kontextu 1848–1918 (1998, s. 226); L. Soldán: Cyrillská jednota ve Sloupě a její zakladatelé, in Z krasového Sloupu i odjinud (2001, s. 7); F. Kozár, L. Soldán in J. N. S.: Kytečka ze Sloupa (2003); A. Zobačová: Sušilova družina a její korespondence v archivním fondu Benediktini Rajhrad, sb. František Sušil (1804–1868) (2004, s. 43); L. Soldán: Z fary U dobrého pastýře, sb. Osobnost v církví a politice (2006, s. 45).

vfr

František Soukup

* 22. 8. 1871 *Kamenná Lhota* u Uhlířských Janovic

† 11. 11. 1940 *Praha*

Autor sociálně burcujičích básní a reportážních fejetonů z cesty do Ameriky; vůdčí představitel české sociální demokracie, posléze samostatného státu.

Narodil se v rodině kočího, matka byla dcerou pachtyře místního hostince. 1872 si rodiče pronajali zájezdni hostinec v Bykání u Kutné Hory, 1874 hospodu ve Zbraslavicích, kde S. navštěvoval obecnou školu. Gymnázium studoval nejdříve v Čáslavi (po úspěšných zkouškách hned ve 2. roč.), od 3. třídy v Kolíně (mat. 1890), kam se také 1888 přestěhovala celá rodina,

opět najímající hospodu. Neutěšené majetkové poměry (otec dlouho churavěl, v posledním roce S. studia zemřel) přiměly S. porůznu si vydělávat, též jako domácí učitel a vychovatel. Tajně spolupracoval s kolínským časopisem Polaban, ilegálně vydával hektografovaný studentský časopis Lístčky (1888–90). 1890 se s matkou a dvěma sourozenci přestěhoval do Prahy na Vinohrady a zapisoval si práva na pražské české univerzitě; 1892 byl pro svou přednáškovou činnost v dělnických spolcích disciplinárně vyšetřován akademickým senátem a následně relegován z české univerzity. Obrátil se tedy na pražskou univerzitu německou, kde 1899 promoval (v rámci studia krátce pobýval ve Štýrském Hradci). Hned od příchodu do Prahy působil v socialistickém hnutí, od 1891 přednášel v dělnických spolcích, angažoval se v hnutí pokrokového studentstva a ve výboru Slavie, organizoval činnost Omladiny na jejím socialistickém a radikálně protirakouském křídle. Následné perzekuci se náhodou vyhnul, když v říjnu 1892 na rok narukoval jako dobrovolník c. k. sanity do Vídně a Terstu. Od 1893 spoluvydával Radikální listy, 1894 v Novém Bydžově redigoval tamní Stráž na Cidlině, 1896 působil v redakci Pelcových Rozhledů, v nichž také podepsal manifest Česká moderna a postavil se tak po bok literátům nespokojeným s tehdejšími sociálními, politickými i kulturními poměry. Současně vstoupil do sociálnědemokratické strany a záhy se stal jejím významným činitelem: spoluzakládal Dělnickou akademii a 1897 též její revui Akademie, 1897 se přičinil o vydávání Práva lidu jako deníku a byl v jeho první redakci, posléze se stal jeho prvním vídeňským parlamentním zpravodajem; 1904–38 zastupoval čes. sociální demokraty v Socialistické internacionále a hájil v ní oprávněnost autonomie čes. dělnického hnutí a vystupoval proti válce. 1907–11 a 1913–18 byl poslancem v říšském sněmu. V souvislosti s výkonem svých funkcí po celý život hojně cestoval, především po Evropě. Na pozvání amerických sociálních demokratů podnikl 1911 přednáškové turné spojené s návštěvami českých a slovenských kolonií mezi New Yorkem a Nebraskou; z cesty vytěžil sérii reportáží. Za 1. světové války byl členem Mafie, jednal s T. G. Masarykem před jeho odjezdem a poté s ním udržoval tajné spojení, byl sledován, vyšetřován i obžalován (po všeobecné politické amnestii 1917 propuštěn), jako

mluvčí sociální demokracie v říšské radě i během války otevřeně vyjadřoval protirakouské názory a sympatie s českosl. zahraničním odbojem. Významně se podílel na přípravách i průběhu října 1918 (jednatel Nár. výboru, autor národní přísahy čes. spisovatelů, již 13. 4. 1918 přečetl A. Jirásek na manifestačním shromáždění v Obecním domě). Po válce se stal členem revolučního Nár. shromáždění a po ustavení vlády prvním ministrem spravedlnosti (1918–19), 1920 byl zvolen do senátu, do 1929 byl jeho místopředsdou, poté do 1939 jeho předsdou. Koncem 30. let vystupoval proti nacismu, 1938 s rozhořčením reagoval na liknavý postoj Socialistické internacionály k mnichovskému diktátu (rozchod českosl. sociální demokracie s ní). Za okupace byl pronásledován a zemřel po návratu z nacistického vězení na začátku války.

S. mladickou tvorbu představují dvě drobné sbírky básní *Výkřiky!* a *Bojovníkům rudé internacionály* (původně v *Právu lidu*), v nichž se projevuje autorovo silné sociální cítění a socialistické přesvědčení i řečnické nadání; citové výlevy a revoluční výzvy jsou vyjádřeny patetickými verši s přímočarou dikcí a neoriginální obrazností. Kniha reportážních fejetonů a črt *Amerika* shrnuje poznatky a dojmy z cesty sledující poznání stavu a cílů amerického dělnického hnutí. Toto zaměření ve spojení s propagací socialistických idejí svou jednostranností poněkud oslabuje dokumentární hodnotu knihy; nicméně množství poznatků o civilizačním pokroku i pohledy na běžný americký život tvoří cennou část publikace beletrizované detailním líčením osobních příhod i pateticky řečnickým stylem. Ostatní S. práce tvoří zejména četné stranické publikace, propagační spisky spojené s prosazováním sociálnědemokratické politiky a parlamentní řeči, později též příležitostné projevy a monografické práce (např. o T. G. Masarykovi). Rozsahem i historicky dokumentační hodnotou vyniká dvoudílný spis *28. říjen 1918*, velmi podrobně se zabývající vývojem domácího protirakouského odboje, předpoklady a průběhem ustavení samostatné Československé republiky, věnuje však také pozornost válečnému dění u Poláků i jihoslovanských národů; přitom osobní citový akcent daný vlastními prožitky nebrání věcnému, historicky konkrétnímu podání rozhodných chvil českého národa.

PSEUDONYM, ŠIFRY: Radim (BB); S., Skp. ■ PRÍSPĚVKY in: Akademie (1897–1925); Apollon (1924); Časopis čes. studentstva (od 1889); Dělnický kalendář Českosl. sociálnědemokratické strany v Rakousku (1911–18); sb. Dr. Edvard Beneš (b. d., 1937); sb. K 400. výročí osudné volby v roce 1526 Ferdinanda Habsburského českým králem (b. d., 1926); Májový list Amerických dělnických listů (Cleveland 1912); sb. Na paměť K. S. Sokola (1932); sb. Naši mládeži (1900); Niva (1891); sb. 50 let českosl. sociální demokracie. 1872–1922 (1922); Polaban (Kolín, od 1889); Přehled (1906); Právo lidu (1897–1928, i Večerník; 1911–12 FF o Americe); Přítomnost (1928); Radikální listy (od 1893); Rozhledy (1895–98); Rudé květy, pokr. Svět (1902, 1912, 1917); Samostatnost (1929); Sborník mládeže sociálnědemokratické (1900–14); Socialistická pravda (1921–22); sb. Sociální demokracie a republika Československá (1921); Stráž na Cidlině (Nový Bydžov 1894); Ženský obzor (1931); – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, s. 195, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Výkřiky! (BB 1896, pseud. Radim); Bojovníkům rudé internacionály (BB 1896, pseud. Radim); Amerika. Řada obrazů amerického života (1912). – *Překlad*: E. Renan: Život Ježíšův (1896) + Antikrist (1897) + Apoštolé (1898). – *Ostatní práce*: Zápas o Prahu (1897, an.); Počátek obratu (1897); Pryč s vlastizrádci! (b. d., 1897, an.); Žeňte útokem! (1901); V. Březnovský jako charakter, parlamentář a sociální politik (1901); Červené strašidlo v Dobračovicích (1901); Druhé volby v páté kurii a sociální demokracie (1901); První máj (1902); Proč se bijeme za všeobecné rovné, přímé a tajné právo hlasovací? (b. d., 1904); Bezvěrci dle práva rakouského (b. d., 1904); Válka rusko-japonská (b. d., 1904, s F. Modráčkem); Řeč k svědomí Evropy! (1907); Pro Prahu! (1908); Za vzkříšení zemského parlamentu! (1908, s V. Vackem); Na soud národa! (1909); Na vaše hlavy kletby milionů! (1909); Válku hladu! (b. d., 1909); Odzbrojení – nebo revoluce (1911); Lide český, pozdvihni se proti vojenským břemenům (1911); Řeč z duše milionů! (1913); Syn dělníka vítězem nad Habsburky (k 70. narozeninám T. G. Masaryka, 1920; 1930 přeprac. vyd. s tit. T. G. Masaryk jako politický průkopník, sociální reformátor a prezident státu); 1864–1924. Šedesát let Internacionály (1924); 28. říjen 1918 1, 2 (1928); T. G. Masaryk (1930); Doktor Alois Rašín jako heroický průkopník a velký státník republiky (1933); Památce dr. Aloise Rašína k 10. výročí jeho smrti (1933); Projev Dr. S. dne 13. prosince 1933 na hřbitově v Hostivaři a dne 18. prosince 1933 v senátu Národního shromáždění na paměť Antonína Švehly (1933); Na paměť prvního předsedy vlády republiky Českosl. JUDr. Karla Kramáře † 26. 5. 1937 a na paměť prvního předsedy Národního shromáždění republiky Českosl. Františka Tomáška † 5. října 1938 (b. d., 1938); Revoluce práce 1, 2 (1938); – posmrtně: Žaluji (1946). ■ REDIGOVAL *časopisy*: Radikální listy (1893, s A. Hajnem, A. Číž-

kem, F. Tomáškem), Stráž na Cidlině (1894, s A. Kloudou), Sborník mládeže sociálnědemokratické (25. 5. 1902 – 1904 a 1. 1. 1914 – 30. 7. 1914), Socialistická pravda (1921 – 22. 7. 1922); *sborníky*: Pamětní list Československé sociálnědemokratické strany dělnické. 1872–1922 (1922), Idea československého státu 1, 2 (1936, s J. Kaprasem, B. Němcem), Armáda a národ (1938, s J. Malypetrem, J. Kaprasem). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Protokol 4. řádného sjezdu Československé strany sociálnědemokratické v Rakousku, konaného 8., 9., 10. září 1900 v Českých Budějovicích (b. d., 1900), zřejmě i další protokoly ze stranických sjezdů a jiné stranické publikace; Kdo volí a jak se volí do zemského sněmu českého? (b. d., 1901); Kapesní slovníček cizojazyčný (1902; 1922 vyd. doplněné A. Lukášem s tit. Cizojazyčný slovníček). ■

LITERATURA: F. X. Ksandr: Dr. F. S. (1931). ■ K. (F. V. Krejčí): ref. Amerika, PL 23. 6. 1912; R. Illový in Československá poezie sociální (1925); ● ref. 28. říjen 1918: F. Hrubý, LidN 27. 10. 1928; K. (F. V. Krejčí), PL 28. 10. 1928; K. Š. (Štorch), RA 4, 1928/29, s. 244; R., Čes. osvěta 25, 1928/29, s. 414; R. (A. Rambousek), Samostatnost 1929, č. 24 ●; an.: Kdyby tak autor národní přísahy žil (k jejímu autorství), PL 11. 12. 1936; an. in F. S.: Revoluce práce (1938); Ks.: nekrolog, LidN 12. 11. 1940; Z. Tobolka: Za svobodu a socialismus 1897–1947 (50 let PL, 1947, s. 24).

jip

Miloslav J. Sousedík

* 1. 10. 1910 *Slušovice* u Zlína
† 21. 2. 2003 *Zlín*

Autor románů o valašských horalech a jejich nepodadné povaze, dramatických výstupů a her pro děti; básník.

Celým jm. Miloslav Josef Sousedík (knihy popoepisoval většinou Mil. J. Sousedík, řidčeji M. J. Sousedík). – Syn stolaře. Do školy chodil ve Slušovicích a Vizovicích, učitelský ústav vystudoval na Slovensku v Banské Štiavnici (1925–30). Po vojenské prezenční službě (1930–32) působil jako výpomocný učitel na obecných školách v Jaseně (1932) a Trnavě (1932–33) na Zlínsku, jako učitelský čekatel na obecné a měšťanské škole ve Slušovicích (1933–36) a jako definitivní učitel na obecné škole ve Zlíně-Zálešné (1936–44). 1944–46 měl neplacenou dovolenou a věnoval se literární činnosti. Od 1946 opět učil na měšťanských, později národních, středních osmiletých a základních školách v Gottwaldově (Zlín). Do důchodu odešel 1971.

S. tvorbu charakterizuje představa sociální a národní obrody opřené o mravní příklady silných jedinců. Její eklekticky začátečnickou etapu představují meditativní básně s tematikou vojenské služby (*Hodiny ukazují dvanáct*) a bizarně fabulované povídky zasazené do exotického prostředí Jadranu, Jugoslávie a Řecka (opožděně vydaný soubor *Agave*). Ve hrách pro ochotnické dětské soubory uváděl S. postavy soudobých dětí do světa tradičních pohádkových bytostí a děj spojoval s výchovným apelem k podnikavosti a vlastenecké obětavosti. Didaktičnost provázená frázovitým uctíváním symbolů a představitelů československé státnosti vystupuje ještě výrazněji do popředí v dramatických pásmech a sbornících scénické recitace pro školní oslavy státních svátků. Ztělesnění svých ideálů nalezl S. v patriarchálním světě valašských pasekářů hájících svou duchovní i hmotnou nezávislost ve střetech s dravým (zvláště židovským) kapitálem (*Paprádná nenařká, Fujary volají na grůň*). Mytizace typu valašského horala se v jeho románech pojí s využitím bájeslovných prvků, monumentalizací krajinného rámce dějů a s neustále sílícím výrazovým lyrismem. Základní téma existenčního zápasu doprovázejí často motivy neopětované lásky a pytlácké vášně (*Paseka mlčí*) a lákavých, ale zrádných dálek (*I kamenitá země zpívá* a zvláště poéma *Gombar Martin*). V rámci konstantní tematiky i emblematicky se autorova pozornost postupně přesouvala ke vzdálenějším historickým obdobím, k příběhům horských pašeráků, portášských hlídek a svobodníků hájících svá privilegia proti rozpínavé vrchnosti (*Lesy se mstí, Dvorec u jezera*). Jako aktuální ohlas válečných událostí vznikl partyzánský román *Na hory padá noc* i značná část příležitostné politické lyriky shrnuté do souboru *Naftový důl*. Román *Paprádná nenařká* byl v úpravě J. Drdy zfilmován pod názvem *Děvčica z Beskyd* (1944).

PŘÍSPĚVKY in: kat. Bohumil Sláma. *Obrazy – pastely* (Gottwaldov 1986); Čes. slovo; Mladí (Brno); Nár. osvobození (1934); – posmrtně: ant. Píseň o nosu (2005, ed. I. Wernisch). ■ **KNIŽNĚ.** *Beletrie*: *Hodiny ukazují dvanáct* (BB 1933); *Zachráněný poklad* (D pro ml. se zpěvy a tanci, b. d., 1936, prem. 1935, hudba B. Janečka); *Čaroděj Čin-Čun-Čan* (D pro ml. se zpěvy a tanci, b. d., 1937, prem. 1936, hudba O. Ďubala); *Kluci, pozor, loupežníci!* (opereta pro ml., b. d., 1937, i prem., hudba B. Janečka); Dr. Edvard Beneš, druhý prezident (dramatické pásmo, b. d.,

1937); Státní svátek (scény a scén. recitace, b. d., 1937); *Za červenobílým praporem* (projevy, scény a sbor. recitace pro ml., k 40. výr. založení nár. soc. strany, 1938, s F. Holubcem); *Kluci ze Čtvrté ulice* (P pro ml., 1939); *Bob a Fat* (DD pro ml., b. d., 1940); „Děti, vzhůru na jeviště“ (BB, výstupy a scén. recitace pro ml., 1941); *Neposlušný chlupáč* (B a scén. recitace pro ml., b. d., 1941); *Sportu zdar!* (B a scén. recitace pro ml., b. d., 1941); *Paprádná nenařká* (R 1942, 1. d. trilogie Čagalové z Paprádné); *Fujary volají na grůň* (R 1943, 2. d. trilogie); *Paseka mlčí* (R 1943); *Lesy se mstí* (R 1944); *I kamenitá země zpívá* (R 1945, 3. d. trilogie); *Gombar Martin* (B 1945); *Naftový důl* (BB 1946); *Na hory padá noc* (R 1946; přeprac. a rozšíř. vyd. 1956); *Agave* (PP z let 1929–37, 1947); *Dvorec u jezera* (R 1947). – *Ostatní práce*: *Základy ústavu stavovského řádu* (1937); *Čas, který přišel* (1960, text bibliofilie s igelotypy F. Příkryla). ■

LITERATURA: ● ref. *Paprádná nenařká*: V. Martinek, LidN 16. 1. 1943; V. T. (Tichý), Nár. práce 6. 2. 1943 ●; kp. (K. Polák): ref. *Fujary volají na grůň*, Nár. práce 23. 3. 1944; ● ref. *Paseka mlčí*: kp. (K. Polák), Nár. práce 21. 10. 1944; J. Machoň, LidN 24. 10. 1944 ●; J. Mecer: ref. film *Děvčica z Beskyd*, Čes. dělník 1944, č. 44; ● ref. *Lesy se mstí*: K. P. (Polák), Nár. práce 28. 12. 1944; J. M. (Machoň), LidN 13. 2. 1945 ●; jm (J. Machoň): ref. *I kamenitá země zpívá*, Svob. noviny 7. 3. 1946; A. Rečka in M. J. S.: *Na hory padá noc* (1946); R. Konečný: ref. *Agave*, List Sdružení mor. spisovatelů 2, 1947/48, s. 149; ● ref. *Na hory padá noc* (2. vyd.): G. Hajčík, Hlas revoluce 1956, č. 10; J. Štefánek, LitN 1956, č. 34; I. Klíma, RP 13. 12. 1956; J. Pleskot, Červený květ 1957, č. 2 ●; Z. Daněk: *Vypravěč rodného kraje*, Svob. slovo 19. 9. 1995; M. Jurčák: *Valašský spisovatel M. J. S., Valašsko 2000*, č. 5; (mok): *Zemřel nositel Ceny města Zlína, Zlínské noviny* 26. 2. 2003.

bd

Antonín Sova

* 26. 2. 1864 *Pacov*

† 16. 8. 1928 *Pacov*

Básník a prozaik; impresionistickou přírodní lyrikou, symbolistickou sociální poezií i milostnými verši se výrazně podílel na proměnách poezie, které vyvolala básnická generace 90. let 19. století. V jeho smyslově bohatých verších se intenzivní zájem o osudy jedince, národa i společnosti, projevovaný též emfatickými invektivami vůči soudobým konvencím, střídá se abstraktníjičím reflexem o nadosobních hodnotách vedoucích k usmíření se světem; prózy s autobiografickými prvky charakterizuje uvolněný epický tvar, jenž zprvu pomocí lyrizace vytváří půdu pro citovou analýzu vnitřně

rozkolísaných mladých lidí, později prostřednictvím zesílené dějovosti tvoří prostor pro postavy zaskočené milostným zklamáním a pro pokus o společenský román.

Syn učitele, jenž přesídlil 1866 s rodinou do Lukavce u Pacova (působil na tamní farní škole a 1871 se stal řídícím učitelem) a proslul i jako hudebník (komponoval, byl regenschorim, zpíval při pohřbech a svatbách, založil zpěvácský spolek) a svému synovi poskytl dobré hudební vzdělání. S. studoval od 1876 na gymnáziu, nejprve v Pelhřimově a od 1879 v Táboře. 1878 ho zasáhla smrt matky, na niž byl silně citově vázán, a 1879 otcův nový sňatek; následující vzájemné odcizení S. pociťoval jako bolestnou ztrátu domova. Ve čtvrté třídě vážně onemocněl, propadl a strávil takřka celý rok 1880 doma; po uzdravení pokračoval od 1881 ve studiu v Písku (mat. 1885). Jeho literární orientaci posílil 1879 příchod sestry J. Vrchlického Jany jako učitelky na lukavickou školu a 1882 i pobyt druhé sestry Emy (S. první lásky), které ho seznamovaly s poezií lumírovců. Již na gymnáziu začal S. psát i publikovat verše (od 1882 Lumír, 1883 ještě Světozor); všechny podepisoval až do 1889 pseudonymem (hlavně Ilja Georgov, podle jména bývalého bulharského studenta písecké školy). Po maturitě odešel do Prahy studovat práva; na popud A. Heyduka (v Písku mu S. pomáhal s redigováním Otavanu) mu zprvu určitou hmotnou pomoc poskytl J. Vrchlický, jemuž měl opisovat práce a pořádat knihovnu. Pro nouzi a neuspokojení studiem se S. ještě koncem 1885 vrátil do Lukavce a teprve po roce získal díky intervenci obou básníků zaměstnání v redakci Ottova slovníku naučného, na jaře 1887 pak dostal místo protokolisty na zdravotním referátu pražského magistrátu. V redakci slovníku a na právnické fakultě se seznámil s mladými literáty, mj. s H. G. Schauerem a F. X. Šaldou (všichni tři ještě s dalšími připravovali 1888 neuskutečněný almanach Vpád barbarů), trvalé přátelství uzavřel s budoucím biologem A. Štoldem. 1887 byl přijat do Umělecké besedy (1890–1908 byl jejím knihovníkem), t. r. patřil i k zakládajícím členům Spolku čes. spisovatelů beletristů Máj (1901 napomáhal při zakládání jeho Nakladatelského družstva), 1894 se krátce podílel jako spoluvydavatel na vzniku Moderní revue, 1895 podepsal manifest Česká moderna, hromadné vystoupení mladé generace proti soudobým politickým i literárním po-

měrům. Do povědomí širší veřejnosti se zapsal 1897 apelativní básní *Theodoru Mommsenovi* (pateticky v ní nazval známého berlínského historika antiky „zesurovělým a ješitným starcem“), která byla vyvolána jeho dopisem rakouským Němcům (otištěn ve vídeňské Neue freie Presse), vyzývajícím k pangermánské jednotě a k tvrdému odmítnutí všech politických nároků českého národa; Mommsenovy vyhrčené výroky vzbudily odpor i mimo Čechy (J. Pekař; V. Jagić, E. Denis). 1898 S. vyhrál konkurs na knihovníka pražské Městské knihovny (1910 se stal jejím ředitelem), 1901 podnikl exkurzi po knihovnách v Německu, Belgii a Holandsku (předtím cestoval 1894 s přáteli A. J. Klosem a D. Panýrkem přes Vídeň, Lublaň a Terst do severní Itálie s návratem přes Innsbruck a Mnichov). Oženil se 1900, ale věkově nerovné manželství (nevěště M. Kovaříkové bylo 17 let) se brzy začalo rozpadat a vyústilo v rozchod, který S. velmi těžce nesl. Kolem 1903 se poprvé objevily příznaky S. těžké míšní choroby, která ho nakonec připoutala na pojízdné křeslo. Krátce po válce se sblížil a začal si dopisovat s obdobně zdravotně postiženou vdovou po O. Hostinském Zdeňkou (už 1916 jí dedikoval novelu *Pankrác Budecius, kantor*); stýkal se také s mladšími literáty, z nichž K. Konrád působil i jako jeho společník. 1919 S. vyvolal rozsáhlé polemiky básní *Sloky spisovatelům* (otištěna v Neumannově Červnu), v níž se přihlásil k soudobému socialistickému hnutí; podobně vyznívala i jeho další vystoupení (proti intervenci v Rusku, účast v Zemském výboru mezinárodního revolučního hnutí Clarté, podpis provolání Socialistické rady osvětových dělníků), jejichž jednoznačnost však vzápětí oslaboval relativizujícími komentáři. Do důchodu odešel 1920; letní prázdniny trávil ve Štítu u Chlumce n. Cidlinou, v Chlumu u Třeboně a ve Vysokém n. Jizerou, 1924 přesídlil natrvalo do Pacova. Pohřební obřad se konal v Praze, u příležitosti nedožitých 70. narozenin byla urna s jeho popelem uložena v pacovském sadu. – Syn Jan S. (* 1901, popraven 1945 v Terezíně, Ing.), na němž S. mimořádně lpěl, pečoval o básníkův odkaz a zejména obhajoval jeho knihovnickou činnost. – S. mládí se pokusil beletristicky zpracovat K. Dobeš v novele *Kde zahrady leží*.

S. rané verše se v 90. letech 19. století podílely na prudkém střídání básnických směrů, postupně překonávajících dosud převažující

lumírovsko-ruchovskou poetiku. Jejich východiskem byla poezie J. Vrchlického (věta kryjící se s rozsahem mnohaveršové strofy, inverzní sloh, časté apostrofy), současně však příklon k tzv. žánru (v duchu podnětů francouzského básníka F. Coppéea), projevující se v sentimentálních idylách, ironických sociálně vyostřených scénách a městských přírodních náladách, znamenal jistě zprozaštění stylu předchůdců (*Realistické sloky*). Byla-li oblíba žánru jako projevu zájmu o všední tvář života obecnějším jevem tehdejší české poezie, stala se S. přírodní lyrika (hlavně jeho sonety), překypující hrou smyslů, světél a barev, zvuků a vůní, prvním zcela osobitým a jedinečným projevem českého impresionismu (*Květy intimních nálad a Z mého kraje*). Protesty proti „shrbenému žití“ i proti „básníkování v nízkém letu“ zároveň svědčily o S. uměleckém i názorovém vyhraňování: objevuje se motiv otroků (v české poezii příznačný od konce 60. let) a s ním i vnitřní neklid, melancholie a touha po lidské vznešenosti (*Soucit i vzdor*). Ve významové neurčité poloze se zde projevil náznaky symbolismu, zatímco přechod k němu se uskutečnil v lyrickoepické skladbě sedmi monologů nepojmenovaného hrdiny (*Zlomená duše*), rozdělené na dvě části intermezem *Smetanova kvarteto Z mého života*. První s tradičním příběhem citové výchovy, představovaná jako stránky vytržené z deníku předčasně zemřelého přítele, má částečně autobiografické rysy; v druhé, zaměřené k společenským vztahům a tíhnoucí k symbolistické poetice v její pamfleticky exaltované složce (příznačně později pro verše S. K. Neumanna), se uplatňuje volný verš a s ním protisociální inektivy předrážděné duše trpce prožívající svůj lidský i národní úděl a vkládající naději v nové století a jeho mládež. V následující sbírce *Vybouřené smutky*, v prvním vydání obsahující patnáct rozsáhlejších básní, vyvstávají hlavní rysy S. sociálně filozofické a reflexivní poezie 90. let. Senzitivní básník, „vězeň své bolesti“, monumentalizující symbolikou včetně obrazů z dekadentní poetiky (poutník, satan) vznáší kruté obžaloby otročícího národa, literátů, literatury, filantropických dam, krajiny, v níž číhá hlad (stejněho řádu je i S. výpad proti Mommsenovi, zařazený do 2. vydání sbírky). Na přelomu století se S. symbolistická poezie ustálila: tematicky přichýlením k přírodní lyrice a novým návratem do kraje mládí, v poetice

pak promítáním smyslově bohatého, reálnými detaily nasyceného obrazu přírody do silně stylizovaných, neurčitých, snově fantastických krajin. Těto metamorfózy reálného světa S. dosahoval pomocí zabstraktňujících personifikací, bizarních epitet a hlavně splývavou intonací, zdůrazňující hudebnost verše na úkor jeho významové stránky, dovedenou anakoluty a bezkontextovými slovy občas až k malé srozumitelnosti (*Ještě jednou se vrátíme*). Návrat z těchto „hor snů“ na zemi S. ztotožnil nejprve s neurčitými společenskými vizemi, výpravami za novým člověkem a lidstvím vůbec (*Údolí nového království*) a poté (zřejmě v souvislosti s bouřemi 1905 v Rusku) s revolučním vzdorem, s jehož nositeli se básník solidarizuje v jakémisi mlhavé vzpurném „my“; v duchu symbolistické šablony stojí v jeho čele postava Krista (*Dobrodružství odvahy*). Až v pamflet na potupné postavení Čech v monarchii pak přechází konfrontace domova se životem velkoměst Západu ve sbírce *Tři zpěvy dnešků i zítřků*. Radikální, byť dočasné přerušení symbolisticky zabstraktňujícího proudu S. poezie přinesl citový otřes z rozvratu manželství, který obdobně jako dříve u J. Vrchlického vyvolal oproštění verše i básnického jazyka a přivodil jeden z vrcholů S. tvorby (*Lyrika lásky a života*). V nedlouhých strofách s krátkými verši a krátkými větami, zpravidla v hutných dramatických zkratkách, promluvila otevřená, častěji však v příběhu ztajená bolest. Analýzy různých vztahů dvou lidí, plné nervózního napětí, jsou přitom věleňovány do nadosobní polohy, aniž ztratily naléhavou konkrétnost výchozích prožitků. Erotické zklamání přitom přerostlo výchozí impulsy, promítlo se do celkové nedůvěry ke společnosti a vyvolalo (ne bez narážek na rozpad České moderny) znovu pocit osamění. Návraty k symbolistické poetice už zdaleka nedosáhly dřívější intenzity. Sociální, přírodní i milostnou lyriku provázelo usilovné hledání životních jistot, zprvu jako takřka titánská touha po lidské velikosti, po vzácných osobnostech podpírajících svět (*Zápasy a osudy*), posléze jako rázný obrat k lidské družnosti a k očekávání „časů sklizně“. Ve víře v možnosti člověka lze vystopovat i vzdálenější ohlasy předválečné moderny (*Žně*), silnými novoromantickými rysy se naopak vyznačují tragické milostné příběhy (*Kniha baladická*). Oporou S. vlastenecké lyriky z dob 1. světové války se spolu s citovým zaujetím

znovu stala rozvinutá smyslovost, která vtiskla této převážně přírodní lyrice nevšední konkrétnost a věcnost, do jisté míry kontrastující s rétorikou veršů inspirovaných již vznikem samostatného státu (*Zpěvy domova*). S. poválečná poezie se ubírala dvojím směrem. Nejprve jako časová lyrika apostrofující nabytou svobodu a s notnou dávkou iluzí očekávající zrod nového soukromí lidí a vyzývající očistnou sílu revoluce; současně se však básník děsí prolévání krve, jež ho naopak od ní odpuzuje. Druhým proudem S. pokračoval v lyrice přírodní, občas i reflexivní a milostné, z níž vyzařuje vnitřní rovnováha, pokora před zázrakem bytí, vitalistické okouzlení prostými jevy; doplňují ji reflexe o životě, včetně smíření se smrtí. Obě tendence někdy procházejí i jedinou sbírkou, rozdělenou ve dvě části už titulem (*Krvácující bratrství. Rozjímání ranní a navečerní*), nebo skládající se ze dvou oddílů uvnitř (*Básně nesobeckého srdce, Naděje i bolesti*); jindy vznikaly celistvé soubory aktuálních příležitostných veršů (*Jasná vidění*) a naopak veršů lyrických (*Básnířovo jaro, Drsná láska*). Stejně tak se v nich porůznu střídá dlouhý rétorický verš s písňovým rytmicky pravidelným veršem krátkým. Po S. smrti vytvořil A. Novák z veršů obdobných tvarů i tematického zaměření ještě dvě sbírky (*Hovory věcí, Za člověkem*), dále soubor epických básní tragického vyznění (*Poslední kniha básní epických*), K. Dobeš pak svazek časových veršů politických a sociálních včetně pamfletů a epigramů (*Píseň o rovnosti*). I S. rané povídky iniciovaly rychlou proměnu prózy na konci století a prostřednictvím subjektivace a lyrizace konstituovaly její impresionistickou a pak i symbolistickou podobu (*Povídky a menší črty*). Stopy obou poetik poznamenaly i S. následující práce. Subjektivně laděný lyrický přírodní půdorys, skýtající prostor především pro niterné děje vyjevující se mnoha diskusemi protagonistů, charakterizuje romány soustředěné k analýzám rozporných typů současných intelektuálů, marně hledajících lidské i sociální zakotvení a troskotajících i v milostném vztahu (*Ivův román*). Pokusu o sociální román, „kronice osamělého studenta“ (*Výpravy chudých*), dodávají reálnější motivaci obsáhlé záběry života jihočeského maloměsta a v kontrastu k němu pražského intelektuálního prostředí, do nichž je zasazen příběh mladého radikálního nonkonformisty; zároveň se i zde projevil vliv S. veršů (inverzní slovosled, sym-

bolistická neurčitost obrazných pojmenování aj.). Uměleckou přesvědčivost posledního románu (*Tóma Bojar*), jehož hrdinou S. učinil podnikatele houževnatě prosazujícího obrodu jihočeského venkova proti představitelům církve a šlechty, oslabilo hlavně přímé promítnutí vlastních společenských ideálů do aktivní postavy, jež měla působit jako kladná protiva ha dřívějších rozkolísaných intelektuálů. Povídky z posledního údobí obsahují kompozičně uvolněné a se značnou emocionální účastí podané profily jednotlivců zaskočených milostnou zradou, neopětováním citů nebo vypočítavostí (*O mlkování, lásce a zradě, Koloběh starostí a jiné povídky*). Vyvrcholením S. prozaického díla se stala novela *Pankrác Budecius, kantor*, v níž se autor osvobodil od životní tíhy a otevřel humor. Do vnějšího rámce 18. století zasadil jakýsi apokryf legendy: úsměvně idyllický až rokokově hravý příběh venkovského kantora, který byl za trest, že pro muzikantskou vášeň zanedbával manželku, donucen přijít o vdoveckou svobodu a znovu se pokorně oženit. Příležitostně S. publikoval rovněž články a glosy o literatuře a kultuře (zvláště vzpomínkové).

PSEUDONYMY: Ilja Georgov, Liboslav Krutihlav, zasloužilý okresní básník, Valburga Turková. ■ PŘÍSPĚVKY in: Almanach akademického spolku Orličan (Rychnov n. Kn. 1909); Almanach na rok MCM (1899); Almanach secese (1896); sb. Budívoj (Čes. Budějovice 1917); Budoucnost (1919–20); Cesta (1918–23); Čas (1896, 1906–07, 1910, 1913, 1920); Časopis pokrokového studentstva (1904–07); sb. Černá hodinka (1892); Červen (1919); Čes. demokracie (1900); Čes. kultura (1912–14); Čes. osvěta (1916); Čes. revue (1903); Čes. Thalia (1888); Čes. knihovnictví (1900); Čes. slovo (1924–28, i Večerník Čes. slova); Českosl. republika (1920–22); Českosl. samostatnost (1924); Čes. svět (1921–24); sb. Čeští spisovatelé vdovám a sirotkům našich vojnů (1916); Dámské besedy (příl. Pařížských mód, 1896); Den (1920–21); Eva (1924); sb. F. X. Šaldovi k padesátinám (1918); Hlas národa (1890); Horkého týdeník (1909); Iskusstvo Slavjan (1923); Jevišťe (1920); Jihočes. kraj (Tábor 1914); Jihočes. přehled (Čes. Budějovice 1927); Jiskra (Tábor 1908); Kmen (1918); Kritika (1924); Kulturní zpravodaj (1926); Květy (1884–1915); Lid. noviny (1908–28, i příl. Večery); Lípa (1917–20); Lit. listy (1893); Lit. noviny (1927); Lit. rozhledy (1907–14, 1924); Lit. svět (1927); Lumír (1882–1921); alm. Lyrický rok 1913; Máj (1902–03, 1912); Májový list Českosl. sociálnědemokratické strany dělnické (1918); Májový list strany národně-socialistické (1921–27); Malý čtenář (1922); Moderní

revue (1894–1906); Moderní život (1903); Mor. revue (Brno 1899); Moravskoslezská revue (Mor. Ostrava 1908); Most (1921–22); alm. Na pomezí (Teplíce 1885); Národ (1918); Nár. kultura (1922–23); Nár. listy (1927); Nár. obzor (1908); Nár. osvobození (1924–27); Nebojsa (1918–20); Neodvislost (1917); Niva (1891–97); Niva (1921); Nové proudy (1893); Novina (1908–12); Nový kult (1897–1904); sb. Nůše pohádek 1 (1918); Obzory (1903–06); alm. Osení (1913); Osvěta (1892, 1912–18); Osvěta lidu (Hradec Král. 1924); Otavan (Písek 1916); sb. Padesát let Jaroslava Vrchlického (1903); Paleček (1886–87); Památník na oslavu šedesátiletého trvání gymnázia v Táboře (1922); Památník pelhřimovského gymnázia (1921); Pamětní list slavnosti Praha – Českým Budějovicům (1906); Pokrok (1885); Pokroková revue (1905–13); Poutník od Otavy (Písek 1885); Práce (1905–06); Prager Presse (1921–28); Pramen (1920–27); Právo lidu (1910–20, 1928); Pražská lid. revue (1905–11); Prémie Umělecké besedy na rok 1908; sb. První máj revolucionářů (1906); Přehled (1903); Přerod (1922–23); Rarach (1921); Rozhledy (1894–1901); Rozhledy lit. (1887); Rozpravy Aventina (1925–27); Rudé květy, pokr. Svět (1904, 1917); Ruch (1885–87); Samostatnost (1897, 1914); Sever a Východ (1925–28); Slavnostní list v upomínku na zábavy pořádané na ostrovech... (1887); Středa (1912); Střední škola (1923); Světozor (1883–93); Světozor (1924); Šibeničky (1); Šibeničky (1918–19); Švanda dudák (1887, 1891); Tempo (1927); Topičův sborník (1913–26); Tribuna (1919–22, 1924 příl. Tribuna literární a umělecká); Tvorba (1925); U domácího krbu (příl. Nových mód, 1889–91); U klavíru (1892); Venkov (1916–20); Vesna (Brno, Vel. Meziříčí 1892–94); Vojenské rozhledy (1923); Volné směry (1900–01, 1926); Výstavní almanach k Zemské jubilejní výstavě (1891); alm. Vzpomínáme Vás... (1913); Země (1921); Zlatá Praha (1885–1919); Zvon (1902–26); Ženský svět (1917–22); Život (1926); – posmrtně: Almanach Kmene 1930/31 (1930); Čes. slovo (1933–34); Lid. noviny (1928, 1934); Lumír (1934); Právo lidu (1936); Rozhledy (1936); Rozpravy Aventina (1928–34). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Realistické sloky (BB 1890); Květy intimních nálad (BB 1891); Z mého kraje (BB 1892; upr. vyd. 1910 in *Kniha prvního zaslíbení*); Soucit i vzdor (BB 1894; upr. a rozšíř. vyd. 1911); Zlomená duše (B 1896); Theodoru Mommsenovi (B b. d., 1897; od 1903 in *Vybouřené smutky*); Vybouřené smutky (BB 1897; rozšíř. vyd. 1903, dále rozšíř. 1922); Próza (PP 1898); Ještě jednou se vrátíme (BB 1900; upr. a rozšíř. vyd. 1912; oddíl Udolí nového království samost. 1924); Ivův román (1902); Hlad (B 1902); Balada o jednom člověku a jeho radostech (B b. d., 1902); Povídky a menší črty (1903, obs. též kn. Próza; 1927 s tit. *Kásta živočichů a jiné prózy*); Výpravy chudých (R b. d., 1903); Tři zpěvy dnešků i zítřků (BB 1905); Dobrodružství odvahy (BB 1906); Lyrika lásky a života (BB 1907; rozšíř. vyd. 1912); O milkování, lásce a zradě 1, 2 (PP

1909); Zápasy a osudy (BB 1910); Kniha prvního zaslíbení (BB 1910; obs. přeprac. výběr ze sb. Realistické sloky, rozšíř. Květy intimních nálad, upr. Z mého kraje, nově První verše meditační); Tóma Bojar (R 1910); Žně (BB b. d., 1913); Kniha baladická (BB b. d., 1915; obs. i Baladu o jednom člověku a jeho radostech; B O vysvobození prince Jirky 1916 samost.); Pankrác Budcius, kantor (P 1916; 1920 in *Koloběh starostí a jiné povídky*); Zpěvy domova (BB b. d., 1918); K výročí 28. října (B 1919); Krvácející bratrství. Rozjímání ranní i navečerní (BB b. d., 1920; obs. i B K výročí 28. října); Koloběh starostí a jiné povídky (1920); Básníkovy jaro (BB b. d., 1921); Jasná vidění (BB 1922); Báseň nesobeckého srdce (BB 1922); Naděje i bolesti (BB 1924); Udolí nového království (BB 1924; pův. 1900 jako oddíl sbírky *Ještě jednou se vrátíme*); Drsná láska (BB 1927); – posmrtně: Hovory věcí (BB 1929, ed. A. Novák); Za člověkem (BB 1930, ed. A. Novák); Tři knihy básníkovy soumraku (1938, ed. A. Novák; obs. Hovory věcí, Za člověkem, nově *Poslední kniha básní epických*); Píseň o rovnosti (1951, ed. K. Dobeš). – *Výbory*: Výbor básní (b. d., 1910, ed. A. Novák); O. Březina, A. S., V. Dyk: Výbor z lyriky (1912, ed. M. Hýsek); O. Březina, A. S.: Výbor z lyriky (1923, ed. V. Zelinka); Bezruč – S. – Březina (1926, ed. K. Hikl); Poezie (1936, ed. A. Novák); Z básní A. S. (1941, ed. V. Mikota); Básně (1953, ed. L. Fikar a J. Janů); Vzdor a láska (1954, ed. J. Brabec a J. Zika); Zaniklý domov (1960, z próz, ed. K. Dobeš); Pozdrav bouřlivé noci (1964, ed. M. Červenka a J. Zika); Princezna Lyoleja (1975, ed. S. Zedníček); Když ona přišla na můj sad (1987, ed. A. Stich); Prodloužený úžas (1989, ed. M. Červenka); Vrchol lásky (1989, ed. J. Pelcl); Pláč houslí (2002, ed. M. Fikar). – *Souborná vydání*: Spisy A. S. (Hejda a Tuček, 1910–20, 13. sv.); Dílo A. S. (Aventinum, 1922–30, 22 sv.); Spisy A. S. (Melantrich, 1936–38, 20 sv., ed. A. Novák); Vybrané spisy A. S. (Českosl. spisovatel, 1959–62, 4 sv., ed. J. Brabec, Z. Trochová). ■ KORESPONDENCE: F. Roháček: Naše pošta (M. A. Šimáčkovi z 1895), Niva 5, 1894/95, s. 175; an. (S. K. Neumann): Vážený příteli... (Neumannovi z 1896), Almanach secese (1896, s. 45); an. (J. Herben): Nový román S. (redaktoru Času J. Herbenovi z 1904), Čas 1. 3. 1904; an.: Český umělecký svět pro královský hrad český (redaktoru Samostatnosti z 1907), Samostatnost 1907, s. 96; an.: Proti detektivním románům (redakci Nár. obzoru z 1910), Nár. obzor 9. 7. 1910; Vážený pane nakladateli (B. Tučkovi z 1915), in A. S.: Kniha baladická (1915); an.: Vážený pane redaktore (M. Novotnému z 1923), Zpravodaj Družstevní práce 1923, č. 5–6; an.: Dopis básníka A. S. mistru A. Jiráskovi k jeho 75. narozeninám (z 1926), NO 14. 8. 1926; Hn. (I. Herben): Duch a tělo (redakci Lid. novin z 1928), LidN 18. 8. 1928; -o. (M. Jirko): Zesnulý básník A. S. ... (České okresní péči o mládež v Ústí n. Labem z 1928), Čes. slovo 5. 9. 1928; K. Balmont: Imeni A. S. (K. Balmontovi z 1928), Poslednija novosti (Paříž)

6. 9. 1928; J. Skutil: A. S. bratřím Mrštíkům (Vilémovi z 1898, Aloisovi z 1914 a 1924), *Rozhledy* 1935, s. 156; J. Zika: Cítím, že moje loďka tone... (A. Heydukovi z 1885, s úryvky), in J. Zika, J. Brabec: A. S. (1953, s. 46); F. X. Šalda – A. S. Dopisy (vzáj. koresp., S. listy z 1902–24; 1967, ed. J. Zika); in F. Skácelík: Krásná setkání (Skácelíkovi z 1914 a 1918; 1970); J. Skutil: Z neznámých básní a z korespondence Josefa Chaloupky (Chaloupkovi z 1922), *Vlastivědná ročenka Okresního archivu v Blansku* 5 (1970, s. 65); -n (V. Hejn): K jubileu K. V. Raise (Raisovi z 1908), *Zpravodaj Šrámkovy Sobotky* 1974, č. 1–2; R. Havel: Z korespondence bratří Mrštíků s A. S. (Vilémovi z 1897–1908, Aloisovi z 1914 a 1924), sb. Lit. archiv 19–20, 1984–85 (1987), s. 135; J. Opelík: Aféra z roku 1925: Karel Čapek a Česká akademie (K. Čapkovi z 1925), *Zpravodaj Společnosti bratří Čapků* 1988, č. 27. ■ **USPOŘÁDAL A VYDAL:** Katalog obecní knihovny královského hlavního města Prahy (1902, s F. Blažkou; rozšř. vyd. 1905). ■

BIBLIOGRAFIE: K. Nosovský: Bibliografie A. S., *Lit. rozhledy* 13, 1928/29, s. 169; J. Kuncová: Bibliografie díla A. S. a literatury o něm (Měst. knihovna v Praze 1974, rozmnož.); A. Stich in A. S.: Když ona přišla na můj sad (1987). ■ **LITERATURA:** G. R. Opočenský: A. S. (b. d., 1908); L. N. Zvěřina: A. S. (b. d., 1919); F. X. Šalda: A. S. (1924) → Studie z české literatury. Soubor díla 8 (1961); V. Zelinka: A. S. (b. d., 1924); A. Novák: Památce A. S. (1934); V. Diviš: A. S. a rodný kraj (1934); J. Sova: Ještě o Městské knihovně a také o lidech se zřetelem k prvému řediteli Městské knihovny pražské, básníku A. S. (1938); sb. Pacov, město básníka A. S. (1945, ed. A. Pittermann); J. Zika: Knihovnické dílo A. S. (1948); J. Zika, J. Brabec: A. S. (1953); sb. Antonínu Sovovi kytku polního kvítí z Pacova 1958 (1958, ed. L. Fikar); F. Branislav, J. Hájek: Sovův Pacov 1958 (1958); J. Wagner: A. S. (1864–1928). Literární pozůstalost LA Nár. muzea (1962); E. Stejskalová, J. Bednář: A. S. v korespondenci s osobnostmi naší literatury (1988). ■ ● ref. Realistické sloky: -a- (A. Klášterský), *Světozor* 24, 1889/90, s. 251; M. (T. G. Masaryk), *Čas* 1890, s. 281; š. (J. Kuffner), *NL* 12. 4. 1890; Mikromegas (J. Vrchlický), *Lumír* 1890, s. 204 + (pseud. Halifax) *Hlas národa* 4. 5. 1890; R., *Čes. Thalia* 1890, s. 168; P., *Hlídká lit.* 1890, s. 269; B. Čermák, *ČČM* 1891, s. 76; F. Zákrejs, *Osvěta* 1891, s. 369 ●; ● ref. Květy intimních nálad: B. Čermák, *NL* 10. 10. 1891; jq., *Hlas národa* 15. 11. 1891; -a., *Niva* 1891, s. 320; K., *Lumír* 1891, s. 347; π, *Lit. listy* 13, 1891/92, s. 12, 34; F. Zákrejs, *Osvěta* 1893, s. 93 ●; ● ref. Z mého kraje: J. Karásek, *Lit. listy* 14, 1892/93, s. 105; -kč., *Světozor* 27, 1892/93, s. 238; an., *Čas* 1893, s. 211; an. (F. Roháček), *Niva* 1893, s. 127; F. Zákrejs, *Osvěta* 1893, s. 380 ●; ● ref. Soucit i vzdor: J. Karásek, *Rozhledy* 3, 1893/94, s. 520; F. V. Krejčí, *Lit. listy* 15, 1893/94, s. 217; B. (T. G. Masaryk), *Naše doba* 1, 1893/94, s. 466; Jacques (J. Zyká Borotfinský), *NL* 22. 6. 1894; an. (A. Procházka), *MR* 1894/95, sv. 1, s. 23 ●; ***

(A. Procházka): K podobizně A. S., *MR* 1895/96, sv. 5, s. 185; ● ref. Zlomená duše: Kj. (F. V. Krejčí), *Rozhledy* 5, 1895/96, s. 379; -pp-, *Naše doba* 3, 1895/96, s. 563; J. Karásek, *Lit. listy* 17, 1895/96, s. 200 (k tomu reakce A. S., *Čes. stráž* 23. 5. 1896) → (zkráceno) *Impresionisté a ironikové* (1903); S. Bouška, *NŽ* 1896, s. 137; an. (J. Herben), *Čas* 1896, s. 164 ●; ● ref. Vybouřené smutky: P. Kunz (F. X. Šalda), *Lit. listy* 18, 1896/97, s. 205 → KP 3 (1950); F. V. Krejčí, *Rozhledy* 6, 1896/97, s. 561 ●; ● ref. Próza: P. Kunz (F. X. Šalda), *Lit. listy* 19, 1897/98, s. 181 → KP 4 (1951); Kj. (F. V. Krejčí), *Rozhledy* 7, 1897/98, s. 555; Z. (J. Laichter), *Naše doba* 5, 1897/98, s. 469; J. Karásek, *MR* 1898, sv. 8, s. 10 → (zkráceno) *Impresionisté a ironikové* (1903); Sk. (F. Skácelík), *Samostatnost* 1898, s. 82 ●; -al. (A. Vrzal): A. S., *Samostatnost* 1898, s. 125, 134; ● ref. Ještě jednou se vrátíme: J. Karásek, *MR* 1900/01, sv. 12, s. 100 → *Impresionisté a ironikové* (1903); L. (J. Lier), *Zvon* 1, 1900/01, s. 178; F. X. Šalda, *Čes. revue* 4, 1900/01, s. 735 → KP 5 (1951); F. V. Krejčí, *Rozhledy* 10, 1900/01, s. 389; V. Stein, *Obzor lit. a umělecký* 1901, s. 72 ●; ● ref. Ivův román: A. Novák, *Lumír* 30, 1901/02, s. 240; Jiří ze Lvovic (Karásek), *MR* 1901/02, sv. 13, s. 386 → *Impresionisté a ironikové* (1903); F. V. Krejčí, *Rozhledy* 12, 1901/02, s. 621; H. O. Lešovský, *Vlasť* 18, 1901/02, s. 763; T. A. (A. Procházka), *Obzor lit. a umělecký* 1902, s. 116 → *České kritiky* (1912); Dr. Skácelík, *Samostatnost* 1902, s. 102; α (J. Kamper), *Politik* 12. 2. 1902; K. Z. K. (Klíma), *LidN* 14. 5. 1902 ●; ● ref. Balada o jednom člověku a jeho radostech: K. Z. K. (Klíma), *LidN* 31. 12. 1902; Sk. (F. Skácelík), *Samostatnost* 1902, s. 521; F. X. Šalda, *Čes. revue* 6, 1902/03, s. 442 → KP 5 (1951); V. Dyk, *MR* 1902/03, sv. 14, s. 171; J. Rowalski (A. Bačkovský), *Lumír* 31, 1902/03, s. 172; S. (F. Sekanina), *Zlatá Praha* 20, 1902/03, s. 203; E. Sokol (K. Elgart Sokol), *Rozhledy* 13, 1902/03, s. 704; L. (J. Lier), *Zvon* 3, 1902/03, s. 518; E. Krásnohorská, *Osvěta* 1903, s. 266 ●; ● ref. Povídky a menší črty: V. Dyk, *Přehled* 1, 1902/03, s. 778; J. Rowalski (A. Bačkovský), *Lumír* 32, 1903/04, s. 192; an. (A. Procházka), *MR* 1903/04, sv. 15, s. 59; -ský, *Zvon* 4, 1903/04, s. 27; E. Sokol (K. Elgart Sokol), *Rozhledy* 14, 1903/04, s. 325; K. Z. K. (Klíma), *LidN* 13. 2. 1904; F. V. Vykoukal, *Osvěta* 1904, s. 370 ●; ● ref. Výpravy chudých: V. Dyk, *Přehled* 2, 1903/04, s. 98; J. Rowalski (A. Bačkovský), *Nová čes. revue* 1, 1903/04, s. 527; an. (A. Procházka), *MR* 1903/04, sv. 15, s. 204; -áský, *Zvon* 4, 1903/04, s. 418; an. (J. Vodák), *Čas* 17. 2. 1904 ●; Z. (J. Laichter): ref. Povídky a menší črty, *Ivův román, Výpravy chudých, Naše doba* 11, 1903/04, s. 312 → *Uměním k životu* (1919, s tit. Opravdovost v umění); F. X. Šalda: A. S., *Přehled* 2, 1903/04, s. 329 a pokr. → KP 5 (1951); V. Č. (Červinka): A. S., *Zlatá Praha* 21, 1903/04, s. 225; A. Hodek: A. S., *Lit. listy* 1 (21), 1903/04, s. 189; ● ref. Tři zpěvy dnešků i zítřků: K. Z. K. (Klíma), *Rozhledy* 15, 1904/05, s. 110; an., *Lumír* 33, 1904/05, s. 534; r. (F. V. Krejčí), *PL* 30. 8. 1905; E. J. S., *Osvěta* 1905, s. 465; K., *Samostatnost* 1905, s. 173;

-inka (K. Červinka), Zvon 6, 1905/06, s. 14 ●; ● ref. Dobrodružství odvahy: SK. (F. Skácelík), Zlatá Praha 23, 1905/06, s. 215; J. Rowalski (A. Bačkovský), Lumír 34, 1905/06, s. 242; E. Chalupný, Přehled 4, 1905/06, s. 250 a pokr. → Studie o Otokaru Březinovi a jiných zjevech českého umění a filozofie (1912); V. Kol. (V. Červinka), Zvon 6, 1905/06, s. 429; V. O. (Otomar), Revue moravskoslezská 2, 1905/06, s. 163; α (J. Kamper), Politik 10. 4. 1906 ●; P. M. Haškovec: S. A., Vzdělání lidu 1906, s. 78 a pokr.; O. Theer: A. S., Lumír 35, 1906/07, s. 243; ● ref. Lyrika lásky a života: A. Novák, Přehled 5, 1906/07, s. 380; J. R. (A. Bačkovský), Rozhledy 17, 1906/07, s. 283; M. Marten, MR 1906/07, sv. 19, s. 204; H. J. (Jelínek), Lumír 35, 1906/07, s. 137; an. (J. Herben), Besedy Času 1907, s. 76; A. Pražák, NL 10. 5. 1907; H., Naše doba 15, 1907/08, s. 299; -a-, Máj 6, 1907/08, s. 107 ●; ● ref. O mlkování, lásce a zradě 1, 2: an. (M. Marten), MR 1908/09, sv. 21, s. 254; A. Novák, Přehled 7, 1908/09, s. 625; B. B-ová (Benešová), Novina 2, 1908/09, s. 629 a 3, 1909/10, s. 155; -il., LidN 26. 2. a 10. 12. 1909; K. Sezima, Lumír 38, 1909/10, s. 241 → Podobizny a reliéfy (1919); B. Polan, Pokroková revue 6, 1909/10, s. 136 ●; R. (V. Červinka): ref. O mlkování, lásce a zradě a Zápasy a osudy, Zlatá Praha 27, 1909/10, s. 168; ● ref. Zápasy a osudy: K. Fiala, MR 1909/10, sv. 22, s. 276; B. B-ová (Benešová), Novina 3, 1909/10, s. 186; A. Novák, Přehled 8, 1909/10, s. 393; Tristan (S. V. Friedl), Zvon 10, 1909/10, s. 430; A. Dřtil, Stopa 1, 1910/11, s. 214 ●; ● ref. Tóma Bojar: A. Novák, Přehled 9, 1910/11, s. 415; -ejč- (J. Krejčí), Naše doba 18, 1910/11, s. 372; A. M. (Macek), Akademie 15, 1910/11, s. 223; B. B-ová (Benešová), Novina 4, 1910/11, s. 216; A. Procházka, MR 1910/11, sv. 23, s. 302; E. Sokol (K. Elgart Sokol), MSIR 7, 1910/11, s. 305; an., Čes. revue 4, 1910/11, s. 318; -der. (V. Dresler), Venkov 23. 2. 1911; K. (F. V. Krejčí), PL 16. 4. 1911; F. V. Vykoukal, Osvěta 1911, s. 303; K. Sezima, Lumír 40, 1911/12, s. 99 → Krystaly a průsvity (1929) ●; J. Menšík: Jihočeské problémy v díle A. S., Jihočes. kraj 1911, s. 15 a pokr. (i sep.); Ad. Veselý: Senzitiv básnického slova mluvy mateřské, MSIR 9, 1912/13, s. 20; F. X. Šalda: A. S., senzitiv a vizionář, Duše a dílo (1913); -der. (V. Dresler): A. S., Lit. rozhledy 1913, s. 1; ● ref. Žně: K. (F. V. Krejčí), PL 25. 12. 1913; F. X. Šalda, Čes. kultura 2, 1913/14, s. 119 → KP 9 (1954); A. Novák, Přehled 12, 1913/14, s. 231; B. Polan, Pokroková revue 10, 1913/14, s. 89; J. Mahen, LidN 18. 1. 1914 → (část) Za oponou umění a života (1961); F. V. Vykoukal, Osvěta 1914, s. 307; Ant. Veselý, Květy 1914, s. 233 ●; ● k padesátinám: A. Novák, Zlatá Praha 31, 1913/14, s. 235 → Zvony domova (1916); M. Marten, Květy 1914, s. 24; F. Sekanina, Zvon 14, 1913/14, s. 249; V. Dyk, Lumír 42, 1913/14, s. 179; R. Medek, tamtéž, s. 327 a pokr. → Dva hlasy. Březina a S. (1921); an. (J. Vodák), Čas 22. 2. 1914 (k tomu F. X. Šalda, Čes. kultura 2, 1913/14, s. 211 → KP 9, 1954); F. X. Šalda, NL 1. 3. 1914 → KP 10 (1957) ●; A. Novák: Básnická etika A. S., Přehled 12,

1913/14, s. 319 → Zvony domova (1916) a Česká literatura a národní tradice (1995); P. M. Haškovec: O postavách S., Jihočes. kraj 4, 1913/14, s. 286; ● ref. Kniha baladická: J. B. (Borecký), Topičův sborník 3, 1915/16, s. 284; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 16, 1915/16, s. 191; M. P., Naše doba 23, 1915/16, s. 545; an., Zlatá Praha 33, 1915/16, s. 192; an., Novina 1, 1915/16, s. 171; A. Novák, Lumír 1916, s. 121 ●; ● ref. Pankrác Budecius, kantor: K. (F. V. Krejčí), PL 17. 12. 1916; K. Sezima, Lumír 45, 1916/17, s. 214 → Podobizny a reliéfy (1919); K. Fiala, MR 1917, sv. 31, s. 32; F. V. Vykoukal, Osvěta 1917, s. 126 ●; A. N. (Novák): ref. O vysvobození prince Jirky, Lumír 45, 1916/17, s. 86; P. Eisner in Tschechische Anthologie. Vrchlický – S. – Březina (Lipsko 1917); ● ref. Zpěvy domova: A. Novák, Lumír 46, 1917/18, s. 511; J. B. (Borecký), Topičův sborník 5, 1917/18, s. 559; G. Pallas, Zlatá Praha 35, 1917/18, s. 607; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 18, 1917/18, s. 657; jv. (J. Vodák), LidN 25. 10. 1918; A. Vyskočil, Národ 1918, s. 538 → Kritika česká (1998); M. Novotný, Nové Čechy 1918, s. 378; K. Čapek, Červen 1, 1918/19, s. 227 → O umění a kultuře 1 (1984); F. Götz, Lípá 2, 1918/19, s. 92, 109; Z. Hásková, Ženský svět 1919, s. 25 ●; F. Schlée: Z mládí A. S., Štítný 1918, s. 22; J. Weinberger: Hudba v básnickém díle S., Kmen 2, 1918/19, s. 297, 308; ● ref. Krvácející bratrství: J. Vrba, Pramen 1920, s. 472; J. H. (Hora), PL 18. 7. 1920; A. Novák, Venkov 20. 7. 1920; J. V. Sedlák, Tribuna 22. 8. 1920; O. Šimek, LidN 12. 9. 1920; jeel (J. L. Fischer), Kmen 4, 1920/21, s. 394; B. Polan, Nové Čechy 4, 1920/21, s. 32; K. Hikl, Naše doba 28, 1920/21, s. 546; P. Eisner, Prager Presse 24. 4. 1921 ●; ● ref. Básníkovo jaro: A. M. Píša, Červen 1921, s. 355; P. Eisner, Prager Presse 2. 10. 1921; K. (F. V. Krejčí), PL 20. 11. 1921; J. V. Sedlák, Tribuna 20. 11. 1921; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 22, 1921/22, s. 68; A. Novák, Lumír 1922, s. 49; K. Č. (Čapek), LidN 6. 1. 1922 → O umění a kultuře 2 (1985); A. Vyskočil, Čes. revue 1922, s. 158 ●; ● ref. Koloběh starostí...: A. H. (Hartl), Most 1, 1921/22, s. 45; K. Sezima, Lumír 1922, s. 135 ●; ● ref. Jasná vidění: H. (A. Hartl), Most 1, 1921/22, s. 122; A. N. (Novák), LidN 11. 6. 1922 ●; J. O. Novotný: ref. Básníkovo jaro, Jasná vidění, Cesta 5, 1922/23, s. 305; ● ref. Básně nesobeckého srdce: -pa- (F. S. Procházka), Zvon 23, 1922/23, s. 405; J. Krecar, MR 1922/23, sv. 38, s. 215; A. N. (Novák), LidN 4. 4. 1923 ●; R. Illový: Sociální poezie Sovova a Macharova, Akademie 27, 1923/24, s. 430; ● k šedesátinám: O. Fischer, Studentský časopis 3, 1923/24, s. 195 → Duše, slovo, svět (1965); M. Hýsek, Zvon 24, 1923/24, s. 309; M. Rutte, Cesta 6, 1923/24, s. 451; -vb- (V. Brtník), Topičův sborník 11, 1923/24, s. 232; K. (F. V. Krejčí), PL 24. 2. 1924; F. X. Šalda, Čes. slovo 24. 2. 1924 → KP 12 (1959); A. Novák, LidN 26. 2. 1924; jv. (J. Vodák), Českosl. samostatnost 26. 2. 1924; J. V. Sedlák, Čes. slovo 26. 2. 1924; J. Hora, RP 28. 2. 1924 → Poezie a život (1959); M. Pujmanová, Tribuna 23. 2. 1924, příl. Tribuna lit. a umělecká, č. 9 ●; E. Čenkov: Z dob prvního zaslíbení, Českosl. republika 24. 2. 1924;

K. B. J. (Jiráček): A. S. a česká hudba + Přehled hudebních děl komponovaných na básně A. S., Českosl. samostatnost 26. 2. 1924; Š. Jež: Národní a sociální myšlenka v posledních knihách S., Samostatnost 28. 2. 1924; F. Götz: S. duševní rytmus, Českosl. samostatnost 20. 3. 1924; J. Borecký: Hrst vzpomínek na A. S., Otavan 1924, s. 38; Ant. Veselý in Listy autorům (1924); ● ref. Naděje i bolesti: A. Novák, Lumír 51, 1923/24, s. 159; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 24, 1923/24, s. 406; F. X. Šalda, Prager Presse 24. 2. 1924; J. Krecar, MR 1924, sv. 39, s. 254 ●; P. Eisner: S. cyklus Z mého kraje, RA 1, 1925/26, s. 4; M. Novotný: Lyriky romány, tamtéž, s. 99; V. Zelinka: U básníka A. S., RA 2, 1926/27, s. 121; J. Durych: Kus retrospektivy (A. S.), Rozmach 1927, s. 161 → Ejhle člověk (1928) a Polemiky a skandály (2002); J. L. Fischer: Pan Homais a Tóma Bojar, Jihočes. přehled 1927, s. 135; K. Balmont: Hudební nálady, RA 3, 1927/28, s. 203; ● ref. Drsná láska: jv. (J. Vodák), Čes. slovo 8. 5. 1927; J. Knap, Venkov 3. 6. 1927; P. E. (Eisner), Prager Presse 16. 7. 1927; J. V. Sedlák, Tribuna 7. 8. 1927; A. M. Píša, Jihočes. přehled 1927, s. 176 → Dvacátá léta (1969); A. N. (Novák), Lumír 54, 1927/28, s. 269; P. Fraenkl, Naše doba 35, 1927/28, s. 434 ●; ● nekrology: M. Jirko, Čes. slovo 17. 8. 1928 → Sedmero zastavení (1935, s. tit. Bolestný hrdina); A. N. (Novák), LidN 17. 8. 1928; K. Č. (Čapek), LidN 17. 8. 1928 → O umění a kultuře 3 (1986); J. Thon, NL 17. 8. 1928; J. Kopta a F. Götz, NO 17. 8. 1928; K. (F. V. Krejčí), PL 17. 8. 1928; P. Eisner, Prager Presse 17. 8. 1928; jk (J. Kodářek), Tribuna 17. 8. 1928; L. Suchý, Venkov 17. 8. 1928; jv. (J. Vodák), Čes. slovo 18. 8. 1928; B. (B. Václavěk), Rovnost 18. 8. 1928 → Literární studie a podobizny (1962); J. O. Novotný, Cesta 10, 1927/28, s. 702; J. Hora, Lit. noviny 1928, č. 15 + Kmen 2, 1928/29, s. 142 → oboje Poezie a život (1959); D. (M. Dvořák), Tvar 1928, s. 319; G. Preissová, Almanach ČAVU 1929, s. 164 ●; O. Jeremiáš: Česká hudba a A. S., Jihočes. přehled 1928, s. 193; B. V. (Vomáčka): A. S. a česká hudební moderna, LidN 18. 8. 1928; A. N. (Novák): Besedou u A. S., LidN 19. 8. 1928; V. Zelinka: Trocha vzpomínek na A. S., Nár. politika 21. 8. 1928; K. Balmont: Imeni A. S., Posledníja novosti (Paříž) 6. 9. 1928; O. Fischer: Citáty z básníka, PL 2. 9. 1928 + K poetice A. S., RA 4, 1928/29, s. 43 → Duše, slovo, svět (1965) + Březina a S., LidN 30. 3. 1929; J. Hora: A. S. a dnešek, LitN 1929, č. 5 → Poezie a život (1959); A. Novák in A. S.: Hovory věcí (1929); ● ref. Hovory věcí: G. (F. Götz), NO 22. 9. 1929; kp (J. Knap), Venkov 27. 9. 1929; jv. (J. Vodák), Čes. slovo 5. 10. 1929; P. E. (Eisner), Prager Presse 31. 10. 1929; J. Münzer, LidN 2. 11. 1929; AMP (A. M. Píša), PL 8. 12. 1929; J. O. Novotný, Cesta 12, 1929/30, s. 47; P. Fraenkl, Naše doba 37, 1929/30, s. 184 ●; K. Sezima: A. S. in Masky a modely (1930); ● ref. Za člověkem: P. Fraenkl, Naše doba 37, 1929/30, s. 438; JBC (J. B. Čapek), Čin 1, 1929/30, s. 598; M. Rutte, NL 16. 3. 1930; G. (F. Götz), NO 23. 3. 1930; P. Eisner, Prager Presse 29. 3. 1930; AMP

(A. M. Píša), PL 1. 5. 1930; -a. (J. Hora), LitN 1930, č. 7 ●; F. X. Šalda: ref. Hovory věcí, Za člověkem, ŠZáp 2, 1929/30, s. 307; P. Fraenkl: A. S., Čin 1, 1929/30, s. 639; F. Götz: Pád individualismu, in Básnický dnešek (1931); A. Novák: Ze vzpomínek na A. S., sb. Sedmdesát let Umělecké besedy 1863–1933 (1933, s. 195); F. X. Šalda: Některé problémy sovětské, ŠZáp 6, 1933/34, s. 177; A. Klášterský in Vzpomínky a portréty (1934); ● k 70. výr. nar.: P. Eisner, Prager Presse 24. 2. 1934; G. (F. Götz), NO 25. 2. 1934; jv. (J. Vodák), Čes. slovo 25. 2. 1934; V. Martínek, Moravskoslezský deník 26. 2. 1934 → Živné zdroje (1972); -á- (J. Rybák), Haló noviny 27. 2. 1934; O. Fischer, Prager Rundschau 1934, s. 241 ●; A. Novák: Impresionista?, LidN 25. 2. 1934; J. Hora: Hlas princezny Lyoleji, Čin 1936, s. 116; R. Illový: Proslovy A. S., Dělnická osvěta 1938, s. 308; ● k 10. výr. úmrtí: J. V. S. (Sedlák) a kp (J. Knap), Venkov 14. a 16. 8. 1938; A. Novák, LidN 16. 8. 1938; K. P. (Polák), PL 16. 8. 1938; F. Sekanina, Nár. politika 16. 8. 1938; J. Fučík, Tvorba 1938, č. 33 a pokr. → Stati o literatuře (1951) ●; K. P. (Polák): A. S. dnes, Nár. práce 26. 2. 1939; -f- (J. Fučík): Machar a S., Nová svoboda 2. 3. 1939 → Milujeme svůj národ (1948); J. Rosendorfský: A. S., L'Europa orientale 19, sv. 7–10 (Řím 1939, s. 360); J. B. Čapek: Jarní jeseň A. S., Zvon 41, 1940/41, s. 225, 245 → Záření ducha a slova (1948); P. Antoňová: Několik poznámek sovětských, sb. Morava Arnu Novákovi (1941); J. Kopecký: Lyrická minuta s básníkem, LidN 15. 8. 1943; V. Hánek: Lyrika lásky a života, Venkov 21. 12. 1943 + Básník soucitu a vzdoru, tamtéž 25. 2. 1944; B. Slavík: Nad dílem A. S., Nár. politika 26. 2. 1944; Z. Votava: Čtyři typy slavných studentů píseckého gymnázia, sb. 170 let píseckého gymnázia (1948, s. 72); B. Polan: K 20. výročí smrti básníkovy, LidN 15. 8. 1948; skn (F. Sekanina): O neznámé studentské veselohře básníka S., NO 15. 8. 1948 + Vzpomínka na A. S., LD 15. 8. 1948; J. Janů: S. Balada o jednom člověku a jeho radostech, Kytice 1948, s. 305; J. Polák: Valburga Turková, zapomenutý pseudonym A. S., LF 1949, s. 99; K. Dobeš in A. S.: Píseň o rovnosti (1951); K. Svoboda: K S. básni Sloky spisovatelům, Čes. jazyk 2, 1951/52, s. 399; J. Janů: K dílu A. S., LitN 1953, č. 33 → A. S.: Básně (1953); L. Stehlík: Básník a domov, in A. S.: Z mého kraje (1954); J. Brabec in A. S.: Pankrác Budecius, kantor (1956) + A. S., LitN 1956, č. 3 + (šifra jb) A. S., LitN 1958, č. 26 + in A. S.: Básníkov jaro (1958) + in A. S.: Lyrika lásky a života (1958) + in A. S.: Básně (1958); J. Zika: Čeští básníci a A. S., NŽ 1958, s. 700; A. M. Píša in A. S.: Ještě jednou se vrátíme (1959) + in A. S.: Výpravy chudých (1960) → oboje Stopami poezie (1962, s. tit. Básník přírody a společnosti); K. Dobeš: Prózy A. S., in A. S.: Zaniklý domov (1960); J. Brabec in A. S.: Květy intimních nálad a jiné básně (1961) + in A. S.: Z mého kraje, Soucit i vzdor (1962); F. Kubka: Lyrika lásky a života, in Setkání s knihami (1963); K. Konrád: Básník lásky, soucitu a vzdoru, in Nevzpomínky (1963); M. Červinka in Český volný verš

devadesátých let (1963) + Rozhodující léta v díle A. S., in A. S.: Pozdrav bouřlivé noci (1964) → Symboly, písně a mýty (1966); J. Brabec: Osudy a zápasy A. S., LitN 1964, č. 8; K. Konrád: Básník našeho neklidu, Plamen 1965, s. 109; L. Stehlík: Krajinou básníkovou, in Země zamyšlená 2 (1966); O. Štorch-Marien in Sladko je žít (1966, zejména s. 160, 225) → Paměti nakladatele 1 (1992); J. Zíka: Dopisy F. X. Šaldy a A. S., in F. X. Šalda – A. S.: Dopisy (1967); Z. Kalista: A. S., in Tváře ve stínu (1969); F. Hrubín in Lásky (1969); O. Štorch-Marien in Ohňostroj (1969) → Paměti nakladatele 2 (1992); F. Skácelík in Krásná setkání (1970, s. 29); Z. Pešat in A. S.: Pankrác Budecius, kantor (1973); J. Hájek: Básnický prolog nového století, Tvorba 1974, č. 6 → Letorosty (1974); J. Nejedlá: Dobrodružství poezie, Lit. měsíčník 1974, č. 2; S. Zedníček in A. S.: Princezna Lyoleja (1975); J. Zíka: Otokar Březina a A. S., Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1978, s. 116; K. Boušek: Básníkovo vyznání rodné krajiny, in A. S.: Z mého kraje (1978); F. Buriánek: Ještě jednou se vrátíme, Z moderní české literatury (1980); J. Zambor in Ivan Krasko a poezia českej moderny (1981); J. Hrabák: Lidová balada – stále živý pramen naší poezie (Kniha baladická), in Úvahy o literatuře (1983); L. Stehlík: Několik sovětských marginálií, Lit. měsíčník 1983, č. 6; F. Buriánek: Básník soucitu a vzdoru, Čes. jazyk a literatura 1984, s. 216; J. Štěpánková: K prozaickému dílu A. S., ČLit 1984, s. 216; Z. Kovářová: A. S.: Vybouřené smutky, sb. Rozumět literatuře (1986); T. Vlček in Praha 1900 (1986, s. 28 a zejména 240); L. Soukup: M. Majerová uvádí v Pacově večer A. S., sb. Výběr z prací členů Historického klubu Jihočes. muzea v Čes. Budějovicích (1986, s. 131); A. Stich: S nadějí na nové návraty + Z běhu S. života a díla, oboje in A. S.: Když ona přišla na můj sad (1987); J. Janáčková: Rané trojcestí S. povídkáře, sb. Lit. archiv 19–20, 1984–85 (1987), s. 19 + Proměny vypravěče v lyrizovaném románu z počátku 20. století (Ivův román a Stříbrný vítr), ČLit 1988, s. 446; M. Červenka: Při četbě S. básní, in A. S.: Prodloužený úžas (1989); J. Pelc: Vrchol lásky a nelásky, Kmen 1989, č. 8 → A. S.: Vrchol lásky (1989); J. Janáčková: Slohové proměny v próze A. S., in Román mezi modernami (1989) + Románová kronika (Výpravy chudých), Čtenář 1990, s. 270; M. Červenka: Významy a funkce verše v díle A. S., sb. Po zrostlém chodníčku. Jaroslavě Janáčkové k narozeninám (rkp. sb., 1990, s. 7) + (šifra mě) in Slovník básnických knih (1990, Ještě jednou se vrátíme, Lyrika lásky a života, Vybouřené smutky, Zlomená duše) + (pod vl. jm.) A. S., in Z večerní školy versologie 2 (1991); J. Karásek ze Lvovic in Vzpomínky (1994); D. Kšicová: Krajina duše. Básník a krajina v době secese – A. S. a Otokar Březina, SPFF Brno, ř. D – lit. vědná, 1994, č. 41; Z. Kožmín: Časový a prostorový model A. S., in Studie a kritiky (1995); M. Červenka: Zlomená duše, in Z večerní školy versologie 3 (1995); I. Slavík: A. S., in Tváře za zrcadlem (1996) + Modlitby básníků. A. S., Katol. týdeník 1996, č. 45;

H. Bednaříková in Česká dekadence (2000); J. Svoboda: S. Zlomená duše a literární kontext 90. let, sb. Česká literatura na konci tisíciletí 1 (2001, s. 265) → Cesty a zastavení (2002); P. Kordík: Slovo a jeho zhudebnění: Prolog z Novákovy cyklu Údolí nového království, Hudební věda 2002, s. 245; J. Bláha: Jan Preisler – Josef Suk – A. S.: Kvalitativní proměna vztahu obsahu a formy v malířství, hudbě a poezii na přelomu 19. a 20. století, Ateliér 2003, č. 19; M. Krýza: Realistické sloky: První „velká“ sbírka A. S., Tvar 2004, č. 16; R. Novák in Hudba jako inspirace poezie (2005); M. Exner in Topos a topografie, Estetika 2005, s. 78; F. Všeticka in Možnosti Meleté. O kompoziční poetice české prózy desátých let 20. století (2005, s. 84).

zp

Ladislav Sova

* 20. 1. 1908 *Praha*

† 14. 6. 1977 *Třebotov u Zbraslavi*

Autor přírodní a reflexivní lyriky.

Otec byl truhlářským dělníkem. Obecnou školu a reálku S. navštěvoval v Praze-Vršovicích. Po maturitě (1921) krátce pobyl ve Francii (několikrát navštívil i Jugoslávii) a po návratu vstoupil do železničních služeb; působil jako výpravčí a jako komerční úředník ve stanicích Hluboká n. Vltavou, Pelhřimov, Hartenberg, Kraslice, Čes. Krumlov a Kadaň. Vojenskou službu absolvoval nejprve v Košicích, poté pokračoval ve škole pro záložní důstojníky v Praze a u pluku v Chustu na tehdejší Podkarpatské Rusi. Do učárny ředitelství státních drah v Praze přešel 1936 a odtud 1945 na ministerstvo dopravy do tiskové služby. Od 1953 žil v Radotíně, kam byl z ministerstva vyslán do výroby: pracoval nejdříve u firmy Janka a pak v expedici firmy Prefa. Byl členem Syndikátu čes. spisovatelů a literárního uměleckého sdružení Aktivisté; jeho spolková činnost však zůstala takřka beze stop. Zemřel v třebotovské nemocnici.

Od konce 20. let S. publikoval časopisecky především verše a jen ojediněle i drobné prózy. Jeho prvotina *Bílá paleta* byla inspirována dojmy z Dalmácie, aktuální citové okouzlení jižní krajinou a mořem doplňují reflexe tradice, zejména antické (řecké mýty, Aristofanes, úpadkový Řím) i různorodé podněty literární (F. Schiller, J. W. Goethe, Li Po). S. přitom obvykle zůstal u popisu – ať stavu duše, myslí, ne-

bo zjevného přírodního dění; formálně se snažil přiblížit antickému metru. Nápodoba různých vzorů se projevuje i ve sbírce *Starý džbán*; v její první části parafrázoval lyriku čínsko-japonské oblasti, usiloval zachytit okamžitý dojem či náladu krátkým veršem a jednoduchými výrazovými prostředky, avšak půvabu předloh ani příznačně sevrené, přesně dané formy nedosáhl. Ve druhé a třetí části sbírky úspornost čínských motivů překvapivě střídá mnohmluvný, monotónní, metaforicky matný výraz rozměrných hymnů k oslavě přírody, práce, dělného soubytí, klidu a míru. V závěru přechází tato převážně přírodní lyrika, čerpající ze vzpomínek na podkarpatské poloniny a rusínské stepi, k souvislejšímu reflexím lidského usilování, zejména tvorby, jejichž pomíjivost autorovi zřetelně vyplynula právě z konfrontace s krásami země a věčností přírody.

PŘÍSPĚVKY in: Aktivisté (1941); Cesta (1926–30); Čes. slovo; Lid. noviny (1943–44); Lumír (1931); Mladá kultura (1935); Nár. osvobození (1936–37); Praha v týdnu; Sever a Východ (1927–30); Středisko (Brno 1931); Uboj (1941–42); Venkov (1938–41); sb. Zpěv nad kolejemi (1941); Živá tvorba (1942–44); – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ■ **KNIŽNĚ.** *Beletrie*: Bílá paleta (BB 1935); *Starý džbán* (BB 1941). ■

LITERATURA: ● ref. Bílá paleta: V. Knapp, LitN 7, 1934/35, č. 15; jšr. (J. Šnobl), Čes. osvěta 31, 1934/35, s. 338 ●; ● ref. *Starý džbán*: J. B. (Borecký), Zvon 41, 1940/41, s. 698; J. Heyduk, LidN 5. 5. 1941; J. Pilař, Venkov 14. 5. 1941; J. S., Nár. práce 18. 5. 1941; J. Kopecký, KM 1941, s. 242; kc (J. Kunc), LitN 1941, s. 143; b. (V. Běhounek), Dělnická osvěta 1941, s. 210; J. Suchánek, Aktivisté 1941, č. 4; Boj (P. Bojar), Studentský časopis 21, 1941/42, s. 57; mh. (M. Haller), Střední škola 22, 1941/42, s. 58 ●; A. Balaš in sb. Zpěv nad kolejemi (1941, s. 153).

jip

Lucie Sovová

* 2. 3. 1891 *Litomyšl*

† 16. 8. 1962 *Moravská Třebová*

Autorka povídek a črt, ovlivněných tvorbou R. Svobodové, s výrazným zájmem o svět dětí a specifickou atmosférou rodného města.

Podepisovala se i vl. jm. Františka Benešová. – Dcera hostinského. Do obecné a měšťanské školy chodila v Litomyšli, 1906–10 studovala tamtéž český ústav pro vzdělávání učitelek. Od 1914

vyučovala na obecných a měšťanských školách v Litomyšli, Dolním Újezdě, Sebranicích a znovu v Litomyšli. Po složení zkoušek způsobilosti učila 1917–49 na obecné a měšťanské škole v Litomyšli, od září 1949 ještě na vlastní žádost v Osíku u Litomyšle. Zemřela v domově důchodců.

Jíž prvotina, příznačně nazvaná *Introitus*, obsahuje základní stylové charakteristiky, námětové okruhy a motivy S., tj. orientaci na vlastní dětství z přelomu století, rodiště a jeho okolí. V intimní i obecnější rovině se v ní S. soustředila se smyslem pro psychologii dítěte a s úsilím o výrazovou neotřelost na postižení radostí i duševních úrazů dětství, podobně jako ve sbírkách emotivních povídek a črt *Podnebesí* a *Dětská knížka*, poznamenaných soustrastí se smutným údělem maličkých a tesknoutou. Vcítovala se v nich do hýčkaných a zejména rodinnými tragédiemi poznamenaných dětí, jejichž dojmy a zážitky líčí většinou v prostředí domova na pozadí ročních období se sklonem k poetické stylizaci a mírné exaltaci. Méně se jí dařilo portrétování dívek a mladých žen (*Smutné sestry*), které se odsuzují k osamělosti ze strachu před milostným vzplanutím. *Lesní knížku*, básnické imprese z lesů a luk s převládající vizuální složkou, vyplňuje snaha o ztotožnění člověka s přírodou a oslava její krásy a vitality; črty *Na podsíní*, evokované bez historických nebo literárních reminiscencí jako pouhý souhrn soukromých vzpomínek, naopak obdiv a láska k malebné domáckosti litomyšlského podloubí.

PŘÍSPĚVKY in: Cesta (1922, 1929); Čes. dělník (1944); Jitřenka (1914); Lid. noviny (1922, 1924–29, 1941–45); Lída (1918–19); Lumír (1914, 1916–19); Od Trstenické stezky (Litomyšl, od 1924, i pod vl. jm.); Topičův sborník (1920–24); Venkov (1919–20, 1924, 1928–29); Zlatá Praha (1915–17); Zvon (1919). ■ **KNIŽNĚ.** *Beletrie*: *Introitus* (PP 1918); *Podnebesí* (PP 1922); *Dětská knížka* (PP 1924); *Smutné sestry* (PP 1924); *Lesní knížka* (črty, 1929); *Na podsíní* (črty, 1949). ■

LITERATURA: ● ref. *Introitus*: F. Götz, Lída 2, 1918/19, s. 623; A. Novák, Venkov 4. 3. 1919 ●; A. N. (Novák); ref. *Podnebesí*, LidN 8. 5. 1923; ● ref. *Dětská knížka*: drb. (J. Borecký), Zvon 25, 1924/25, s. 153; K. (J. Kopal), Nové Čechy 1925, 2. půlletí, s. 57; J. Staněk, Čes. osvěta 23, 1926/27, s. 305 ●; ● ref. *Smutné sestry*: Aa, Zvon 25, 1924/25, s. 349; A. N. (Novák), LidN 21. 4. 1925 ●; ● ref. *Lesní knížka*: A. N. (Novák), LidN 29. 6. 1929; vz (V. Zelinka), Zvon 30, 1929/30, s. 195 ●; M. Zahálka: Literární odkaz L. S., Zprávy z muzeí od Trstenické stezky 12, 1971, s. 3.

sb

Augustin Spáčil

* 28. 8. 1871 *Prostějov*† 30. 12. 1929 *Prostějov*

Autor dobových frašek a her z vesnického prostředí, prozaik, překladatel divadelních her a románů z polštiny, němčiny a francouzštiny; publicista.

V matrice zapsán jako Augustýn, podepisoval se též Gustav (Gusta) S. – Syn prostějovského obuvníka. Obecnou školu vychodil v rodišti, dalších šest let studoval na gymnáziu v Olomouci. Po tříleté farmaceutické praxi absolvoval čtyři semestry farmakologie na pražské filoz. fakultě a poté pracoval jako lékárník v Těšíně. Po válce opustil existenční jistotu stálého povolání, přestěhoval se zpět do Prostějova a stal se profesionálním překladatelem. Příležitostně také režisoval a hrál divadlo; spolupracoval rovněž s redakcemi regionálních listů. Svůj život dobrovolně ukončil skokem pod vlak, když prohazardoval celé své i sestřino jmění. Pohřben byl do rodinné hrobky na městském hřbitově v Prostějově. – Bratr Jan S. Žeranovský byl spisovatelem, bratr Alois S. sochařem, synovec Jan S. (1892–1982) malířem, prasnynovec Leo S. (1924–2000) divadelním režisérem a dramatikem.

Pro ochotnické soubory a předměstské scény (Intimní divadlo na Smíchově) napsal S. (obvykle za použití starších předloh) několik konvenčních frašek postavených na sérii nedorozumění zaviněných unáhlenými či zkratkovitými soudy; braly si na mušku hlavně záletnictví a žárlivost (*Kubičkovy zálety*, *Žárlivci*, *Háček z minulosti*). Závažnější téma utrpení za nespáchaný zločin zvolil S. v obrazech z venkovského života *Pod tíhou podezření* a *Cesty osudu*. Své prozaické práce (povídky, novely, humoresky) tiskl v novinách a časopisech, knižně vydal pouze soubor drobných erotických povídek s prostými zápletkami *Amorovy nezbednosti*, které napsal v době, kdy pro nakladatelství J. Toužimský zároveň překládal tituly eroticky zaměřené edice Venušiny povídky (Homunkulus: Klub teplých bratrů, soubory Divoké koření, Z říše Afrodity). Na překlady próz s erotickými motivy se orientoval i později (M. Capri, E. de Goncourt, P. A. de Ponson du Terrail aj.). Z francouzštiny a polštiny mimoto překládal prózy romantického typu (H. Sienkiewicz, T. O. Konczyński, A. Dumas st., V. Hugo), z němčiny pak divadelní hry

a frašky (O. Blumenthal, K. Laufs, H. Sudermann aj.). V Ethen uvádí v medailonu A. S. řadu rukopisných i knižně vydaných překladových titulů, jejichž existenci se nepodařilo prokázat.

PSEUDONYM: Karel Lekeš. ■ PŘÍSPĚVKY in: Besedy lidu (1920); Čes. slovo (1924–26, i Večerní Čes. slovo 1924, překl. R. Tábori: Probuzené mumie); Hlas národa (1900, 1905); Mor. orlice (Brno 1900); Mor. večerník (Olomouc); Nár. listy (1910); Rozhledy (1905); Světozor (1917–19); Šotek; Vesna (1897). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Osudná úslužnost (D b. d., 1897, podle J. M.); Reformační škola (sólový výstup, 1902); Škola budoucnosti (dramatická scéna, 1903); Amorovy nezbednosti (PP 1924); Kubičkovy zálety (D 1925, pseud. Karel Lekeš); Tři polibky pana Sylvana (D b. d., 1926, podle A. F. Rokose); Žárlivci (D b. d., 1927); Háček z minulosti (D b. d., 1928, podle C. Gründorfa); Shledání (D b. d., 1928, podle V. Michčové); Pod tíhou podezření (D b. d., 1929); Cesty osudu (D b. d., rozmnož.); Má podobizna (sólový výstup, b. d.); Lída (sólový výstup, b. d.); Moderní hypnotizér (dramatická scéna, b. d.). – *Překlady*: K. Laufs: Rozpustilý nápad (b. d., 1895); G. Schwarzkopf, C. Karlweis: Koupený manžel (b. d., 1895); A. Schröder: Lhář a jeho syn (b. d., 1895, podle J.-F. Collina d'Harlevilla); L. Gozlan: Bohu díky, je prostřeno (b. d., 1897); H. Sudermann: Zkáza Sodomy (b. d., 1897); O. Blumenthal: Čertovy skály (b. d., 1900); H. Sienkiewicz (vesměš upr. pro ml.): Ohněm i mečem (b. d., 1904) + Potopa (b. d., 1906) + Pan Voldyovskí (b. d., 1907) + Křižáci (b. d., 1910) + Legie (1918); J. Horst, E. Lunzer: Bezhlavý muž (b. d., 1909, podle L. Treptowa a E. Jacobsena); V. Hugo (vesměš upr. pro ml.): Bídníci (b. d., 1911) + Dělníci moře (b. d., 1915) + Islandský démon 1, 2 (1923, pseud. K. Lekeš); J. I. Kraszewski: Kosa na kámen, H. Derville: Dědička (b. d., 1913; D Dědička pod pseud. K. Lekeš); T. O. Konczyński: Smrtný běh (1919); A. Dumas st.: Akté (b. d., 1919) + Napoleon Bonaparte (1920); C. Lemonnier, A. Bahier, J. Dubois: Pytlák (b. d., 1922, pseud. K. Lekeš); A. Wohlmut: Dvorní kapelník (b. d., 1922); sb. Divoké koření (1923, pseud. K. Lekeš); Homunkulus: Klub teplých bratrů (1923, pseud. K. Lekeš); A. Silvestre: Nahé povídky (1923, pseud. K. Lekeš); R. O'Monroy: Ze světa rozkoše (1924, pseud. K. Lekeš); sb. Padavky (1924, pseud. K. Lekeš); sb. Z říše Afrodity (1924, pseud. K. Lekeš); D. von Spätgen: Bludička (1925); G. Sand: Láska nalezencova (1926); E. Santo: Lukrecia Borgia (1926); H. Seebach: Farizejci (b. d., 1926) + Maloměstští velikáni (b. d., 20. léta, rozmnož.); Clairville (L.-F. Nicolaie): Osudné pozvání (b. d., 1928, pseud. K. Lekeš); A. Delacour, Ch. Thiboust: Slepá nevěsta aneb Pařížský ďábel (b. d., 1928, pseud. K. Lekeš); R. Fan: Román dvorní dámy (1928); E. de Goncourt: Nevěstka Elisa (1928, pseud. K. Lekeš); J. Mary: Oběť lásky (1928, pseud. K. Lekeš); O. Schwarz,

K. Mathern: Boxerský šampion (b. d., 1928, i upr.); W. Heichen: Hraběnka Dubarryová (1929); P. A. de Ponson du Terrail: Démon lásky 1–3 (1929, dub.) + Hřích z mládí (b. d., 2. pol. 20. let); P. Féval: Černý žebřák (b. d., 2. pol. 20. let); M. Capri: V propastech lásky (b. d., 2. pol. 20. let); R. Greinz: Vesnický román (b. d., rozmnož.). ■ SCÉNICKY. Překlady: M. Dreyer: Zimní spánek (1898); O. Walther, L. Stein: Obětí beránek (1901); A. Bronnen: Otcovražda (1922); E. Rosenow: Kocour ušák (1927). ■

LITERATURA: ● nekrology: ář, LidN 1. 1. 1930; an., NO 1. 1. 1930; an., PL 1. 1. 1930; an., Naše kniha 1930, s. 28 ●; V. Ethen in Portréty a siluety 2 (1936, s. 83); (us): Výročí moravského spisovatele, LD 27. 8. 1971; K. Mlčoch: Spáčilové, LD 26. 2. 1982; L. Šebela: Výročí lékárníka a spisovatele Gustava S., Prostějovský týden 2001, č. 36.

mv

Jindřich Spáčil

* 24. 5. 1899 Kvasice u Kroměříže

† 20. 11. 1978 Kroměříž

Prozaik zobrazující osudy lidí na Hané jednak v době meziválečné, jednak v dávné i nedávné minulosti; kulturní historik, osvětový a vlastivědný pracovník.

Syn hajného, pak komorníka a posléze správce na zámku v Kvasicích. Po vychození měšťanské školy v Tlumačově studoval od 1913 učitelský ústav v Praze; začátkem 1917 byl odveden do rakouské domobrany a zúčastnil se bojů na italské, ruské a francouzské frontě, v listopadu 1918 se vrátil pěšky domů. Maturoval 1919 a učil pak na obecných školách v rodných Kvasicích (1919–23) a blízkých Střížovicích, potom v Lednici u Mikulova a znovu na Kroměřížsku v Hulíně (1925–28); 1928 se stal odborným učitelem dějepisu a češtiny na Odborné škole pro ženská povolání v Kroměříži (1937–51 byl jejím ředitelem), poté až do odchodu do důchodu (1959) na místní jednatelce. Od 1936 byl členem výboru Moravského kola spisovatelů. Po celý život se věnoval práci kulturně-osvětové a vlastivědné; působil jako kulturní publicista, přednášel, chystal výpravy k divadelním představením ochotníků, organizoval výstavy starožitností i tábory v přírodě, pracoval v Sokole, v oblasti památkové péče, byl činný v moravské skupině bibliofilů (též autor četných bibliofilských a soukromých tisků). Založil a řídil Okresní vlastivědné muzeum v Kroměříži (dnešní Mu-

zeum Kroměřížska), byl jednatelem Klubu přátel umění i Okresního osvětového sboru a 1948 iniciátorem a ředitelem celostátní výstavy Sto let čes. národního života, uspořádané v Kroměříži. Spolupracoval také s rozhlasem (relace zvláště v brněnském vysílání). Podnikl cesty do Německa, Rakouska, Itálie, Jugoslávie, Sovětského svazu.

Po didakticky zaměřených evokacích života pravěkých lidí (*Kvasice v dávnověku, Raván a Théra, Cesta bojovníků*), vyrostlých z autorova zájmu o archeologii, i doby velkomoravské (*Na Hradské cestě*) a po prózách smyslového okouzlení přírodou, léčící zklamání ze společenských poměrů, z konvencemi naplněného a přetechnizovaného světa (*Kudlovská dolina*), obrátil se S. ve 30. letech k současnosti. V několika románech o lidech hanáckého kraje, kteří (lecdy poznamenání světovou válkou) těžce hledali své místo v životě domova (*Slunce ve tváři, Náš svět zemře s námi!, Mlhy nad domovem* a nejvýznamnější *Úsvit v nás*), zachytil kvas poprevratové doby a let hospodářské krize, protiklady mezi prostředím venkovským a městským i rozpory mezi generací starší, bránící se novotám a hlásající podřízenost člověka rodu a půdě, a mladými, naplněnými touhou po svobodném rozvoji lidské osobnosti. Řešení svých problémů nacházejí ústřední postavy tu v útěku do průmyslového Zlína, tu naopak v návratu k půdě a venkovskému prostředí. – Za 2. světové války i po ní se S. soustředil na prózu s historickou tematikou. Obzvláště jej přitahovala doba národního obrození na Moravě s centrem dění let 1848–49, kdy v Kroměříži zasedal ústavodárný říšský sněm (této problematice se věnoval i jako historik). Probouzení národního vědomí na Kroměřížsku v prvních dvou třetinách 19. století zobrazil ve volné trilogii tvořené románovými kronikami *Lásky a rebelie, Ať žije sněm!* a *Tisíce růží*. Tyto historicko-společenské fresky, které doplňují ještě obrazy ze 17. a 18. století *Bludné kořeny* a *Tvrz nejpevnější*, poznamenává často didaktická tendence, snaha o zaznamenání i drobných historických faktů a pouhá beletrizace skutečnostních podkladů, na druhé straně však S. dokázal plasticky oživit významné dějinné události, důvěrně přiblížit dobové ovzduší a názorně vyjádřit přesvědčení, že nejspolehlivější oporou národa byl prostý lid a s ním spojení měšťané a inteligence. V posledních svých knihách, určených mladým

čtenářům a vyznačujících se silným živlem vzpomínkovým, S. jednak zachytil úsměvné příběhy spjaté s vynálezy okouzujícími jeho chlapecká léta (*Velociped, stroj rychlonohý*), jednak v paralelních dějích účinně konfrontoval zápasy o svobodu národa a sociální spravedlnost za obou světových válek s boji dávných moravských předků proti podmanění franskou říší, proti tatarským nájezdníkům apod. (*Prstýnek s rubínovým kamenem, Náušnice z Madagaskaru, Náhrdelník z hostýnského hradiště*); ukázal zde ničivou krutost válek a pomíjivost úsilí velkých říší o porobení druhých stejně jako ustavičnost zápasu o národní existenci.

PŘÍSPĚVKY in: Bibliofil (Brno, Uherské Hradiště 1926–35); Čes. slovo (1932); Haná (Kroměříž); sb. Haná Petru Bezručovi (Olomouc 1957); Informace osvětových sborů, okresního, městského a lidové školy v Kroměříži, pokr. Informace osvětových sborů na Kroměřížsku (od 1931); Iskra (Hrabyně 1932); sb. Iskra Vojtěchu Martínkovi (Hrabyně 1937); Kolo (Brno 1934–48); Kroměřížská Jiskra (1968 Pověsti z Kroměřížska a Holešovska, s B. Řezníčkem; 1970 P Mlýn pod Křibem); Lid. noviny (1920–39); Mládí (Brno); Mor. slovo (Brno); Nár. osvobození (1924, 1933); Naše vojsko (1956); Niva (Brno 1925–33); Nový lid (Brno); sb. Petr Bezruč 1867–1967 (Jarošov, Brno 1967); Rovnost (1973–75); Ruch (Brno 1927); Stan (Břeclav 1929); Venkov (1934); Věstník ženského školství odborného (Mor. Ostrava); Zpravodaj města Kroměříže (1969, 1972, 1974); Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze (1976); – posmrtně: Týdeník Kroměřížska (1992 R Samota jabloní; 1993 vzpomínky Ti, s nimiž jsem se cestou potkal). ■ **KNIŽNĚ.** *Beletrie, práce o literatuře, umění a kultuře:* Kvasice v dávnověku (P 1919); Šlehalí nás! (P 1924); Raván a Théra (P 1925); Cesta bojovníků (PP 1927); Na Hradské cestě (P pro ml., 1928); Kudlovská dolina (P 1930; 1936 samost. úryvek s tit. Zbojníci z Kudlovské doliny a t. r. i úryvek s tit. Zuzčina studánka, oba bibliof.); Slunce ve tváři (R 1932); Dražba duše (P 1934, vyd. jako 3. sv. cyklu Patero bibliofilské, bibliof.); Jaro v Podzámecké zahradě kroměřížské (E 1935, bibliof.); Kroměřížské vánoce roku 1848 (P 1936, bibliof.); Úsvit v nás (R 1935); Od kořenů k větvím. Dvě kapitoly o kroměřížské kulturní tradici (1936, s O. Fricem, bibliof.); Náš svět zemře s námi! (R 1937); Josef Mánes v Kroměříži roku 1849 (P 1937, bibliof.); Mlhy nad domovem (R 1939); Literatura nejskromnější (E 1940, bibliof.); Stan u liščí díry (P pro ml., 1940); Nevěstin závoj (R 1941); Světla večerní oblohy (PP 1941); Záзраčná halena (pohádka, 1944; t. r. i samost. pohádka O záзраčné haleně s tit. Ječmínková halena, společně s pohádkou B. Černého O božím umělci); Bludné kořeny (R 1946; 1945 samost. kap. Jejich tvář, bibliof.); Ať žije sněm!

(R 1947); Kroměřížský slovanský sjezd 1848 (P 1948, bibliof.); Tvrz nejpevnější (R 1956); Ječmínková kytička (pohádka, 1957; 1983 samost. pohádka O silném Matějovi, ed. J. Novák); Pod cimburskou hradní věží (P 1959); Lásky a rebelie (R 1961); Tisíce růží (R 1966); Co dala Kroměříž národu a co dáme my Kroměříži (E 1969, bibliof.); Velociped, stroj rychlonohý (PP pro ml., 1971); Prstýnek s rubínovým kamenem (P pro ml., 1971); Švabinského nokturno (E 1973); Náušnice z Madagaskaru (R pro ml., 1977); – posmrtně: Náhrdelník z hostýnského hradiště (R pro ml., 1984); – mimoto texty k výtvarným publikacím: Z životního díla akademického malíře Františka Vrobela (1955); Kroměříž panoramatická (1971, k fotografiím R. Ečera); Naše městečko Kvasice (1972, k perokresbám J. Kraskického); Oldřich Zezula. Praha – Kroměříž v díle akad. malíře O. Zezuly (1976). – *Ostatní práce:* Městečko Kvasice (1921); Kroměřížský sněm 1848–1849 (1933); Putovní školy v lidovýchově (1933); Kroměříž, hanácké Athény (průvodce, 1937); Památce Antonína Rozypala (1946); Kroměřížská léta Františka Slaměníka (1947); Veškerá moc ve státě vychází z lidu. Kronika o kroměřížském sněmu 1848–1849 (1948); Vlastivědné prvky v dějepisném vyučování na Kroměřížsku (1958, rozmnož.); Kroměřížská kronika (1963); Kroměříž. 700 let hanáckého města (1963). ■ **REDIGOVAL časopis:** Informace osvětových sborů, okresního, městského a lidové školy v Kroměříži, pokr. (od 1935) s tit. Informace osvětových sborů na Kroměřížsku (1931–38, s K. Mejsnarem). ■ **USPOŘÁDAL A VYDAL:** J. Chodníček: Kroměříž v hradbách (paměti, 1938); A. Dohnal: Maměnka u audience v kroměřížském zámku (1940, bibliof.); Z řeči Dr. Fr. Lad. Riegra na kroměřížském sněmu 1848–1849 (1947, bibliof.). ■

LITERATURA: L. Páleníček: J. S. (1959, s bibliografií knižních prací) + J. S. (1969, s bibliografií knižních prací); Z. Fišer: J. S. (1985). ■ J. Staněk: ref. Šlehalí nás!, Čes. osvěta 21, 1924/25, s. 192 + ref. Raván a Théra, tamtéž, s. 450; K. Š. (Štorch): ref. Cesta bojovníků, RA 2, 1926/27, s. 211; ● ref. Kudlovská dolina: vr. (V. Ryba), PL 1. 11. 1930; J. V. P. (Pleva), Index 1930, s. 90; J. P. (Popelová), Nové Čechy 13, 1930/31, s. 321; A. G. (Grund), RA 6, 1930/31, s. 166; Aa (A. Brtníková-Petřiková), Zvon 31, 1930/31, s. 643; J. Staněk, LidN 21. 2. 1931 ●; ● ref. Slunce ve tváři: J. O. (Ošmera), Čin 3, 1931/32, s. 1002; -ský (F. Ptašinský), Středisko 2, 1931/32, s. 188; drb. (J. Borecký), Zvon 32, 1931/32, s. 547; A. N. (Novák), LidN 26. 7. 1932; J. V. P. (Pleva), Index 1932, s. 77; M. Kopal, Nové Čechy 1932, s. 231; F. K. (Křelina), Venkov 22. 1. 1933 ●; ● ref. Úsvit v nás: A. N. (Novák), LidN 11. 3. 1935; drb. (J. Borecký), Zvon 35, 1934/35, s. 443; J. Ošmera, Čin 1935, s. 123; R. Fl. (Fleischner), Index 1935, s. 34; M. Kopal, Nové Čechy 1935, s. 81; nr. (A. C. Nor), Rozhledy 1935, s. 220 ●; ● ref. Náš svět zemře s námi!: drb. (J. Borecký), Zvon 37, 1936/37, s. 602; K. P. (Polák), PL 14. 3. 1937; sl. (J. Strnadel), Čin 1937,

s. 153 ●; B. Slavík: Dílo J. S., Mojmírova říše 1937, s. 49; ● ref. Mlhy nad domovem: Inz. (L. N. Zvěřina), Čtete 2, 1939/40, s. 106; B. Slavík, LidN 22. 1. 1940; K. P. (Polák), Nár. práce 25. 4. 1940; F. Křelina, Venkov 4. 7. 1940; drb. (J. Borecký), Zvon 41, 1940/41, s. 71 ●; ● ref. Stan u liščí díry: F. Křelina, Venkov 10. 12. 1940; M. M. (Majerová), LidN 18. 12. 1940; J. P. (Popelová), Nár. práce 20. 12. 1940 ●; ● ref. Světla večerní oblohy: P. Štěpánek, Řád 1941, s. 550; J. B. Č. (Čapek), Naše doba 49, 1941/42, s. 181; K. P. (Polák), Nár. práce 28. 1. 1942; bs (B. Slavík), LidN 30. 5. 1942 (i ref. Nevěstin závoj) ●; ● ref. Nevěstin závoj: Jž., Dělnická osvěta 1942, s. 20; K. P. (Polák), Nár. práce 28. 1. 1942; J. P. (Pilař), Venkov 20. 3. 1942; Inz. (L. N. Zvěřina), Čtete 1942, s. 132 ●; ● ref. Zázračná hale-na: bg (B. Golombek), LidN 24. 4. 1944; strn. (J. Strnad), Nár. práce 11. 5. 1944 ●; ● ref. Bludné kořeny: V. Stupka, Kolo 11, 1946/47, s. 107; -zdk- (Z. Koňák), NO 3. 4. 1947; A. Hrubý, KM 1947, s. 193 ●; V. Stupka: Literární dílo J. S., in J. S.: Ať žije sněm! (1947, i sep.); ● ref. Ať žije sněm!: V. Stupka, Kolo 1948, s. 30; vč (V. Černý), ČL 1948, s. 87; B. Balajka, LD 18. 2. 1948; K. Polák, PL 13. 6. 1948; J. Machoň, LidN 23. 6. 1948 ●; ● ref. Tvrz nejpevnější: K. J. Beneš, Naše vojsko 1956, č. 6; M. Ivanov, LitN 1956, č. 44; V. Kaplický, Květy 1956, č. 49; V. Stupka, Valaško 1957, s. 177 ●; ● ref. Ječmínková kytíčka: Z. Vavřík, ZM 1958, s. 120; NČ, FH (N. Černý, F. Holešovský), Komenský 1958, s. 252 ●; ● k šedesátinám: P. Pešta, HD 1959, s. 237; O. Šuleř, Červený květ 1959, s. 172; -k-, Naše pravda 1959, č. 62 ●; ● ref. Pod cimberskou hradní věží: O. Kryštofek, ZM 1960, s. 463; F. Továrek, ZM 1964, s. 260 ●; ● ref. Lásky a rebelie: D. Jeřábek, Rovnost 13. 1. 1962; A. Fuchs, LD 4. 2. 1962; K. Palas, HD 1962, s. 185; E. J. Havlíček, Čes. zápas 1962, č. 3 ●; ● ref. Tisíce růží: Č. Jeřábek, Rovnost 24. 2. 1967; Olaf (O. Sus), HD 1967, č. 3; J. Pecháček, Impuls 1967, s. 366 ●; ● k sedmdesátinám: K. Palas: Historická próza J. S., ČMM 1969, s. 286; B. Řezníček: Ve klínu přírody, Zpravodaj města Kroměříže 1969, s. 89; M. Živný, tamtéž, s. 82 (rozhovor) ●; ● ref. Velociped, stroj rychlonohý: (rd), Mladá fronta 26. 3. 1971; R. Dítmar, Práce 27. 4. 1971; V. J. Kovářík, ZM 1971, s. 543 ●; V. Nezkusil: ref. Prstýnek s rubínovým kamenem, ZM 1972, s. 703; J. Skutil: J. S. k 75. narozeninám, VVM 1974, s. 79; L. Zítková: ref. Náušnice z Madagaskaru, ZM 1978, s. 360; ● nekrology: L. Páleníček, Zpravodaj města Kroměříže 1979, s. 17; Z. Pírek, ZM 1979, s. 111; M. Nesvadba, Zpravodaj Muzea Kroměřížska 1979, duben ●; Z. Fišer: J. S. a jeho vztah k archeologii a muzejnictví, Zpravodaj Muzea Kroměřížska 1981, květen + in Padesát let kroměřížského muzea (1933–1983), Studie Muzea Kroměřížska 1983, s. 4; ● ref. O silném Matějovi: D. Dorovská, Komenský 108, 1983/84, s. 574; (lkn), Zeměd. noviny 3. 1. 1984 ●; ● ref. Náhrdelník z hostýnského hradíště: jer, Svob. slovo 1. 11. 1984; F. Nedbal, Kostnické jiskry 1984, č. 40; M. Pokorný, Tvorba 1985, č. 9, příl. Kmen; L. Dvořáková, ZM

1985, s. 373; M. Horáková, Komenský 110, 1985/86, s. 191 ●; (rs): Hanácký prozaik, Rovnost 21. 5. 1993, příl. Rt-magazín; M. Mercová: Ohlédnutí za J. S., Zvuk 1999, s. 13.

pp

Jan Spáčil Žeranovský

* 26. 1. 1857 Žešov u Prostějova

† 9. 1. 1905 Šternberk

Básník ovlivněný lumírovskou poetikou, autor humoristických próz psaných v hanáckém dialektu, překladatel z francouzštiny a do němčiny, publicista, propagátor hanácké kultury.

V matrice zapsán jako Johann Chrysostomus S.; podepisoval se též J. Spáčil. Jan Žeranovský (přídomek Ž. zvolil podle ulice v Prostějově, kde bydlela jeho studentská láska). – Syn zedníka a obuvníka. Záhy se s rodiči přestěhoval do Prostějova, kde vychodil obecnou a německou hlavní školu (1869). 1870 začal studovat primu údajně v Olomouci, pokračoval na piaristickém gymnáziu v Kroměříži a od 4. třídy (1873) přešel na olomoucké Slovanské gymnázium (učitelé J. Havelka, J. E. Kosina, V. Prasek; spolužák F. Tábořský). Po maturitě (1878) se dal zapsat na bohosloví v tamním semináři, záhy se však stal novinářem. Již za studií (1878; též později) spolupracoval s redakcí olomouckého Našince (domněnka, že redakčního kolegu K. M. Čapka Choda inspiroval k postavě Antonína Vondrejce, neodpovídá zcela skutečnosti). 1882 jej J. S. Skrejšovský přizval ke spolupráci na vídeňském časopisu Der Parlamentär, po jeho zániku 1883 S. Ž. odešel do Prahy, kde byl zaměstnán v redakcích listů Politik (1884–85 a znovu na přelomu 80. a 90. let) a Union. 1885–86 byl redaktorem Kutnohorských listů, 1886–87 pražského Divadelního listu. 1893 se oženil a začal pracovat pro klerikální periodika: pražského Čecha (šéfredaktor 1893–96), Mor. orlici a Obnovu. 1896–1903 působil v brněnském týdeníku Hlas (1901 šéfredaktor). Žil bohatým spolkovým životem, byl členem Spolku čes. spisovatelů beletristů Máj, Umělecké besedy (od 1892), spolků Hanáci v Praze (1890–93 spolupořádal pražské Hanácké večery), Mor. beseda, Moravskoslezská beseda, pro které přednášel. Od mládí se přátelil s V. Ethenem (sbíral národopisný materiál pro dialektem psané prózy S. Ž.), v jehož prostějovském

domě „Pod žudrem“ se scházel s hanáckými spisovateli O. Bystřinou, K. Křenem a J. Vrchlickým, s redaktorem Nár. politiky V. Hübnem, F. S. Procházkou, K. M. Čapkem Chodem. Na počátku století u S. Ž. propukla duševní choroba, 1901 se léčil v sanatoriu Gräfenberg (Jeseník), 1904 nastoupil ještě do redakce Ratiboru v Hradci Král., poté se nakrátko vrátil do Prahy. Úmorné redaktorské zaměstnání spojené s častým stěhováním a střídáním míst i s hmotnými starostmi tohoto obratného žurnalistu postupně zcela vyčerpaly. Po silném nervovém záchvatu byl na podzim 1904 hospitalizován ve šternberském ústavu choromyslných, kde zemřel na mozkovou paralýzu. Pohřben byl do rodinné hrobky na městském hřbitově v Prostějově. – Jeho bratr Augustin (Gustav) S. byl prozaikem a překladatelem a bratr Alois S. byl sochařem; S. syn Jan (1892–1982) malířem a vnuk Leo S. (1924–2000) autorem her pro mládež a divadelním režisérem.

Básnická tvorba S. Ž. vznikala od přelomu 70. a 80. let 19. století formována lumírovskou estetikou a poetikou, především pak setkáním s dílem J. Vrchlického a francouzskými básníky. Časopisecky publikované básně (zejména ve Světozoru) a část paralelního nezveřejněného díla (uvádí se několik set básní) zahrnula posmrtně vydaná sbírka *Výše a propasti* (do tisku připravena již 1893), jejíž název koresponduje s rozkyvem lyrického výrazu mezi perifrastickou oslavu rozmanité krásy světa a deziluzi bolestného výkřiku provázeného melancholickou vzpomínkou na nenaplněný citový ideál. Soubor zčásti tvoří formálně cizelované sonety, dále epický cyklus inspirovaný díly výtvarných umělců, vznícené náboženské a milostné reflexe s ústředním pašijovým motivem a lyrickoepické vzpomínky na rodnou krajinu Hané, v jejíž apostrofě zaznívá hanácká vzpurnost i obdiv k I. S. Turgeněvovi. K hanácké tematice je soustředěn rovněž soubor dialektem psaných humorných prozaických črt, žánrových obrázků, sólových výstupů, dopisů a příležitostných básní *Samó tihó*. Překládat začal S. Ž. již za studií (mj. Th. de Banville v gymnaziálním časopisu Háj); soustavně se věnoval dílu francouzského parnasisty J. M. de Hérédii (ovlivnilo jeho původní básnickou tvorbu), z jehož Trofejí vydal obsáhlý výbor, a V. Huga. Celoživotní zájem o tvorbu J. Vrch-

lického se projevil i v překladu sbírky Vittoria Colonna (započal s ním již na gymnáziu) a tragédie Julian Apostata do němčiny (ukázka v Politik; dále operní libreto a díla K. Havlíčka Borovského, L. Stroupežnického, M. A. Šimáčka), překládal i z francouzštiny do němčiny. S novinářskou dráhou S. Ž. souvisí jeho rozsáhlá divadelně, literárně, výtvarněkritická a hudební publicistika informativního zaměření; publikoval množství fejetonů, sloupků, cause-rií (i německy). S jeho působením v moravských spolcích byla spojena veřejná vystoupení v úloze slavnostního řečníka (oslavná básně A. Bráfovi k padesátinám, nářeční uvítání Hanáků v Praze). Propagaci hanácké kultury a folkloru věnoval podrobné národopisné studie a přednášky (např. *Hanáci, jací bývali*). – Překlad Grillparzerovy hry Hero a Leander připravovaný pro Sborník světové poezie nevyšel.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Martin Páfal z Bedihošča, P. S. Eudonym (Koleda 1880); J. S., J. Sp., J. Ž., J. Ž-ý, J. Ž-ý., Sp- (Ratibor); (dub.:) -ý. (Kutnohorské listy, i příl. Čáslavan), Ž. (Divadelní list). ■ PŘÍSPĚVKY in: Almanach české omladiny (1879); Arbeiterzeitung (Víděň); Čech (1893–96); ant. Česká poezie 19. věku 4 (1899); Čes. revue (1898–1900, BB a překl. J. M. de Hérédii); Čes. Thalia; Čes. květy; sb. Čtvrté století Matice školské v Brně 1877–1902 (1903); Der Parlamentär (Víděň 1882–83); Divadelní list (1885–87, pravidelný sloupek v rubrice Foyer); Hlas (Brno 1896–1903); Hlas národa (1886–90, 1901–02; 1888–89 pravidelné FF o divadle); Hlasy z Hané (Prostějov); Koleda (Brno 1879, Olomouc 1880); Kutnohorské listy (1885–86, FF, cause-rie); Květy (1885, 1896–97, 1902; 1896–97 překl. sonetů z Trofejí J. M. de Hérédii, 1902 překl. Torquemada V. Huga, s úvodem); Lit. listy (1880–81; 1881 stať Verše K. Legera); Lumír (1884, 1898–1900; 1898–1900 překl. sonetů z Trofejí J. M. de Hérédii); Máj (1902–03; 1906 posmrtně F. Diva); Mor. orlice (Brno 1892–93); Nár. listy (1886); Nár. politika; Našinec (Olomouc 1878–82, 1885); Neděle; alm. Nitru (Turč. Sv. Martin 1877); Niva (1895, překl. sonetů z Trofejí J. M. de Hérédii); Nový život (1897, 1899); sb. O národních kmenech moravských (1903, přednáška Hanáci, jací bývali); Občan (Brno); Obnova (Hradec Král. 1896); Obzor (Brno); Osvěta (1884); alm. Pod jedním praporem (1895); Politik (1884–93, 1902–03; 1884 překl. B. J. Vrchlického Vittoria Colonna, něm. FF, 1885 překl. z D. J. Vrchlického Julian Apostata); Přítel mládeže; Ratibor (Hradec Král. 1904); Reichspost; Rozhledy lit. (1886); Světozor (1884–87, 1889–90, 1892; 1886–87 z cyklu BB Veliká noc, 1892 Motivy z Hané); Union; Vesna (Brno, Vel. Meziříčí 1882, 1885); Zábavné listy (1885); Zlatá

Praha (1884, 1898–1903; 1898 překl. cyklu sonetů Bretaňské moře J. M. de Hérédia); alm. Zora (1878, 1885); Zora (Brno 1882); též příspěvky v dalších německy psaných a moravských regionálních časopisech; – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Samó tihó (BB a PP 1904; upr. vyd. 1925; sólový výstup Sedláka lebo pána? samost. 1901, prem. 1900); – posmrtně: Výše a propasti (BB 1909). – *Překlady*: J. M. de Hérédia: Trofeje (1900); V. Hugo: Torquemada (1902); (do němčiny:) J. Vrchlický: Vittoria Colonna (1903). ■ *REDIGOVAL periodika*: Kutnohorské listy (1885–86), Divadelní list (1886–87), Čech (1893–96), Hlas (1901), Ratibor (leden–duben 1904); *sborníky*: Čtvrt století Matice školské v Brně 1877–1902 (1903), O národních kmenech moravských (1903). ■

LITERATURA: ● ref. překl. J. M. de Hérédia: I. Hořica, NL 12. 10. 1900; K. Z. K. (Klíma), LidN 13. 3. 1903 ●; ● ref. sb. O národních kmenech moravských: an., Lumír 32, 1903/04, s. 381; an., Přehled 2, 1903/04, s. 597 ●; A. Kolísek: ref. překl. J. Vrchlický: Vittoria Colonna, Ratibor 30. 1. 1904; ● nekrology: R. J. K. (Kronbauer), Máj 3, 1904/05, s. 284; an., Zlatá Praha 22, 1904/05, s. 156; an., tamtéž, s. 166; an., Zvon 5, 1904/05, s. 287; an., Čas 10. 1. 1905; an., LidN 11. 1. 1905; an., PL 12. 1. 1905; an., Čas 13. 1. 1905; an., Hlas 1905, č. 2; F. V. Vykoukal, Osvěta 1905, d. 1, s. 183 ●; ● ref. Výše a propasti: -a-, Máj 7, 1908/09, s. 520; S. (K. Elgart Sokol), MSIR 5, 1908/09, s. 314; F. X. Š. (Šalda), Novina 2, 1908/09, s. 342 → KP 7 (1953); R. (V. Červinka), Zlatá Praha 26, 1908/09, s. 348; F. Seikanina, Zvon 9, 1908/09, s. 657; -ejč- (J. Krejčí), Naše doba 17, 1909/10, s. 66 ●; M. Hýsek in Literární Morava v letech 1849–1885 (1911, zejména s. 283); an.: k 20. výr. úmrtí, NO 10. 1. 1925; V. Ethen in Portréty a siluety 1 (1926, s. 78); F. Borový: Vzpomínka na K. M. Čapka Choda, LidN 5. 11. 1927; in Památník šedesátého výročí gymnázia v Olomouci (1927, s. 63); J. Staněk in Vývoj literatury české ve střední a severní Moravě (1934, s. 27); B. Slavík in Hanácké písemnictví (1940, s. 80, 120) + in Kořeny (1944, s. 246); -msj-: k 100. výr. nar., Rovnost 27. 1. 1957; O. Štorch-Marien in Sladko je žít (1966, s. 251); F. Tvrdoň: Antonín Vondřejc a J. S., Ostravský kulturní měsíčník 1978, č. 3; K. Mlčoch: Spáčilové, LD 26. 2. 1982 + O J. S. a dalších, Štafeta 1982, č. 2; L. Nezdařil: Česká poezie v německých překladech (1985, s. 193); H. Bartková: Vzpomínka na J. S. Ž., Hanácké noviny 25. 1. 1997; V. Vrubel: Žešovský rodák J. S. Ž., Kulturní zprávy Region Prostějovsko 1997, leden–únor; V. Färber: J. S., Host 1999, č. 4; L. Šebela: Klasik hanácké literatury J. S. Ž., Prostějovský týden 2000, č. 2.

vfr

Antonín Spálenka

* 23. 5. 1908 *Brašnice* (Vrchotovy Janovice-B.) u Sedlčan

† 19. 7. 1982 *Praha*

Autor meditativně laděné poezie.

Syn mlynáře. Studoval na gymnáziu v Benešově u Prahy (mat. 1927) a na právnické fakultě v Praze, kterou dokončil 1932. Po vojenské prezenční službě se 1934 stal důstojníkem z povolání, pracovníkem vojenské justiční služby. 1939 byl převeden do civilní služby a až do 1945 působil jako okresní soudce v Praze. Poté se vrátil do armády (1946 štábní kapitán, 1948 právní referent kanceláře prezidenta republiky).

Básně začal S. publikovat v polovině 20. let, zprvu ve Studentském časopise. Jeho knižní prvotina *Vyhaslý měsíc* prokazuje vliv poetismu, postrádá však jeho lehkost v asociaci, zvládnutí básnických prostředků i hravost a vynalézavost fantazie, předkládajíc často v lyrických frázích též neuspořádané reflexe motivů smrti, únavy a mdlob, existenciálního hledání apod. S. válečné sbírky (*Větev s drozdy*, *Praskot hedvábí*) byly podníceny dobovými událostmi, jež jímavě zaznamenávají v tématech domova, jistot všedního života i válečných tragédií. Patetický projev tíhne k rétorice, podporované i rozvlácným, většinou šestistopým veršem. Snaha ukáznit formu přivedla S. postupně k tradičním strofickým útvarům (ponejvíce k sonetům). Přesnému dodržování veršového schématu však ustoupila přirozená stavba řeči, metafora a poslěze i invence; umělý slovosled a násilný rým oslabují přesvědčivost a narušují i melodii verše, jednotvárná stavba působí monotónně. V poslední sbírce *Daleko k různým* převažuje nad dosavadním spíše deskriptivním rázem S. poezie meditace, jíž vládne melancholie, rozjímání o vlastní opuštěnosti, o prožitých válečných zkušenostech a osobních ztrátách (otcova smrt, milostný nezdár), poznamenávajících S. přirozené tíhnutí k idyle; lyrika usilující zachytit i zhodnotit osud světa, drama rodné země i vlastní život zůstává v rovině obecných reflexí. Básnická skladba *Šípková Růženka*, jejíž předlohou byla klasická pohádka, se sice obrací k dětem, svému určení se však vzdaluje zpracováním opouštějícím potřebnou epickou koncentraci.

PŘÍSPĚVKY in: Cesta (1929–30); Časopis agrárního studentstva (1927–28); Čes. slovo (1930); Kritický měsíčník (1939); Kytice (1945); Listy pro umění a kritiku (1935–37); Nár. osvobození (1929–30); Nár. práce (1939); Naše zprávy (1940); Plán (1930–32); Práce; Právo lidu (1938); Prospekt (1930–31); Ranní noviny (1936–38); Rozhledy (1936); Studentský časopis (1924–27); Svob. Československo (1945–46, lit. ref.); Venkov (1939); Živá tvorba (1944). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Vyhaslý měsíc (BB 1930); Větev s drozdy (BB 1940); Praskot hedvábí (BB 1944); Šípková Růženka (B 1946); Daleko k růžím (BB 1949). ■

LITERATURA: J. Hora in A. S.: Vyhaslý měsíc (1930); ● ref. Vyhaslý měsíc: A. Hliněný, Studentský časopis 9, 1929/30, s. 309; F. L. (Lukáš), Čin 1, 1929/30, s. 819; AMP. (A. M. Píša), PL 25. 5. 1930; Kp. (J. Knap), Venkov 12. 6. 1930; Ch. (J. Chaloupecký), Samostatnost 1930, č. 38–39 ●; ● ref. Větev s drozdy: Mn, LidN 16. 12. 1940; J. B. Č. (Čapek), Naše doba 48, 1940/41, s. 251; M. Dvořák, Akord 8, 1940/41, s. 166; Boj (P. Bojar), Studentský časopis 20, 1940/41, s. 207; J. Pilař, Venkov 14. 5. 1941; V. Běhounek, Dělnická osvěta 1941, s. 46; B. Polan, KM 1941, s. 32; M. Haller, Střední škola 1941, s. 217 ●; ● ref. Praskot hedvábí: M. D. (Dvořák), Akord 11, 1943/44, s. 351; J. Machoň, LidN 6. 3. 1944; kp. (K. Polák), Nár. práce 4. 5. 1944; J. Morák, Řád 1944, s. 323 ●; vpa (V. Pazourek): ref. Šípková Růženka, Svob. noviny 25. 1. 1947; V. Stuchlí: ref. Daleko k růžím, LidN 27. 3. 1949.

jip

Olga Spalová viz Olga Srbová

Bedřich Vilém Spieß

* 2. 1. 1842 *Písek*

† 17. 4. 1903 *Smíchov* (Praha-S.)

Literární a kulturní historik, jazykovědec a editor; zabýval se zvláště knížkami lidového čtení, osobností J. Kocína z Kocíně a kulturní historií Písecka a Královéhradecka, psal také toponomastické a pedagogické stati.

V matrice zapsán Friedrich Wilhelm; psal se též Spiesz. – Narodil se v německé rodině městského stavebního mistra (matka zemřela 1859 na tuberkulózu). V rodišti vychodil obecnou školu a vystudoval klasické gymnázium (učitelem byl A. Heyduk, spolužákem J. K. Hraše). 1861–64 studoval slovanskou filologii, zeměpis a dějepis, od 1864 také germanistiku na pražské filoz. fakultě, poslední rok studia pracoval jako písař v zemském archivu. 1865 suploval na píseckém gymnáziu (žák K. Kloster-

mann), 1866–67 vyučoval český jazyk u Jana barona Nádherného z Borutína, 1867–69 působil jako suplující, později skutečný učitel na reálce v Litomyšli (1868 získal aprobaci z českého jazyka pro vyšší a z německého jazyka pro nižší reálné školy). 1870–99 vyučoval češtinu a němčinu na reálce v Hradci Král.; vyvíjel zde čilou spolkovou a charitativní činnost. Podílel se na organizování sjezdů východočeských, později celozemských a posléze obecních (tj. českých i moravských) středoškolských profesorů. 1891 byl jmenován dopisujícím členem ČAVU, 1895 zvolen do hradeckého městského zastupitelstva. 1899 odešel na vlastní žádost na odpočinek do Prahy. Po náhlém úmrtí byl pohřben na malvazinském hřbitově.

S. badatelský zájem se předně soustředil na knížky lidového čtení 15.–19. století, vydané jak anonymně (*Grizelda*, *Fortunatus* aj.), tak pod jménem upravovatelů a překladatelů P. Šedivého, M. V. Krameria a M. Carchesia, překladatele Historie o životu doktora Jana Fausta. Zaměřoval se na detailní látkoslovný popis, často se zabýval vztahem české úpravy k její německé předloze, stranou jeho zájmu nezůstávala ani dobová literární situace, v níž dílo vznikalo. Po V. B. Nebeském byl S. první (a nadlouho i poslední) literární historik, který dokázal rozpoznat u této literární produkce estetické kvality. Důležité místo mají v S. bibliografii edice archivního materiálu a příspěvky ke kulturním dějinám Písku a Hradce Králové v 15.–19. století; jsou to práce jednak knižní (*Příspěvky k starému místopisu a dějinám Hradce Králové*), jednak časopisecké (např. korespondence rektora pražské univerzity a správce partikulárních škol M. Bacháčka s píseckým a vodňanským magistrátem v Otavanu a literárně místopisný soupis spisovatelů narozených a působících v Hradci Králové v Polabských novinách). Zvláštní pozornost věnoval S. životu a dílu svého píseckého krajanu, humanistického překladatele J. Kocína z Kocíně. Měl trvalý zájem o toponymii (např. rozbor staročeských místních jmen zakončených na -ici v Otavanu a články o místních jménech v českých kronikách a V. Hájkovi jako etymologovi, uveřejněné v Nár. listech). Ze S. pedagogické praxe vznikl mj. Výbor z literatury české doby střední. Příležitostně překládal z chorvatštiny. Na konci života se pokusil podle vzoru Z. Wintra zprostředkovat archivní materiál širokému publiku v beletrizované

formě prózou *U divého muže* v Květech. Údajně měl připravenou k tisku knihu o J. Husovi, čítanku antických autorů a monografii o místních jménech.

PSEUDONYMY, ŠIFRA: Bedřich Vilém Písecký, B. V. Borovský (Poutník od Otavy), B. Písecký, B. V. Písecký; S. (Otavan). ■ PŘÍSPĚVKY in: Beseda (1863–64; 1863 Grizelda); ČČM (od 1872; 1901 K životopisu Jana Kocína z Kocinětu); Čes. lid (1896, 1901); Hradečan (1871–72; 1871 Kronika o Alexandru a Ludvíkovi, Genovéfa, Kupec benátský); Krok (1889, 1891); Květy (od 1865; 1865–66 K dějepisu novelistiky české); Květy (1901–02; 1902 P U divého muže); Listy filologické (1877, Walter a Grizelda, s J. Gebauerem); Nár. listy (1874, 1902; 1902 Místní jména u kronikářů, Kronikář Hájek etymologem); Osvěta (1873–1901; 1876–77 Jan Kocín z Kocinětu a jeho doba); Otavan (Písek, od 1863; 1863 Palackého zásluhy o jmenosloví místné, 1864 Jazykozpytný rozbor staročeských místních jmen na -ici zakončených, Paměti Václava Kniežovského, 1867 K dějepisu města Písku, K dějepisu města Vodňan); Paedagogium (1879–86; 1879 O čítankách na realce); Památky archeologické a místopisné (1900–01); Písek (1868, Historia o doktoru Janu Faustovi z r. 1611, Fortunatus, Česká novelistika 16. století); Polaban (Kolín 1885); Polabské noviny (Hradec Král. 1881–83; 1881 Čeští spisovatelé v Hradci Králové narození před 1800, Čeští spisovatelé v Hradci Králové druhy bydlící a působící); Poutník od Otavy (Písek 1858–66); Prácheň (Písek 1864); První zpráva veřejné městské školy reálné v král. městě Litomyšli... (1868); Ratibor (1891–98); Slovanský sborník (1884–87); Světozor (1869–83; 1869 Přehled novelistiky české po 1620, 1871 Mladí Husovo, 1877 Prokop Šedivý a jeho povídky, 1883 překl. A. Nemčić: Grobnické pole); Tábor (1865); Věstník čes. profesorů (1896–1903; 1901 Mladší Robinson); Výr. zpráva obec. vyšší školy reálné v Hradci Králové za r. 1883, ... 1898 (1898 Za Vojtěchem Krupkou..., i rozšíř. sep.). ■ KNIŽNĚ. *Historický místopis*: Příspěvky k starému místopisu a dějinám Hradce Králové (Pojednání historického a průmyslového muzea v Hradci Králové č. 2, 1895). ■ KORESPONDENCE: in F. Raušar: Nedoceněný básník V. M. Bělohorský (A. Šnajdaufovi, dub., z 1881; 1936, s. 81). ■ REDIGOVAL *časopis*: Prácheň. Časopis zábavo-poučný (1864, č. 1–6). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Výbor z literatury české doby střední (1876); Katalog výstavy starožitností a památností v Hradci Králové (1879, s J. Trykarem); Statistika funerálního spolku v Hradci Králové a seznam jeho členů za dobu trvání spolku od roku 1873 do roku 1890 (1891). ■

LITERATURA: ● ref. Výbor z literatury české doby střední: J. Gebauer, LF 1875, s. 313; an., Světozor 1875, s. 572 ●; ● nekrology: Č. Zíbrt, ČL 1903, s. 397; F. V. Vykoukal, Osvěta 1903, s. 562; J. K. Hraše, Ratibor 1903, s. 267; J. Hruška, Výr. zpráva c. k. vyšší

reálné školy v Hradci Králové za škol. rok 1902/03 (1903, s. 17); A. Truhlář, Almanach ČAVU 1904, s. 138 ●; J. Malý in Král. město Písek ve svém veřejném životě (1912); F. Kutnar in Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví (rozšíř. vyd. 1997, s J. Markem); O. Kolář: Prácheň B. V. S., Prácheňské muzeum v Písku. Zpráva o činnosti za rok 1999 (2000, s. 39).

vpb

Břetislav Spilka viz in Zdeněk Spilka

Josef Spilka

* 7. 3. 1899 *Ratboř* u Kolína

† 25. 8. 1986 *Praha*

Autor veršů, próz a pohádek pro mládež, básník, folklorista, odborný publicista, překladatel.

Otec byl obuvníkem, matka porodní asistentkou. Záhy po jeho narození se rodina přestěhovala do Suchdola u Kutné Hory, kde S. absolvoval 7 tříd obecné školy (1905–12). 1912–14 navštěvoval v Kutné Hoře měšťanskou školu a poté učitelský ústav. Studia přerušil na jaře 1917, kdy nastoupil jako jednorozční dobrovolník k 12. pěšímu pluku do Nagykanizsi v jižních Uhrách (po neúspěchu v důstojnické škole sloužil jako písař na velitelství). Maturitu složil po válce 1918. Od 1919 učil na Kutnohorsku: krátce na obecné škole v Jindicích, 1919–23 na obecné škole v Suchdole, 1923–24 na chlapecké měšťanské škole v Kutné Hoře. 1924–29 působil ve slovenských třídách státní měšťanské školy v Užhorodě (zde navázal osobní styky s V. Vančúrou, který na Podkarpatské Rusi sbíral materiál pro Poslední soud). Po návratu učil 1929–30 na pokusné reformní obecné, 1930–52 měšťanské škole v Hostivaři. 1936 přesídlil trvale ze Suchdola do Prahy. Od 1952 byl zaměstnán ve Státním ústavu pro lidovou píseň, od 1954 v Ústavu pro etnografii a folkloristiku ČSAV. Při zaměstnání vystudoval příslušný obor na Filoz. fakultě UK v Praze (promoce 1962), doktorát obhájil 1973 (práce *Čtyři studie o českých příslovích*). Po 2. světové válce studijně cestoval po SSSR, NDR a Polsku. V důchodu (od 1971) žil v Praze.

S. debutoval jako básník několika bibliofisky vydanými sbírkami přírodních a milostných veršů s ozvuky starší a soudobé poezie, zvláště poetismu (*Rozpuk, Kaťa, Bronz* aj.),

a knížkou epigramů *Jehelníček*; jejich početný kritický ohlas byl velmi rozporný. V mnohostranné tvorbě především pro předškolní a nejmladší školní věk usiloval o novou námětovou a formální oblast, ať už ve verších (*Ušákova ženitba*, *Podařený trojlístek*), nebo v autobiografických prózách (*Zbojnickové od Vysoké*). Rozhodující pro jeho umělecký vývoj byl několikaletý pobyt na Podkarpatské Rusi, který vzbudil jeho intenzivní zájem o slovesnou kulturu tohoto svérázného prostředí; jeho osobitým výsledkem jsou pohádky (*Tucet hezkých pohádek*, *Pohádky z hor*), v nichž původní lidové motivy včleňoval do nového aktuálního kontextu. Později tento přístup uplatnil i ve zpracování pohádkových látek z jiných krajů, především z Podkrkonoší. V románu s detektivní zápletkou *Veliký požár*, který jako jediný je určen starším dětem, osvědčil reportážní talent, kombinací schopnosti a smysl pro humor. Po 2. světové válce u S. převládá odborný zájem (pracoval na rozsáhlém souboru přísloví, lidových rčení a pranostik, který doprovodil studiemi v časopisech a sbornících), rozšířený o oblast folkloru městského. Sem spadá i jeho významná editorská spolupráce na autentickém vyprávění kladenské haldárky K. Štikové *Šípek u haldy*. Je též autorem překladů ze slovenštiny a ukrajinštiny a několika učebnic a příruček.

PSEUDONYM, ŠIFRA: Jan Luka; J. S. ■ PŘÍSPĚVKY in: Cesta (1919–30); Čes. slovo; Českosl. etnografie (1955, 1960); Čes. dělník (1940); Čes. lid (1953–64); Dětský svět (Nymburk 1925–28); sb. Dialog (1960); Eva (1936); Host (1928); sb. In memoriam Jana Týmla (1946); sb. Jánošík junošík (1974, překl.); sb. Kladensko (1959); Klas (1924–36); Krásná literatura (1964); Kritika (1925); Kultura (1962); sb. Lidové kronikářství na Lounsku (1979); sb. Lidové kronikářství na Poděbradsku (1978); Lid. noviny (1925–38; 1929–37 i příl. Dětský koutek); Lit. noviny (1937); Lit. noviny (1959); Literatura ve škole (1956); Lumír (1925–26); Magazin DP (1937); Malý čtenář (1927–29); Mateřidouška (1956–58); sb. Městské lidové kronikářství na Rychnovsku 2 (1979); Mláď; Mladý hlasatel; Moderní revue (1923–25); Nár. listy; Nár. osvobození (1927–32; 1928–29 i příl. Svítání); Nár. práce (1940, příl. Dětské noviny); Naše kniha; Ohníček (1956–58); sb. Padesát pohádek východočeských autorů (1982); Panoráma (1936, 1938); Pramen (1924, 1927–28); Právo lidu (1928, 1937–38; 1928 příl. Dětský svět); Roj (1935–42); Rozhlas mladých; Rudé právo (1957); Sedmihlásek (1946–49); Sever a Východ (1927–29); Stadion (1955); Stan (Břeclav 1930); Studánka (1947–49); Svět v obrazech (1964); Tribuna (1928); Úhor (1929); sb. Ukrajina zpívá a vypráví

(b. d., 1957, překl.); sb. Ukrajinské povídky (1956, překl.); Úsvit (1926–28); Venkov (1925–31); sb. Zdeňku Nejedlému k 75. narozeninám (1953); Zlatá brána (1922–35); sb. Zlatě doma (1972); Ženský svět (1924–28); – posmrtně; ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Rozpuk (BB 1925); Lili (BB 1927); Kaťa (BB 1928); Bronz (BB 1929); Jehelníček (BB 1929); Pan-evropa (BB 1930); Zbojnickové od Vysoké (PP pro ml., 1930); Novočeský pasionál (BB 1931); Janko a trpaslíci (pohádky, b. d., 1931); Rok (BB 1933); Napučánek (pohádky, 1936); Veliký požár (R pro ml., 1937); Ivanko z polonin (pohádky, b. d., 1939); Jarní ratolesti (BB pro ml., 1940); Ušákova ženitba (BB pro ml., 1940); Stolečku, prosti se! (BB pro ml., 1941); Podařený trojlístek (BB pro ml., 1941); Tucet hezkých pohádek (1945; 1949 rozšř. vyd. s tit. Věnc hezkých pohádek); Nový ptačí sněm (BB pro ml., 1946); Velká rada zvířat (BB pro ml., 1946); Jen vesele! (BB pro ml., b. d., 1948); Sněhurka a sedm trpaslíků (BB pro ml., 1950); Včera – dnes (BB pro ml., 1950); Veselá neděle (BB pro ml., 1950); Na tom našem dvoře (BB pro ml., 1950); Těším se do školy (PP pro ml., 1950); Pohádky z hor (1955); O Budulínkovi (text k omalovánkám, b. d., 1958); O perníkové chaloupce (text k omalovánkám, b. d., 1958); Jak dědeček měnil až vyměnil (text k omalovánkám, b. d., 1959); O Popelce (text k omalovánkám, b. d., 1959); Čert a cikán (text k omalovánkám, b. d., 1960); Houf veselých zvířátek čeká na vás u vrátek (BB pro ml., b. d., 1960); Veselé pohádky z kouzelných hor (1960); Krakonošova zahrádka (pohádky, 1971); Náš Krakonoš (pohádky, 1973); Kocour v botách (pohádka, 1975). – *Překlady*: A. Thomas; Andrea (1937) + Viktorie (1938); N. Zabíla; Tužka malířečka (1946); P. Dobšínský; Slovenské pohádky (1957, rozšř. vyd. 1961) + Tři zlaté hrušky (1958) + Zakletý les (1964); A. Kalyn; Zakarpatské pohádky (1958); M. Ďuríčková; Jasněnka (1963). – *Ostatní práce*: Učebnice občanské nauky a výchovy pro školy národní (1936, s F. Pouličkem); Příručka občanské nauky a výchovy se základy branné výchovy pro žactvo měšťanských škol (1936, s F. Pouličkem a J. Neumannem); Občanská nauka a výchova pro obecné školy 1–3 + pracovní vložky (1936, s F. Pouličkem); Občanská nauka a výchova pro obecné školy ménětřídní A, B, C + Pracovní sešity (1937, s F. Pouličkem); Občanská nauka a branná výchova pro měšťanské školy 1 + Pracovní sešit (1939, s F. Pouličkem). ■ REDIGOVAL *časopisy*: Roj (1935–42; 1935–36 s L. Hanusem a R. Nekolou, 1936–42 s L. Hanusem, 1942 od č. 7 s J. Lebedou), Studánka (1947–48), Sedmihlásek (1948–49); *knížnice*: Nové obzory (1945–48), Bojovníci (1946–49, s J. Cirklem). ■ ÚSPORÁDAL A VYDAL: Oslavujeme Jugoslávii (1938, s F. Pouličkem); Oslavujeme Rumunsko (1938, s F. Pouličkem); Čítanka pro 2. postupný ročník národních škol (1949, s M. Šotkovou, J. Korejsem a J. Hostáněm); J. Zaorálek: Lidová rčení (1963, se S. Utěšeným a M. Nedvědovou); Šípek

u haldy. Karolína Štiková vypravuje (1964); M. Červenka, J. Blahoslav: Česká přísloví (1970). ■

LITERATURA: ● ref. Rozpuk: fxš. (F. X. Šalda), Tvorba 1, 1925/26, s. 238 → KP 13 (1963); Č. J. (Jeřábek), Host 5, 1925/26, s. 186; J. Heyduk, Cesta 8, 1925/26, s. 339; F. Götz, NO 28. 3. 1926 ●; ● ref. Kafa: J. Knap, Venkov 15. 7. 1928, příl. Kulturní obzor; AMP. (A. M. Piša), PL 22. 7. 1928; J. Heyduk, Cesta 11, 1928/29, s. 262 ●; ● ref. Bronz: an., LitN 1929, č. 23; M. H. (Holás), RA 5, 1929/30, s. 95 ●; J. Knap: ref. Bronz, Jehelníček, Venkov 8. 12. 1929, příl. Kulturní obzor; A. G. (Grund): ref. Jehelníček, RA 5, 1929/30, s. 216; O. Pospíšil: ref. Zbojnickové od Vysoké, Úhor 1930, s. 218; ● ref. Janko a trpaslíci: F. Homolka, Úhor 1931, s. 205; N. Č. (Černý), Komenský 59, 1931/32, s. 125; M. Majerová, Čin 3, 1931/32, s. 371 ●; ● ref. Novočeský pasionál: A. N. (Novák), LidN 21. 8. 1931; V. H. (Z. Kalista), Lumír 58, 1931/32, s. 58 ●; A. Hartl in Čeští spisovatelé a Podkarpatská Rus, Rozhledy po literatuře a umění 1933, s. 54; J. Hloušek: ref. Napučánek, Úhor 1936, s. 190; Filip (D. Filip): ref. Veliký požár, Úhor 1938, s. 40 + ref. Ivanko z polonin, Úhor 1940, s. 41; ● ref. Jarní ratolesti: F. Dlouhán (Bulánek-D.), Úhor 1940, s. 138; O. Audy, Komenský 68, 1940/41, s. 186 ●; ● ref. Ušáková ženitba: F. Křelina, Venkov 10. 12. 1940; O. Audy, Komenský 68, 1940/41, s. 287; O. Pospíšil, Úhor 1941, s. 19 ●; J. Pecháček: ref. Podařený trojlístek, Úhor 1942, s. 49; ● ref. Tucet hezkých pohádek: -k., NO 27. 1. 1946; K. Bodlák, Štěpnice 1, 1946/47, s. 60 ●; N. Č. (Černý), F. H. (Holešovský): ref. Jarní ratolesti (2. vyd.), Komenský 72, 1947/48, s. 123; S. Krejčová: ref. Věncem hezkých pohádek, LidN 1. 9. 1949; N. Č. (Černý), F. H. (Holešovský): ref. Veselá neděle, Komenský 75, 1950/51, s. 43; ● ref. Těším se do školy: RL, Komenský 76, 1951/52, s. 78; S. Malá, Předškolní výchova 6, 1951/52, s. 317 ●; D. Rychnová: ref. Pohádky z hor, ČL 1955, s. 187; ● ref. Ivanko z polonin (2. vyd.): NČ (N. Černý), FH (F. Holešovský), Komenský 1958, s. 63; J. Červenka, ZM 1958, s. 243 ●; D. Klímová-Rychnová: Šedesátiny J. S., ČL 1959, s. 190; ● ref. ed. Šípek u haldy: vf (V. Forst), RP 14. 12. 1964; Z. Hejman, LitN 1965, č. 2 ●; E. Čerovská: ref. Veselé pohádky z kouzelných hor (2. vyd.), ZM 1969, s. 191; E. Pražák: ref. ed. M. Červenka, J. Blahoslav: Česká přísloví, ČLit 1972, s. 65; H. Mirvaldová (Šmahelová): ref. Náš Krakonoš, ZM 1974, s. 301 + J. S. ZM 1980, s. 112; D. Bittnerová: Rok po stých narozeninách J. S., ČL 2000, č. 1.

sm

Zdeněk Spilka

* 1. 1. 1903 *Slatiňany* u Chrudimi
† 16. 1. 1987 *Brno*

Básník impresionisticky laděné intimní, přírodní a společensky zaměřené lyriky, autor textů písní, vzpomínkové prózy, literární publicista, překladatel.

Syn často překládaného železničního úředníka. Základní školu navštěvoval v Mor. Budějovicích a v Čelákovcích u Prahy, pak studoval na reálném gymnáziu ve Dvoře Král., od kvarty 1918 na reálce v Brně, zde 1919 přešel na obchodní akademii (mat. 1923). Současně soukromě studoval hru na housle a posléze dlouhodobě působil jako zpěvák sdružení Obec přátel umění sborového, vedeném hudebním skladatelem V. Steinmanem, s jehož dcerou se 1930 oženil. 1923–49 pracoval jako úředník brněnské Hypoteční a zemědělské banky (1944 byl totálně nasazen ve Zbrojovce), 1949 odešel do invalidního důchodu. 1950 absolvoval půlroční brigádu v uhelných dolech v Zastávce u Brna a od konce t. r. do 1968 působil jako externí učitel hry na housle, nejprve na hudební škole v Ivančicích, potom při Obvodním kulturním a vzdělávacím středisku v Brně. Od sklonku 1932 též spolupracoval s brněnským rozhlasem. Literárně začal působit koncem 20. let. 1936 se stal členem skupiny Aktivisté, t. r. i členem Moravského kola spisovatelů (od 1938 člen výboru). Dlouholeté přátelství udržoval s M. Elplem. Ze zahraničních cest měly inspirativní vliv na jeho tvorbu pobyty u Jaderského moře (1929, 1935). – Literárně činný byl rovněž bratr Břetislav S. (* 22. 11. 1906, † 14. 6. 1937), který tragicky zahynul při autonehodě; z jeho nerozsáhlé tvorby, jen ojedinele publikované časopisecky (Mor. noviny 1930), vydal Z. S. posmrtný výbor lyrických veršů a krajinářských kreseb Torzo (1938). – Syn Dalibor S. (1931–1997) byl hudebním skladatelem a kritikem, syn Vratislav S. (1933–1992) divadelním režisérem.

Časopisecky i knižně debutoval S. jako lyrický básník tíhnoucí k impresivní evokaci osobních prožitků, nálad a dojmů, zejména okouzlení láskou a rodinným štěstím (*Jaro srdcí, Sloky svatební*). V následující poezii (*Loutna, vítr a čas, Intermezzo, Plynoucí oblaka*) se hojněji objevovaly přírodní motivy ve spojení s reflexemi úzké spjatosti lidského života s přírodním děním; tematicky rozšířena pokračovala tato linie ve sbíre *Jižní slunce*, inspirované přírodními i kulturněhistorickými reáliemi Slovinska, Dalmácie a Bosny. V několika víceméně příležitostných skladbách vyjádřil S. svůj vztah k velkým básnickým osobnostem: ke K. H. Máchovi v souvislosti s jeho výročí v polovině 30. let (*Jarní romance*) a ke K. J. Erbenovi (počátkem 40. let rovněž jubilu-

jícímu), a to v obsáhlé sbírce *Objevitel pokladu* a s reminiscencemi básnických životních osudů a s připomínkami hrdinů jeho pohádek; k erbenovské inspiraci se hlásila i S. jediná knížka pro děti *Říkej nám, táto!* Ozvěny baladických tónů poezie J. Nerudy vložil S. do útlého souboru veršů *Svatvečer*. Na přelomu 30. a 40. let se jeho tvorba i při zachování osobního tónu společensky aktualizovala, jednak ve sbírce *Jenom žal*, v níž se smutek nad ztrátou bratra pojil s tragickým prožitkem národního osudu po Mnichovu, jednak v *Rozhraní času* přibližujícím léta německé okupace a poválečnou dobu. Poslední básnická sbírka *Myrta a konvalinky* tlumočila zármutek nad manželčiným úmrtím. S. poezie, vyznačující se tradiční a leckdy nevýraznou metaforikou, zároveň však i kultivovaným veršem tihnoucím ke zpěvnosti a melodičnosti, byla často zhudebněována (J. Černík, J. B. Foerster, K. B. Jirák, V. Steinman aj.); mimoto v poválečné době napsal S. řadu textů přímo ke zhudebnění, vesměs pro pochodové písně (Zpěv armády, Pochod dvouletky aj.). – V nerozsáhlé prozaické tvorbě zaznamenal vzpomínky na zemřelého bratra a na rodičovské zázemí s charakteristickým a motivujícím vztahem k hudbě i k divadlu (*Tři paví péra*), historizujícím příběhem (*Karneval březnové noci*) připomněl stoleté výročí narození B. Smetany. Jako překladatel uvedl v obsáhlém výboru poezii ruského básníka N. Gumiljeva, do vlastní sbírky *Jenom žal* vělnil překlady veršů R. M. Rilka, upomínající na jeho spjatost s českým prostředím; překládal také písňové texty, především z ruštiny. Věnoval se též literární publicistice, především referování o domácím i překladové produkci, koncem 30. let i o brněnském divadle. Publicisticky a literárně spolupracoval také s brněnským rozhlasem, připravoval medailony a recitační pásma (např. P. Bezruč, M. Elpl, K. Toman) a uplatnil se i jako původní autor (1941 k erbenovskému výročí epos *Cestou k nesmrtelnosti* a hra *Objevitel pokladu*). Několik drobných soukromých tisků, které se nenacházejí ve fondech veřejných knihoven, vydal pro své příbuzné a přátele (Dvě veverky, Pozdravení básníkovi, Zpěv jubilejní aj.). – V rukopisné pozůstalosti zůstaly básnické sbírky *Oživlá v jasu* a *Návraty*, překlady veršů z němčiny (J. W. Goethe) a ruštiny (A. S. Puškin) i překlady textů k písním (L. van Beethoven, F. Schubert).

ŠIFRY: -a., -il-, -l-, -p-, Z-a., ZD. SP., zs, (zs), Z. S. ■ PŘÍSPĚVKY in: Akord (1932–33); alm. Aktivisté (1936); Archa (Olomouc 1930–34); Červený květ (Ostrava); Čes. slovo (1931–34); Čin; alm. Čtvrt století Mor. kola spisovatelů (Brno 1937); sb. Hypoteční a zemědělská banka moravská; sb. K počtě zbraň praporu! (1945); Klas (1923, 1940–41); Kolo (Brno 1936–49, 1946–47); Lada; Lid. demokracie (1961–86); Lid. noviny (1930–31, 1937–42); Listy PPB (ř. 3, Opava 1971); Listy pro umění a kritiku (1933); Lit. rozhledy (1931); Lumír; sb. Májové květy; Mateřídouška; Mor. orlice (Brno); Mor. noviny (Brno); Mor.slovo (Brno 1928, 1938–39; debut); Nár. noviny (Brno); Náš domov (Hlučín, Opava); Nová svoboda (Ostrava); sb. Padesát pouť (1956); Pestrý týden; Pražské noviny; Rovnost (Brno); Rozhledy po literatuře a umění (1932–34); Slovanský Jadran; Stan (Břeclav 1930); Stráž socialismu (Brno 1928, 1930); Středisko (Brno 1930–31); Venkov (1933); Zvon (1931–37). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Jaro srdcí (BB 1929); Sloky svatební (BB 1930); Loutna, vítr a čas (BB 1935); Intermezzo (BB 1935); Jarní romance (BB 1936); Jižní slunce (BB 1937); Tři paví péra (PP 1937); Jenom žal (BB 1939, v samost. odd. Hlas německého krajana i překl. veršů R. M. Rilka); Objevitel pokladu (BB 1940); Plynoucí oblaka (BB 1942); Říkej nám, táto! (BB pro ml., 1946); Rozhraní času (BB 1947); Svatvečer (BB 1947); Karneval březnové noci (P 1948); Myrta a konvalinky (BB 1973). – *Překlad*: N. Gumiljev: Výbor z díla (1933). – *Výbor*: Denní host (BB 1983, ed. J. Suchý). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: B. Spilka: Torzo (1938, i stať). ■

LITERATURA: M. Barešová: Z. S. (1903–1987). Soupis osobního fondu (LA PNP 1994). ■ ● ref. Jaro srdcí: J. Staněk, LidN 23. 11. 1929; J. Knap, Venkov 8. 12. 1929; = (J. Vodák), Čes. slovo 18. 12. 1929; J. O. (Ošmera), Stan 1929, s. 148; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 30, 1929/30, s. 658 ●; O. Z. (Zemek): ref. Sloky svatební, NO 1. 7. 1930; ● ref. překl. N. Gumiljev: jv. (J. Vodák), Čes. slovo 4. 7. 1933; J. Heidenreich (Dolanský), Rozhledy 1933, s. 134; M. (E. Masák), Archa 1933, s. 270; f. s. (F. Soldan), RA 9, 1933/34, s. 76; B. V. (Václavek), Index 1934, s. 8 ●; ● ref. Loutna, vítr a čas: V. Knapp, LitN 7, 1934/35, č. 15; V. H. (Z. Kalista), Lumír 61, 1934/35, s. 537; A. N. (Novák), LidN 21. 7. 1935; G. (F. Götz), NO 1. 8. 1935; A. Černík, Čin 1936, s. 263; R. H. (Habřina), Kolo 1935, s. 73; M. Pt. (Pišút), Elán 6, 1935/36, č. 3 ●; ● ref. Intermezzo: V. Hrbek (Z. Kalista), Lumír 62, 1935/36, s. 542; Nk (B. Novák), LidN 9. 11. 1936 (i ref. Jarní romance); M. (E. Masák), Archa 1936, s. 91; J. Taufer, Index 1936, s. 64; R. H. (Habřina), Kolo 1936, č. 8 (i ref. Jarní romance); F. K. (Křelina), Venkov 27. 1. 1937 (i ref. Loutna...) ●; ● ref. Jarní romance: M. (E. Masák), Archa 1936, s. 191; B. V. (Václavek), Index 1936, s. 112; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 37, 1936/37, s. 27; J. Č. (Čarek, dub.), Venkov 6. 2. 1937 ●; ● ref. Jižní slunce: V. H. (Z. Kalista), Lumír 63, 1936/37, s. 459; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 37, 1936/37, s. 714; Nk

(B. Novák), LidN 15. 2. 1937 (o afinitách s verši J. Hory), k tomu oprava 1. 3. 1937; O. Tichý, Rozhledy 1937, s. 78; J. Strnadel, Čin 1937, s. 79; vbk. (V. Běhounek), Dělnická osvěta 1937, s. 228; H. (R. Habřina), Kolo 1937, s. 48 ●; ● ref. Tři paví péra: V. Hrbek (Z. Kalista), Lumír 64, 1937/38, s. 154; ne (A. Novák), LidN 1. 2. 1938; Čch. (K. A. Čcheidze), Venkov 4. 6. 1938; V. T. (Tichý), Dělnická osvěta 1938, s. 111; R. H. (Habřina), Kolo 1938, s. 24 ●; ● ref. B. Spilka: Torzo: -bs- (B. Slavík), Zvon 38, 1937/38, s. 602 (i ref. PP Tři paví péra); h. (R. Habřina), Kolo 1938, s. 94; M. (E. Masák), Archa 1938, s. 90 (i ref. Tři paví péra) ●; ● ref. Jenom žal: AMP. (A. M. Píša), Nár. práce 20. 8. 1939; rh. (R. Habřina), Kolo 1939, s. 131; B. Novák, KM 1939, s. 415; jšr. (J. Šnobl), Čtème 2, 1939/40, s. 61; V. Hrbek (Z. Kalista), Lumír 66, 1939/40, s. 152; J. B. Č. (Čapek), Naše doba 47, 1939/40, s. 121; J. B. (Borecký), Zvon 40, 1939/40, s. 14; B. Slavík, LidN 22. 4. 1940 ●; ● ref. Objevitel pokladu: Benj. J. (Jedlička), LidN 11. 11. 1940; J. V. Sedlák, Venkov 21. 11. 1940; vbk. (V. Běhounek), Dělnická osvěta 1940, s. 281; J. Z. (Zatloukal, dub.), Kolo 1940, s. 512; J. B. Č. (Čapek), Naše doba 48, 1940/41, s. 178; Ns. (J. Nečas, dub.), Naše zprávy 1941, č. 2; M. Haller, Střední škola 1941, s. 217 ●; ● ref. Plynoucí oblaka: jšr. (J. Šnobl), Čes. osvěta 38, 1941/42, s. 338; p. (A. M. Píša), Nár. práce 24. 5. 1942; h. (J. Heyduk), LidN 20. 9. 1942, příl.; vbk. (V. Běhounek), Dělnická osvěta 1942, s. 214; J. B. Č. (Čapek), Naše doba 50, 1942/43, s. 40 ●; ● ref. Říkej nám...; F. Křelina, Kolo 1946, s. 53; R. Z. (Zemánek), Akord 1947, s. 146 ●; J. Pistorius: ref. Rozhraní času, KM 1947, s. 411; ● k pětadesátinám: rt., Rovnost 2. 1. 1968; EH, Práce 4. 1. 1968 ●; O. Roháč: Sedmdesátka Z. S., Svob. slovo 3. 1. 1973; B. Slavík in Z. S.: Myrta a konvalinky (1973); ● k pětadesátinám: (kaf), Brněnský večerník 30. 12. 1977; (Ns) (J. Nečas), LD 30. 12. 1977 ●; J. Suchý in Z. S.: Denní host (1983); J. Heiden: ref. Denní host, Zeměd. noviny 21. 1. 1984; M. Heryán: Odešel Z. S., Kostnické jiskry 1987, č. 6; (lk). (L. Kalina), Vzpomínka na Z. S., Rovnost 15. 1. 1992; (ti): Dvojí jubileum básníka Z. S., Moravskoslezská orlice 1992, č. 2; J. Beneš: Je to příliš dávno?, Telegraf 25. 9. 1993, Příloha, s. 7.

dv, pš

Franz Spina

* 5. 10. 1868 *Nová Trávka* (Městečko T.)

u Moravské Třebové

† 17. 9. 1938 *Praha*

Literární historik bohemista a editor staročeských památek; organizátor vědeckého života, politik, publicista.

Pokřtěn Franz Robert, psán též František S. – Syn sedláka a řezníka. Vyrůstal ve dvojazyč-

ném prostředí, češtinu dokonale ovládal již od dětství (obecná škola v Trávce byla dvojjazyčná). Vystudoval německé piaristické gymnázium v Moravské Třebové (1879–87; spolužák a pak celoživotní přítel, politik F. Jesser), 1887–88 absolvoval jako jednoroční dobrovolník vojenskou službu. 1888–91 studoval germanistiku, klasickou filologii, filozofii a slavistiku na vídeňské, po smrti otce na pražské německé univerzitě (učitelé mj. F. Brentano, V. Jagić, J. Minor a A. Sauer). Od 1892 působil jako suplent na gymnáziu v Broumově, od 1896 jako profesor na gymnáziu v Uničově a 1901–05 v Moravské Třebové (tam se zabýval i národopisem, zkoumal nářečí, sbíral se studenty pověsti a písně a byl správcem národopisného oddělení muzea). Doktorát filozofie obhájil 1897 prací *Der Vers in den Dramen des Andreas Gryphius*. 1905–20 vyučoval na německém gymnáziu v Praze na Vinohradech (též nepovinnou češtinu). 1906 při reorganizaci výuky češtiny na německých středních školách (na Moravě se tehdy stala povinným předmětem) a s tím spojeným zřízením lektorátu českého jazyka na pražské německé univerzitě byl pověřen vedením lektorských cvičení (1906–07 zde též poslouchal slavistické přednášky u E. Bernekera). 1909 se habilitoval (prací *Die alttschechische Schelmenzunft Frantowa práva*) jako soukromý docent českého jazyka a literatury a od 1912 vedl bohemistické přednášky; byl též členem vědecké zkušební komise pro výuku českého jazyka na německých středních školách a od 1908 členem Německé společnosti věd a umění. Titulárním mimořádným profesorem se stal 1917, jako skutečný mimořádný profesor byl potvrzen 1920 a 1921 jmenován řádným profesorem pro český jazyk a literaturu s přihlédnutím k ostatním západoslovanským jazykům. 1920 vstoupil i do politického života jako poslanec Národního shromáždění za německou stranu Svaz zemědělců a zemědělských živností (Bund der Landwirte und des ländischen Gewerbes), která při hájení práv Němců v ČSR neodmítala spolupráci s vládnoucím režimem (tzv. aktivistická politika); 1920–25 byl místopředsdou, od 1925 předsdou této strany a 1925–26 za ni místopředsdou poslanecké sněmovny. 1926 na výzvu A. Švehly vstoupil do vlády: 1926–29 byl ministrem veřejných prací, 1929–33 ministrem zdravotnictví a 1935–38 ministrem bez portfeje. Vedle politické činnosti, která ho

vzdalovala od systematictější odborné a pedagogické práce (od 1935 vedl jen cvičení, od listopadu 1937 neučil vůbec), vyvíjel rozsáhlou vědeckoorganizační činnost (mj. 1924/25 děkan německé filoz. fakulty, 1930 spoluzakladatel Deutsche Gesellschaft für slavistische Forschung in Prag, iniciátor vzniku slavistických časopisů *Germanoslavica* a *Slavische Rundschau* pro odborná i popularizační slavistická a germano-slavistická studia). Přes dobré vztahy s českým politickým i vědeckým prostředím vystupoval S. rozhodně proti nařízením v jazykovém zákonodárství preferujícím českou stranu a za rovnoprávné postavení německých vysokých škol v ČSR. Po nástupu A. Hitlera k moci se však opakovaně vyslovil pro pokračování aktivistické politiky své strany a českých Němců vůbec (mj. na četných veřejných vystoupeních i publicisticky). Po vítězství Sudetoněmecké strany v komunálních volbách v březnu 1938 se vzdal úřadu, složil poslanecký mandát a odešel z veřejného života. Již tehdy byl vážně nemocen (rakovina), jeho smrt patrně urychlila i napjatá vnitropolitická situace. Po zpopelnění v úzkém rodinném kruhu ve strašnickém krematoriu byla urna uložena do rodinné hrobky na hřbitově v Trnávce. Písemná pozůstalost, deponovaná rovněž v rodišti, byla po 1945 údajně zničena a S. manželka musela odejít do Německa; zachované zbytky pozůstalosti předaly S. vnučky Collegiu Carolinu v Mnichově.

Odborné působení S. zahájil několika germanistickými pracemi s historickou, resp. národopisnou tematikou, zabýval se též metodikou výuky literatury na gymnáziích. Postupně se u něj vyhraňoval zájem o komparativní studium českého písemnictví 13.–18. století, které nechápal v tradičním pojetí jako filologickou a látkoslovnou analýzu, ale ve stálé souvislosti literatury s kulturní historií; neobcházel přitom ani problematiku umělecké formy (např. ve studii o Ostrovské písni). V práci *Die alttschechische Schelmenzunft Frantowa práva* se zabýval mj. stanovením latinských a německých předloh díla; při ocenění originální domestikace prozaických parodických satir a úlohy parodie (i jako jazykového prostředku) ve specifickém českém prostředí (dešifrací místních narážek i konkrétních osob) se mu podařilo podat sytý obraz literárního dění v humanistické Plzni počátku 16. století. Stranou S. pozornosti nezůstaly ani otázky knihopisné,

spojené s minuciózním rozbořenem tiskařských typů a značek (*Dr. Walter Dolch und der älteste tschechische Buchdruck; Tschechischer Buchdruck in Nürnberg am Anfang des 16. Jahrhunderts*). Nedílnou složkou S. odborného působení bylo i ediční zpřístupnění staročeských památek (touto problematikou se zabýval i metodologicky); zvláště byla ceněna jeho edice *Života sv. Kateřiny* podle stockholmského rukopisu (*Die alttschechische Katharinenlegende der Stockholm-Brünner Handschrift*), deponovaného od 1878 v Moravském zemském archivu. Text legendy vydal ve spolehlivé transliteraci, doplnil textově kritickým a paleografickým aparátem a filologickým výkladem (též o latinských a německých předlohách, stylu a provenienci textu). V úvodní studii mj. zdůraznil (v souladu se svým kulturněhistorickým pojmáním předmětu) souvislosti mezi popisem některých scén a uměleckým vybavením kaple sv. Kateřiny na Karlštejně, pokusil se o dataci památky a shromáždil další doklady o vztahu textu k pozdější literární a lidové tradici. V časopiseckých studiích se S. zabýval několika biografickými detaily týkajícími se rukopisných sporů (*A. Zeidler und die gefälschten tschechischen Handschriften*), pro německého čtenáře věcně shrnul jejich dosavadní výsledky a rehabilitoval RKZ v českoněmeckém prostředí jako básnické památky 19. století (*Neuere Literatur über die Königinhofer und die Grünberger Handschrift*). Před 1918 publicisticky propagoval v českoněmeckém a rakouskoněmeckém prostředí výuku českého jazyka a literatury (*Unser Verhältnis zur tschechischen Literatur*), odmítal vžitý názor o odvozenosti české literatury od literatury německojazyčné (*Die Grundlagen der tschechischen Literatur*), objektivně informoval o českém kulturním a společenském životě (mj. o sokolském hnutí), zdůrazňuje přitom (v polemice s konceptem tzv. Mitteleuropy) nutnost národnostní rovnoprávnosti v rakouské monarchii. O respektu, jehož S. jako člověk, politik i vědec požíval, svědčí sborníky k jeho jubileím: k šedesátinám mu vydali jeho studenti a kolegové sborník *Slavistische Studien* (1929, ed. F. Liewehr; přisp. W. Goldschmidt, W. Hauffen, R. Jakobson, E. Lemberg, F. Longin, E. Rippl, F. Velčovský, H. Waidhas a R. Zasche), k sedmdesátinám mu bylo věnováno šesté číslo časopisu *Slavische Rundschau* 1938 (*Arbeiten zur älteren*

Geistesgeschichte der Westslaven. F. S. zum Gedächtnis), jehož vydání se S. nedožil. Redigoval je (už anonymně) E. Rippl a nepřispěl nikdo ze S. německých kolegů a studentů (přispěli: P. Bogatyrev, A. Brückner, J. B. Čapek, V. Flajšhans, B. Havránek, J. Horák, J. Hrabák, R. Jakobson, J. Janko, V. Jirátko, Z. Kalista, K. Krofta, A. Mazon A. Pražák, F. Trávníček). – Za 1. světové války měla vyjít S. antologie staročeské literatury Alttscheische Chresthomatie (v reprezentativní ediční řadě Slavische Lehr- und Handbücher, vydávané E. Bernekerem v Heidelbergu) a rozsáhlejší práce o staropolském třináctislabičném verši; rukopisy obou prací jsou dnes nezvěstné.

PŘÍSPĚVKY in: Archiv für slavische Philologie (Berlín 1907, 1909, 1911, 1920; 1907 Zu Prokop Sedivýs Büchlein über das Theater; 1909 Hans Sachs im alttscheischen Gewande; 1920 Über das alttscheische Ostrower Lied: Slovo do světa stvoření); Deutsche Arbeit (1905–18; 1910 Unser Verhältnis zur tschechischen Literatur; 1913 A. Zeidler und die gefälschten tschechischen Handschriften); Deutsche Landpost (Čes. Lípa); Deutsche Landwacht (Brno 1928); sb. Deutsche Politiker an das tschechische Volk (1921); Deutsches Jugendland (Ústí n. Lab. 1926); Deutschnationale Korrespondenz (Viedeň 1909); Euphorion (Bamberg, Lipsko, Viedeň 1897–1901, 1907); Euphorion – Ergänzungsheft (Lipsko, Viedeň 1909, Ein unbekanntes Spruchgedicht Hans Sachsens..., i sep.); Festschrift zur Feier des hundertjährigen Bestandes... (Mor. Třebová 1903, Die nachgoethesche Literatur im Gymnasialunterricht); sb. Fünfundzwanzig Jahre Slavistik an der Deutschen Universität in Prag 1903–1928 (1928, stejnojmenná úvodní stať, s G. Gesemannem); Jahresbericht des Stiftsobergymnasiums der Benedictiner in Braunau (1895, Ein mittelhochdeutsches Handschriftbruchstück a Der Vers in den Dramen des Andreas Gryphius); Jahresbericht des k. k. Staats-Gymnasium in Mährisch-Trübau (1905, Aus der Chronik des Mährisch-Trübauer Webermeisters Michael Heger); Jahresbericht des Landes Unter- und Kommunal-Obergymnasiums in Mährisch-Neustadt (1898–99); Landskroner Zeitung (1928); Lid. noviny; Listy filologické (1914); Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen (1915–19; 1915 Neuere Literatur über die Königinhofer und die Grünberger Handschrift; 1916 Dr. Walter Dolch und der älteste tschechische Buchdruck, i sep.); Mitteilungen zur Volkskunde des Schönhengster Landes (Mor. Třebová); Neue Zeit (Brno 1937); Österreichische Rundschau (Viedeň 1914, Die deutsch-tschechischen Kulturbeziehungen → sb. Deutsche Politiker an das tschechische Volk, 1921, ed. G. Flusser, t. r. česky s tit. O německo-českých kulturních vztazích,

sb. Němečtí politikové českému lidu; Die Grundlagen der tschechischen Literatur); sb. Prager deutsche Studien 9/2 (1908, Tschechischer Buchdruck in Nürnberg am Anfang des 16. Jahrhunderts, i sep.); Prager Montagsblatt; Prager Tagblatt (1909); Schönhengster Zeitung (Mor. Třebová); Slavia (1922); Slavische Rundschau (1932, 1934–35, 1937); Süddeutsche Monatshefte (Mnichov 1928–29); Sudetendeutsches Jahrbuch (Augsburg 1925–26); Věstník Českosl. akademie zemědělské (1938); Wiener Abendpost; Zeitschrift für den Tschechischunterricht (Brno); Zeitschrift für österreichische Gymnasien (Viedeň 1903–05). ■ **KNIZNĚ. Odborné práce:** Beiträge zu den deutsch-slavischen Literaturbeziehungen. 1. Die alttschechische Schelmenzunft Frantowa práva (1909; reprint 1975); Ziele deutschen kultureller Zusammenarbeit in der Tschechoslowakischen Republik (proslov, 1934). ■ **REDIGOVAL časopisy:** Mitteilungen zur Volkskunde des Schönhengster Landes, od 1911 pokr. ... zur Volks- und Landeskunde... (1905–17, s A. Czernym), Slavistische Schulblätter (1927–30, s G. Gesemannem a E. Ripplem), Slavische Rundschau (1929–38, s G. Gesemannem a E. Ripplem), Germanoslavica (1931–37, s J. Jankem, K. Bittnerem a V. Jirátkem), Zeitschrift für den Tschechischunterricht (1937–38, s F. Liewehrem, G. Preisslerem a E. Ripplem); **ediční řady:** Slavische Lektüre für Schulgebrauch und Übungszwecke (1925–27, s G. Gesemannem), Veröffentlichungen der Slavistischen Arbeitsgemeinschaft an der Deutschen Universität in Prag (1. Reihe: Untersuchungen, 1926–34; 2. Reihe: Quellen, 1924–37, s G. Gesemannem). ■ **USPOŘÁDAL A VYDAL:** Čechische Lesestücke (1911, an.); Die alttschechische Katharinenlegende der Stockholm-Brünner Handschrift (1913, s úvodem a slovníčkem; t. r. též jen text s tit. Die alttschechische Katharinenlegende). ■

BIBLIOGRAFIE: an. in sb. Fünfundzwanzig Jahre Slavistik an der Deutschen Universität in Prag... (1928, s. 27); D. Krywalski in F. S., Lexikon deutsch-mährischer Autoren – Beiträge (2006). ■ **LITERATURA:** sb. F. S. als Politiker, Wissenschaftler und Mensch (Broumov 1928, ed. H. Scholz; přisp. P. Eisner, G. Gesemann, H. Scholz); K. Strauss: Prof. F. S. 90 Jahre (Londýn 1958). ■ ● ref. Die alttschechische Schelmenzunft...: J. Novotný, ČČM 1909, s. 463; an. (O. Fischer), ČČH 1909, s. 381; J. Bolte, Euphorion (Lipsko, Viedeň) 1909, s. 791; A. Novák, LF 1909, s. 301; J. Krejčí, Národopisný sb. československý 1910, s. 36 ●; ● ref. ed. Die alttschechische Katharinenlegende: E. Smetánka, Archiv für slavische Philologie (Berlín) 35, 1913/14, s. 553 + LF 1913, s. 462 a 1914, s. 160; A. Gregor, ČMM 1914, s. 307; F. Trávníček, ČMF 4, 1914/15, s. 144; J. Mk (Muk, dub.), tamtéž, s. 265 ●; –pl (E. Rippl): F. S. im Spiegelbilde der tschechischen Presse, Slavistische Schulblätter 1928, č. 3–4 (o jubilejních článcích k šedesátinám); an.: Personalstand und Schriftenverzeichnis der slavistischen Professoren. F. S., sb. Fünfundzwanzig Jahre

Slavistik an der Deutschen Universität in Prag... (1928); ● nekrology: K., Čes. slovo 18. 9. 1938; ma (O. Mrkvička), LidN 18. 9. 1938; an., Prager Presse 18. 9. 1938; an., Prager Tagblatt 18. 9. 1938; an., PL 18. 9. 1938; an., Venkov 18. 9. 1938; A. Kraus, Prager Presse 20. 9. 1938 (s S. dopisem z 1928); -vh- (M. Hýsek), LF 1938, s. 384; an., Slavische Rundschau 1938, č. 6; A. F., Slovanský přehled 1938, s. 338 ●; R. Jakobson: F. S. jako vědec, LidN 20. 9. 1938; A. Knauer: Prof. Dr. F. S., Stifter-Jahrbuch 5 (Gräfelfing 1957, s. 57); R. Fischer: Von F. Spinus Prager Slavistik, Zeitschrift für Slawistik (Berlín) 1964, s. 312 + Zum Ringen um die tschechische Sprache. F. S. – ein deutscher Bohemist, sb. Deutsch-tschechische Beziehungen in Vergangenheit und Gegenwart (Berlín 1965, s. 7) + Streben und Wagnis eines deutsch-slavisches Vermittlers. Das Ende F. Spinus, sb. Ost und West in der Geschichte des Denkens und der kulturellen Beziehungen (Berlín 1966, s. 776); ● k 100. výr. nar.: F. Rab, Prager Nachrichten (Mnichov) 1968, s. 3; A. Vilimek a H. Cysarz, Schönhengster Heimat (Göttingen) 1968, č. 13 ●; H. Bachmann: F. S., sb. Lebensbilder zur Geschichte der böhmischen Länder 2 (Mnichov 1976, s. 169); Z. Šimeček: Slavistika na německé univerzitě v Praze a zápasy o její charakter, AUC Praha. Historia Universitatis Carolinae Pragensis 28/2 (1988, s. 34) + tamtéž, 29/1 (1989, s. 53); H. Rösel in Die deutsche Slavistik und ihre Geschichte an der Universität Prag (Münster 1995); W. Zeil in Slavistik an der Deutschen Universität in Prag 1882–1945 (Mnichov 1995); J. Pešek: F. S. – sudetoněmecký bohemista a československý ministr, Dějiny a současnost 1998, č. 6; H. W. Schaller: Die Geschichte der slavischen Philologie an der deutschen Universität Prag (1897–1945), Zeitschrift für Ostmitteleuropa-Forschung (Marburg) 2003, s. 317; D. Krywalski: F. S., in Lexikon deutschmährischer Autoren – Beiträge (2006); M. Trapl: Profesor F. S., německý agrární aktivistický politik, sb. Osobnosti agrární politiky 19. a 20. století (2006, s. 89).

vpb

Jaroslav Spirhanzl-Duriš

* 27. 4. 1889 *Sedlec* u Sedlčan

† 21. 7. 1960 *Mariánské Lázně*

Prozaik, autor románů, cestopisných próz a populárně-naučných prací pro mládež, překladatel z ruštiny; pedagog.

VI. jm. Spirhanzl (jímž podepisoval především odborné práce); psal se též Špirhanzl, dále Jaroslav (Jarka, Jarko, J. S., J. Sp., Jar. Sp.) Duriš. – Syn stavitele; základní školu navštěvoval v rodišti, od 1900 studoval reálku v Písku (mat. 1907) a 1907–11 zemědělské inženýrství na

pražské technice. Již během studia pracoval v její pedologické laboratoři, poté nastoupil jako pracovník pedologického oddělení zemědělské rady v Praze. Jeho začínající vědeckou kariéru přerušila 1. světová válka, byl mobilizován a poslán na haličskou frontu, kde počátkem 1915 upadl do zajetí (Přemyšl). Jako zajatec pobýval na různých místech Ruska, hlavně na Sibiři v Omsku, kde pracoval na českosl. konzulátu, a ve Vladivostoku, odkud jako zvědavý cestovatel prošel přílehlé části Číny a Koreje. Domů se vrátil 1920 a navázal na přerušenu odbornou práci: stal se vedoucím pracovníkem nově zřízeného Státního výzkumného ústavu agropedologického a bioklimatologického v Praze, 1925 pak jeho ředitelem. 1939–48 zastával funkci ředitele Státních ústavů pro půdoznalectví a zemědělskou meteorologii. Ve svém oboru napsal na desítky odborných studií a množství popularizačních a metodických článků (za práci o půdách okresu Brandyš n. Labem získal 1927 na pražské technice titul doktora technických věd). Jako mezinárodně uznávaný odborník byl členem různých domácích i cizích společností. 1948 po odvolání z funkce ředitele odešel do důchodu.

Od počátku 20. let (souběžně s rozsáhlým dílem odborným) psal S.-D. beletrii. Nejprve zachycoval formou krátkých, často silně lyriizovaných kapitol své zkušenosti z cest po Rusku i z jiných zemí. Dlouhý pobyt v ruském prostředí, dobrá znalost jazyka i místních reálií jej vedla též k (časopiseckému i knižnímu) tlumočení z ruštiny; jeho překlady měly spíše příležitostný charakter, daný i jeho zájmy cestopisnými, etnografickými (zejména pohádky) i odbornými vedle beletristických (M. P. Arcybašev, J. N. Čirikov, N. G. Garin-Michajlovskij). Ve vlastních románech se S.-D. zaměřil především na proplétání milostných vztahů se společenskými a životními osudy do výjimečnosti stylizovaných postav. Látku čerpal z povrchu života společenské smetánky (*Srdce*) a zejména ze studentského prostředí moskevského (*Jediná mezi nimi*) i domácího, v okamžicích, kdy nenaplněné sny narušila světová válka (*Trosečníci touhy*). Posléze se beletristická tvorba S.-D. proměnila v úsilí o populárně-naučné zachycení přírodních a životních hodnot. Vyznáním lásky k rodnému kraji je monografie *Staré jihočeské chalupy*, v níž odborné popisy hospodářských usedlostí z vesnic okolo Sedlce doplňují zdařilé kresby

jednotlivých popisovaných objektů. Podobně vyznívá i citový kalendář *Dvanáct měsíců na srdci přírody*, v němž je slovem i kresbou charakterizován stav krajiny, přírody i práce člověka v ní během jednotlivých měsíců roku. Zejména mladým čtenářům S.-D. dále věnoval množství úspěšných popularizačních prací a alb z oblasti přírodních věd (zvláště z ornitologie a botaniky).

ŠIFRY: Jaspis, J. S., JSD, J. S. D., Spi, Spirh, Spr. ■ PŘÍSPĚVKY in: Cesta (1925–29); Časopis Společnosti přátel starožitností... (1958); Čes. demokracie (1920); Českosl. zemědělec (1928, 1933; 1928 Půdní typ, i sep.; 1933 O krok dále, i sep.); Dělnické listy (Viedeň 1923–25); Chmelařství (1953–55); sb. Chvilky v přírodě (1942); Komenský (1956); Lesnictví (1956); Lidé a země (1953–60); Lid. demokracie; Lumír (1926); Mechanizace zemědělství (1953–54); Meteorologické zprávy (1956–57); Milotický hospodář (1953); Mladý čtenář (1923); Nár. politika (1924–30); Nová doba (Plzeň 1926); Novina (1909–10); Příručka pro půdoznalecké rozbor (1936); Rádce zahrádkářů a chovatelů drobného hospodářského zvířectva (1954–59); Rolnické hlasy (1958); Rovnost (1926); Rozkvět (1920–27); Sborník Českosl. (Čes.) akademie zemědělské (zeměd. věd) (od 1927); Sborník Čes. společnosti zeměvědné, pokr. Sborník Českosl. společnosti zeměpisné (od 1921); sb. Slova pravdy (1926); Socialistické zemědělství (1956); Stopa (1912); Širým světem (1924–38; 1938 Blatským krajem, i sep.); Tribuna (1923–26, i Večerní T.); Věda a život (1954–58); Venkov (1921–31, 1942–43); Vesmír (1953–55); Věstník Čes. (Českosl.) akademie zemědělské (mj. 1941 O lidovém, zvláště selském stavebnictví na Táborsku, i sep.); Vltavské proudy (1933, Za krásami českého Meranu. Turistický průvodce okolím Sedlce na Wilsonově dráze, i sep.); Vodní hospodářství (1958); Za socialistické zemědělství (1953–60); Za vysokou úrodu (1954–57); Zeměd. noviny (1954, 1958); Zeměd. archiv; Zeměd. pokrok (1941, 1954); Zeměpis ve škole (1954–55); Zeměpisný magazín (1945); – posmrtně: ant. Píseň o nosu (2005, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a populárně-naučné práce*: Tuláková knížka (PP 1921); Přes hory a moře (PP 1926); Srdce (R 1928); Jediná mezi nimi (R 1929); Trosečníci touhy (R 1937); Staré jihočeské chalupy (1941); Dvanáct měsíců na srdci přírody (1946); Kvetoucí svět (P pro ml., 1947); Nízko nad obzorem (PP 1947); (pro ml.): Jitřní cesta. Knižka mladého člověka (1948); Polem a hájem (1957); O našich stromech (1959); Ptáci našich zahrad (1960); Trojka z našeho úvozu (1960); Ptáci (1959, s kresbami K. Svolinského); – posmrtně: Kalendář přírody (1961); Z ptačí říše. Malý atlas ptactva (1961); Hosti k zlosti (1963); Lidská obydli (1963). – *Preklady*: M. P. Arcybašev: Vzpouza (1922); J. N. Čirikov: V zajetí vášni (1922); V. V. Stratonov: Po azuro-

vém pobřeží Kavkazu (1928); B. A. Lazarevskij: Duše ženy (1929); N. G. Garin-Michajlovskij: Dvě slunce (1931) + Žlutý pes a jiné povídky z Korey (1932) + Z říše nezapadajícího slunce (1932); P. N. Savickij: Šestina světa (1933); V. P. Smirnov: Život a dílo V. R. Viljamse (1949); V. V. Dokučajev: Vybrané práce (1951). – *Ostatní práce*: Poznejme svou půdu! (1922); Z půdoznalecké praxe (1923); O rašelinách (1924); Pedologie pro vyšší hospodářské školy (1924, se Z. Kobzou; přeprac. vyd. 1930 s tit. Pedologie); Rolníkovo půdoznalství ve 100 otázkách a odpovědích (1925); O půdách okresu Brandýs nad Labem (1927); Půda a podnebí v zemědělské výrobě (1928); Zaorejme hlubší brázdou! (1928); Přirozené výrobní podmínky (1928, s J. Kopeckým); Půda žitvelka (1933); Rolník a půda (1936); Půdoznalství pro každého (1944); Půda a její zlepšování (1946); Čtení o půdě (1947); Půda – základ zemědělství (1948); Rašelina, její vznik, těžba a využití (1951); Rusko-český zemědělský slovník (1951, s N. Pumem a B. Paňkovem, i přel.); Eroze půdy a ochrana proti ní (1952); Rusko-český počvovedčeský slovar – Rusko-český půdoznalecký slovník (1956); Příručka půdoznalství pro družstevníka a traktoristu (1956); Rašelina a její využití v zemědělství (1956); O půdě a jejím obdělávání (1956); Poznáváme zemědělskou práci (1958, s jinými); a další pedologické práce (mj. 1925–38 půdoznalecké průzkumy v řadě Sborník výzkumných ústavů pedologických). ■ REDIGOVAL *příručky*: Vznik a vývoj půd na různých matečných horninách a jejich zemědělské zhodnocení (1935), Příručka pro půdoznalecké rozbor (1936). ■

BIBLIOGRAFIE: B. Válek a V. Kosil: Životní dílo ing. dr. J. S., Sborník Českosl. akademie zeměd. věd, rostlinná výroba 7, 1961, s. 654 (odborné práce). ■ LITERATURA: ● ref. Tuláková knížka: -btk- (V. Brtník), Zvon 21, 1920/21, s. 643; R. (A. Rambousek), Čes. osvěta 19, 1922/23, s. 43 ●; ● ref. Přes hory a moře: F. H., Čes. osvěta 23, 1926/27, s. 24; O. Oliva, Střední škola 7, 1926/27, s. 95 ●; J. P.: ref. Jediná mezi nimi, Čes. osvěta 27, 1930/31, s. 424; drmv (V. Matula): ref. Dvanáct měsíců na srdci přírody, NO 20. 3. 1946; V. Novák: k sedesátinám, Věstník Českosl. akademie zeměd. 1949, s. 218; kar (V. Karfík): ref. Polem a hájem, Večerní Praha 9. 1. 1958; an.: k sedmdesátinám, Rádce zahrádkářů 1959, s. 81; J. Petrbo: ref. O našich stromech, ZM 1960, s. 142; ● nekrology: V. Novák, Meteorologické zprávy 1960, s. 136; B. Válek a V. Kosil, Sborník Českosl. akademie zeměd. věd, rostlinná výroba 7, 1961, s. 651 ●; J. Tywoniaková in Sedlecko v krásné literatuře, Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 1967, s. 105; V. Kovařík: Ing. Dr. Techn. J. S.-D., Pod Blánkem 1999, č. 2.

vf

Spisovná čeština a jazyková kultura

1932

Sborník studií Pražského lingvistického kroužku, zaměřený polemicky proti soudobé brusičské praxi časopisu Naše řeč.

Sborník vydaný v nakladatelství Melantrich v edici Výhledy Pražským lingvistickým kroužkem (dále P. I. k.) uspořádali B. Havránek a M. Weingart. Vznikl na základě cyklu přednášek o spisovném jazyce a jeho kultuře proslavených členy P. I. k. v lednu a únoru 1932.

Teorii spisovné češtiny a jazykové kultury se P. I. k. zabýval již ve svých tezích (1929), uspořádání přednášek a jejich rozšířené vydání ve sborníku uspořádala polemika mezi představitelům Naší řeči J. Hallerem a spisovatelí. (Polemiku vyvolala 1931 Hallerova jazyková kritika knihy O. Fischera Duše a slovo v Naší řeči a postupně se jí v různých periodikách mj. zúčastnili O. Fischer, I. Olbracht, B. Mathesius, K. Erban, P. Eisner, E. Vachek, F. X. Šalda, V. Vančura, K. Čapek). Sborník odmítl brusičský i puristický přístup k jazyku (spatřující jako základ spisovné češtiny jazyk do počátku 17. století a mluvu lidovou) a osvětlil danou problematiku z hlediska lingvistického. V. Mathesius vznesl požadavek pružné stability ve spisovném jazyce, jejímž základem by byl úzus spisovné češtiny, zjištěný z jazykové praxe dobrých autorů posledních padesáti let (na význam jazyka spisovatelů poukazyval již V. Ertl). B. Havránek vymezil pojem kultury spisovného jazyka a stanovil jeho funkce. R. Jakobson charakterizoval české brusičství (především strachem z germanismů). J. Mukařovský postihl vzájemný vztah spisovného a básnického jazyka. M. Weingart se věnoval zvukové stránce češtiny. Kolektivně vypracované Obecné zásady pro kulturu jazyka zdůraznily potřebu teoretického poznání existující normy současného spisovného jazyka, její stabilizace i teoretických lingvistických zásahů do spisovného jazyka. Sborník přispěl k vyjasnění jazykové rozkolísanosti na počátku 30. let.

LITERATURA: B. Havránek: Spisovná čeština a kultura jazyka (komentář k pěti přednáškám v P. I. k.), Nové Čechy 1932, s. 45; ● ref. S. č. a j. k.: A. Hartl, Sobota 1932, s. 821; V. Jirá, Demokratický střed 28. 10. 1932; S. K. Neumann, Přítomnost 1932, s. 730; F. Soldan, Rozhledy 1932, s. 125; B. Trnka, NL 14. 10. 1932; jv. (J. Vodák), Čes. slovo 16. 10. 1932; an., Masa-

rykův lid 1932, č. 43; P. Váša, LidN 23. 10. 1932; P. Eisner, Prager Presse 28. 10. 1932, odp.; G. (F. Götz), NO 30. 10. 1932; -tr. (G. Winter), PL 13. 11. 1932; vr., Večerník PL 23. 11. 1932; K. Čapek, LidN 4. 12. 1932 → O umění a kultuře 3 (1986, s. 350); F. X. Šalda, SZáp 5, 1932/33, s. 84; O. Fischer, Čin 4, 1932/33, s. 267; jrs, Řád 1, 1932/33, s. 112; K. Krejčí, Modrá revue 1933, s. 7; L. Novák, Politika (Bratislava) 1933, s. 94; an. (F. Sekanina), Nár. politika 15. 1. 1933 ●; an.: Kultura jazyka. Rozhovor s J. Mukařovským, Rozhledy 1933, s. 2 (k tomu F. Soldan a odpověď J. Mukařovského, tamtéž, s. 25); V. Mathesius: Probleme der českischen Sprachkultur, Slavische Rundschau 1933, s. 69.

mh

František Spitzer

* 28. 12. 1897 *Dvory nad Žitavou* u Nových Zámků (Slovensko)

† asi 8. 2. 1945 *Mauthausen* (Rakousko)

Dramatik, divadelní kritik, publicista, překladatel, organizátor dělnického divadelnictví, divadelní režisér.

Podepisoval se i F. J. Spitzer. – Pocházel z rodiny židovského kantora. Během 1. světové války začal studovat filologii na univerzitě v Budapešti, odkud byl povolán na frontu (posléze povýšen do hodnosti poručíka). Po návratu pokračoval ve studiu, avšak po pádu Maďarské republiky rad, resp. komunistické vlády (1919), již aktivně podporoval, se vrátil na Slovensko. 1920 odešel do Prahy. Byl zaměstnán v pojišťovně Dunaj. S. již ve 20. letech pracoval jako režisér a organizátor dělnických divadel (s ochotníky Modřanského dělnického divadla uváděl hry klasiků), později režijně působil v Dělnické divadelní obci československé (DDOČ), organizoval recitační akce, zřizoval a vedl kurzy pro režiséry dělnických divadel (v ochotnickém divadle se angažovala i jeho manželka Marie S.). Byl aktivistou Levé fronty a vůdčím duchem Kolektivu dramatických autorů-komunistů (KODAK). Přátelsky se stýkal a spolupracoval s K. Jiráčkem (El Car), F. Kubrem, E. Famírou, E. F. Burianem a M. Majerovou (mj. aktivity v Komunistickém nakladatelství a knihkupectví). V 30. letech se účastnil dobových diskusí o socialistickém realismu a srazů německé kulturní protihenleinovské fronty (přednášel ve Falknově-Sokolovu, 1935 byl při založení Klubu pokrokových českých a německých herců). Několikrát navštívil SSSR

(1933 se účastnil Olympiády dělnických divadel v Moskvě). Za okupace pracoval nejprve jako pomocník kuchaře v nemocnici v Lublaňské ul. v Praze (sloužila jako nemocnice pro Židy), od jara 1942 do podzimu 1943 byl nasazen na nucené práce na stavbě silnice Karlštejn – Mořina a posléze 1943–44 byl zaměstnán (již poloslepý) v Židovském muzeu; tehdy spolu s F. Kubrem a za pomoci Svazu dělnických a divadelních ochotníků organizoval ještě akce Lidového divadla. Na sekretariátu, kde se vydávaly falešné pracovní průkazy, byl S. 28. 6. 1944 zatčen a uvězněn nejprve na Karlově nám. a poté v Terezíně (tehdy v Malé pevnosti prezentoval ukázky z tvorby jiných autorů i svou zde napsanou hru). Odtud byl převezen do Osvětimi a následně do Mauthausenu. Na Vánoce 1944 zde onemocněl zápallem plic, z něhož se vyvinula tuberkulóza. Podlehl srdeční slabosti.

S. světonázorová orientace na revoluční ideje komunistického hnutí a dialektický materialismus určovala myšlenkovou tendenci většiny jeho prací. Jejich žánrovou povahu ovlivnila S. režijní a osvětová činnost v dělnických ochotnických divadlech, ve 30. letech pak rovněž identifikace s programem socialistického realismu. Ve 20. i 30. letech S. upravoval pro dělnické ochotníky díla klasických autorů českých (J. K. Tyl) i světových (G. Boccaccio, G. de Maupassant, překlady G. Büchnera, čínské veselohry ze 13. století Broskvový květ), přičemž náměty aktualizoval ve snaze podpořit sebevědomí dělnického obecnstva. Ve 30. letech vytvořil, resp. adaptoval agitky lícící úsilí dělníků během první sovětské pětiletky (*Sklárna*) a problémy kolektivizace (*Kdo je otcem?*). Snaha postihnout celkově soudobé společenské procesy s sebou nesla dějovou přetíženost a rozptýlenost, což částečně vyvažovaly rytmizační prvky (vkládání písní a přednesů básní). Jako zkušený recitátor (proslul zejména interpretací veršů V. Majakovského) se S. koncem 20. let zaměřil na výchovu dělnických ochotníků a spolu s K. Jiráčkem a F. Němcem psal a inscenoval pro dělnická představení v Lucerně agitační revue (*Dohnat a předechnat*) a hudebně-recitační pásma. V reakci na události 1938 napsal rozhlasovou hru *Tovaryš Martin* (pro divadlo ji po válce upravil F. Kubr), zasazenou do 16. století, jež na sentimentalizujícím příběhu chudého řemeslníka bojujícího o společenskou uznání demonstrovala myšlenku osvobození

její tvořivé práce. Jako publicista byl S. typem kritika-organizátora. V divadelních referátech, jakož i při veřejných vystoupeních prosazoval výchovu dělnického obecnstva moderními inscenačními prostředky (např. K. S. Stanislavskij). V diskusi o socialistickém realismu obhajoval tzv. rappistické pojetí autonomie kultury dělnické třídy a stanovisko sjezdu spisovatelů v Charkově 1934. – V knihovně pražského Divadelního ústavu jsou uloženy rukopisy S. her Mor (1923), Rekovný čin (1925) a německá verze této hry (Eine Heldenstat).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: J. Ježek, Žižkovský S. F.; F. S., F. Sp., S. F., sp., s-r. ■ PŘÍSPĚVKY in: Dělnické divadlo (Kladno 1929–30); Doba (1934); El Carův sborník (1932); Levá fronta (1932); Rudá záře (1935–36); Rudé právo (1929–37; 1932 pravidelně divad. ref.); Tvorba (1929–37; 1933 v diskusi o socialistickém realismu stař K metodice dělnického divadla u nás); – posmrtně: F. Kubr: O divadlo života (1959). ■ KNIŽNĚ. Hry: Na bulváru demokracie (1929, pseud. J. Ježek, s F. Němcem a F. Maďarem); – posmrtně: Tovaryš Martin (b. d., 1947, upr. F. Kubr, rozhlasová prem. 1946; vyd. 1949 upr. K. Rektorisová). – *Adaptace a překlady her*: Tlustý anděl (1937, s L. Bartou, podle G. de Maupassanta; 1946 upr. vyd. s tit. Tlustý anděl z Rouenu, vyd. 1949 upr. K. Rektorisová); – posmrtně: Tvrdohlavá žena (b. d., 1947, podle J. K. Tyla); Sklárna (1948, podle V. Katajeva, prem. 1931); Broskvový květ (1949, upr. K. Rektorisová). ■ SCÉNICKY. Hry a revue: Parandža (1931); Dohnat a předechnat (1932, s El Carem, tj. K. Jiráčkem, a F. Němcem); Kdo je otcem? (1934); (b. d.; Marx měl pravdu; Za jednu ránu dvě; Žije se lépe, žije se veseleji. – *Dramatizace*: Rekovný čin (1925, podle G. Boccaccia); Kutnohorští havíři (1936, podle J. K. Tyla). – *Překlady* (b. d.): G. Büchner: Vojcek; An-Ski: Dibuk. ■ KORESPONDENCE: in K. Jiráček: El Car vzpomíná... (L. Fürnbergerovi-Nuntiovi, b. d.; 1971). ■

LITERATURA: ● ref. insc. Rekovný čin: vr. (V. Ryba), Večerník PL 4. 1. 1926; pt. (J. Petr), Českosl. divadlo 1926, s. 32 ●; E. Urx: K anketě Fašismus a kultura. Vážné omyly F. S. (reakce na F. S., Tvorba 1930, s. 614), Tvorba 1930, s. 730 → V prvních řadách (1962); Paulík (J. J. Paulík): ref. Sklárna, RA 7, 1931/32, s. 94; äg (J. Träger): ref. insc. Dohnat a předechnat, PL 23. 11. 1932; mb. (M. Bergmannová): ref. insc. Kdo je otcem?, Haló noviny 7. 11. 1934; F. Kubr: Kutnohorští havíři na dělnickém jevišti v Počáplech, Rudá záře 10. 6. 1936 + nekrolog, RP 1. 6. 1945 + Soudruh F. S., Lid. kultura 1946, č. 27; -mil: ref. Tovaryš Martin, NO 22. 6. 1946; F. Kubr in F. S.: Tovaryš Martin (1947) + Nesmíme na to zapomenout, Lid. kultura 1948, č. 15; ● ref. Tovaryš Martin (další vyd.): pro (V. Projsová), LidN 19. 8. 1949; (jk), Svob. slovo 19. 8. 1949 ●; F. Kubr: Z dějin ochotnického hnutí, Ochotnické divadlo 1955, č. 5 + in O divadlo života

(1959); J. Jiránek in Vít Nejedlý (1959); F. Němec: O F. S., Ochotnické divadlo 1961, č. 5; M. Obst, A. Scherl in K dějinám čes. divadelní avantgardy (1962); M. Spitzerová: Pak přicházeli soudruzi, sb. Theater – Divadlo. Vzpomínky českých divadelníků na německou okupaci a druhou světovou válku (1965, s. 270); K. Jiráček in El Car vzpomíná... (1971); B. Srba: Divadlo za mřížemi, Divadelní revue 1995, č. 1.

vfr

Společnost přátel literatury pro mládež viz in Uhor

Spolek českých knihkupců a nakladatelů

Působnost 1879–1949

Dobrovolné profesní sdružení zaměřené na obhajobu živnostenských zájmů českých knihkupců a nakladatelů, na kultivaci vnitřních profesních poměrů v oboru vytvářením obchodních pravidel a na společnou propagaci knižní produkce svých členů.

Sdružení 1919–39 působilo na celém území tehdejší ČSR nejprve pod názvem Spolek knihkupců a nakladatelů Československé republiky, od 1924 jako Svaz knihkupců a nakladatelů Československé republiky, od 1939 jen v českých zemích jako Svaz čes. knihkupců a nakladatelů. S jazykovou diferenciací knihkupeckých a nakladatelských závodů po 1860 sílila potřeba sdružit české firmy, zprvu zejména v působnosti povinné živnostenské organizace Grémia knihkupců a nakladatelů v Praze. Po neúspěšném pokusu o ustavení Spolku čes. nakladatelů knih, hudebnin a uměleckých předmětů, organizovaném 1871 F. A. Urbánkem, podnítil vznik spolku až 1. sjezd čes. knihkupců a nakladatelů uspořádaný 17. 5. 1878 v Praze. Po něm vypracovali F. Dattel, J. Otto a F. A. Urbánek návrh stanov *Spolku čes. knihkupců a nakladatelů* (dále SČKN), které schválilo 12 účastníků ustavující valné hromady 2. 11. 1879 v pražské Umělecké besedě. Prvním starostou byl zvolen J. Pospíšil, v dalších funkcích kromě autorů stanov pracovali F. Kytko, J. Mikuláš Boleslavský, E. Petřík, A. Řivnáč, G. Schalek a A. Storch; v prvním roce přistoupilo 23 členů. Odmítavý postoj valné hromady vůči návrhu nového živnostenského řádu, v němž mělo být knihkupectví živností svobodnou, předznamenal aktivity, jimiž Spolek později posiloval své pozice

v profesních záležitostech: k ochraně stávajících firem před konkurencí podporoval zachování koncesí jako podmínky k živnostenskému provozování knihkupectví a nakladatelství a požadoval zpřísnění jejich udělování, ostře vystupoval zejména proti účasti státu na podnikání (c. k. školní knihosklad, později Státní nakladatelství a Orbis), dále proti tzv. soukromým, tj. nekoncesovaným nakladatelům (autorům a redaktorům vydávajícím vlastním nákladem, družstvům, spolkům, institucím) i proti prodeji knih mimo koncesovaná knihkupectví (v trafikách, papírnictvích apod.). V prvních letech za předsednictví churavějícího J. Pospíšila (po jeho smrti 1889 řídil spolek jako úřadující místostarosta F. Kytko) byly aktivity Spolku nepatrné. Od 1885 se usílil jeho členů soustředilo na zlomení převahy německých zástupců v pražském knihkupeckém grémium. Po schválení nových stanov grémia, na jejichž základě přistoupili do něj knihkupci z předměstí, kde tvořili většinu Češi, byl díky společnému postupu členů Spolku na valné hromadě 1887 předsedou grémia poprvé zvolen Čech A. Řivnáč. Napětí mezi různými složkami Spolku (zejména mezi knihkupci a nakladateli a mezi pražským centrem a regiony) vyústilo v zakládání konkurenčních sdružení. 1887 vznikl z popudu chrudimského knihkupce a nakladatele M. E. Holakovského (1860–1937) Spolek čes. knihkupců na venkově s cílem hájit zájmy venkovských knihkupců a vydávat společným nákladem knihy, zejména kalendáře. Přestože měl spolek, jehož prvním předsedou se stal královéhradecký knihkupec B. E. Tolman (1840–1903), asi 60 členů, činnost prakticky nevyvíjel a 1895 splynul se SČKN. Aktivizaci SČKN podnítil 1894 nový starosta F. Kytko (1845–1898), za jehož vedení (po nové registraci měl SČKN 64 členů) byly zahájeny práce na jednacím řádu, přijatém až 1897. Nové spory mezi vedením Spolku a venkovskými knihkupci, obviňujícími Spolek z preferování nakladatelských zájmů a nakladatele z obcházení knihkupců při prodeji knih, vyvrcholily v březnu 1903 založením Jednoty čes. knihkupců. Starostou byl za účasti 38 členů (později jich bylo okolo 70) zvolen příbramský knihkupec K. Simon (1855–1912), fakticky Jednotu vedli pražští knihkupci a nakladatelé místopředseda E. Weinfurter (1870–1950) a jednatel J. Springer (1870–1949). Po jednáních představitelů Grémia, Spolku a Jednoty bylo 1905 přijato

první ustanovení pro styk s obecními, které doplnilo jednací řád a spolu s ním vytvořilo základ postupně modifikovaných a později i finančními pokutami vymáhaných pravidel vzájemných obchodních styků i vztahu k zákazníkům. Z exekutivní komise složené ze zástupců Spolku, Grémia a Jednoty k doзору nad dodržováním těchto pravidel později vznikl Výkonný výbor čes. knihkupců a nakladatelů jako vrcholný stavovský orgán. Ve funkci starosty Spolku se po F. Kytkovi vystřídali A. Reinwart (1856–1929), G. Francel (1879–1900), J. Otto a F. Topič. Až starosta J. R. Vilímek od 1907 zintenzivnil kolektivní propagaci produkce členů (inicioval čtenářský časopis Literární rozhledy s každoročními vánočními katalogy) a prosadil profesionalizaci spolkového aparátu. Tajemníkem byl od 1907 K. Královec (1879–1948), spolkovou činnost pomohlo rozvinout 1908 zřízení kanceláře. Z Vilímkova podnětu svolal SČKN společně s Jednotou do Prahy i dlouho odkládaný 1. (ve skutečnosti 2.) sjezd čes. knihkupců a nakladatelů, který za předsednictví J. Otty jednal 1908 především o modernizaci jednacího řádu a kodifikaci obchodních zvyklostí. Na slavnostní valné hromadě 22. 11. 1909 (s přednáškou Z. V. Tobolky O nakladatelích českých knih v době před-březnové) se SČKN pokusil navázat pevnější kontakty s novináři a spisovateli při propagaci české knihy. Oživení činnosti přivedlo do SČKN nové členy (z 93 1906 stoupl 1910 počet na 204) a 1911 vedlo ke sloučení Jednoty se SČKN, v němž vznikly sekce knihkupecká a nakladatelská. V lednu 1918 zahájilo činnost Obchodní družstvo čes. knihkupců, působící pro členy SČKN jako distribuční firma, v lednu 1920 peněžní ústav Záložna knihkupců a nakladatelů. Ředitelem obou institucí, které poskytovaly služby jen členům Spolku a posilovaly tak jeho význam, byl jmenován K. Královec. 1918 se stal novým starostou E. Šolc, za jehož působení (do 1928) SČKN změnil 1919 název *Spolek knihkupců a nakladatelů Československé republiky* (od 1924 *Svaz knihkupců a nakladatelů Československé republiky*) a rozšířil svou působnost na Slovensko a Podkarpatskou Rus. Počet členů prudce stoupal 1919 na 443 a 1926 na 791. Do čela svazového aparátu byl jmenován ředitel, jímž byl 1922–45 J. Kleinert. Souběžně se SČKN působil od 1920 v Brně Spolek českosl. knihkupců pro Moravu, Slezsko a Slovensko s asi 90 členy (starostou byl A. Píša)

a na Slovensku, kde knihkupectví bylo volnou nekoncesovanou živností, dva další spolky. Německé firmy na našem území sdružovaly další čtyři spolky. Na živnostenském základě vznikala v místech sídel obchodních komor grémia, která se sdružila do Jednoty grémií knihkupců a nakladatelů, v níž působila i grémia německá. Rutinní fungování Svazu, vedeného představiteli starších konzervativně řízených závodů a zaměřeného zejména na řešení obchodních sporů jednotlivých podniků a na ochranu stávající struktury oboru před novou konkurencí, zprvu nerefletovalo na popřevratový nástup nových firem. Teprve tlak Klubu moderních nakladatelů Kmen, sdružujícího od 1926 členy i nečleny Svazu usilující o vysokou úroveň knižní kultury a hledající nové cesty propagace knihy (čelní představitelé Kmene V. Petr, A. Srdece, O. Štorch-Marien aj. se postupně prosazovali i ve funkcích Svazu), podnítil Svaz k uspořádání Týdne čes. knihy 20.–27. 3. 1927 jako první oborové akce zaměřené za součinnosti spisovatelů, kritiků, novinářů a osvětových pracovníků na spolupráci nakladatele, knihkupce a spisovatele. V jeho rámci proběhl i další (v pořadí 3.) sjezd Svazu. Obrat k odborné a historické sebereflexi oboru prohloubil Svaz 1928–31 za starostenství J. Laichtra projektem Soupisu českosl. literatury 1901–25 i návrhem F. Laichtra na zřízení odborné knihovny, čítárny a archivu jako studijního střediska slovanského knihkupecko-nakladatelského světa. Součástí oslav 50. výročí Svazu v lednu 1930 bylo kromě přednášek A. Nováka a J. Volfa i založení Jubilejního fondu k podpoře bádání a publikační činnosti v oboru. Postupně se rozvíjely i pravidelné propagační akce (knihy za pěkné vysvědčení, k svátku matek, týdny dětské knihy apod.). Odbytová krize, provázená od počátku 30. let hromadnými výprodeji nakladatelských skladů a finančními potížemi řady významných firem (Aventinum, L. Kuncíř, J. Otto aj.), oživila napětí mezi nakladateli a knihkupci. V boji proti kartelovým tendencím ve Svazu, zejména proti obchodním omezením ve vztahu k nečlenům a za uvolnění pevné ceny knihy, se sdružilo několik představitelů opozičních firem (G. Petrů, O. Štorch-Marien, A. Vaňous, A. Vlk aj.) a v březnu 1936 založili Spolek českosl. knihkupců a nakladatelů s časopisem Zprávy českosl. knihkupců a nakladatelů (zprvu Spolek... nakladatelů a knihkupců, 1936–39). Svazu, jehož starostou

Spolek českých knihkupců a nakladatelů

byl 1931–34 A. Šíp, pak E. Weinfurter, se však podařilo zachovat rozhodující vliv na obor až do počátku 1939, kdy Spolek českosl. nakladatelů a knihkupců, který nezískal do svého čela důvěryhodnou osobnost, zanikl. Na počátku nacistické okupace Svaz vlastní interpretaci prvních cenzurních nařízení zdržoval jejich realizaci a umožnil nakladatelům doprodej či ukrytí ohrožených titulů. Současně se zapojil v rámci Kulturní rady do propagačních akcí na podporu české knihy. V červenci 1941 byly volené orgány Svazu nahrazeny komisionářskou správou, kterou vykonával úředník tiskového odboru předsednictva ministerské rady (od 1942 ministerstva lidové osvěty) spisovatel P. Nauman, později do května 1945 K. Kantor. Současně byla zrušena grémia jako pracovně i hospodářsky samostatná živnostenská sdružení. Začleněním knihkupců a nakladatelů spolu s antikváři, obchodníky s uměleckými předměty a starožitníky do 12. hospodářské skupiny maloobchodu Ústředního svazu obchodu s německým vedením došlo zároveň k jejich podřízení státní správě a uvedení pod kontrolu okupačních i protektorátních orgánů. Počet členů přesto nadále vzrůstal a 1944 dosáhl téměř 940. V květnu 1945 obnovil svazové aktivity Pracovní výbor čes. knihkupců a nakladatelů (předsedou byl do řádných voleb V. Poláček), který připravil programový text Čestí knihkupci, nakladatelé a hudebníci 1945 s ideovým úkolem ovlivňovat výrobu a distribuci knih, hudebnin a časopisů proti braku ve prospěch dobré knihy. Na Slovensku vznikl samostatný Zvaz slovenských knihkupcov a nakladateľov, počet členů Svazu přesto vzrostl nad 1200. Od září 1945 usiloval jeho nový starosta V. Mikota (již od poloviny 30. let navrhoval reformu Svazu a posílení jeho pravomocí) za podpory místopředsedy F. Laichtra o prosazení Svazu jako řídicího orgánu oboru s povinným členstvím a s pravomocemi udělovat i odnímat koncese, regulovat knižní trh schvalováním edičních programů a plánovat knižní produkci při zachování soukromého nakladatelského a knihkupeckého podnikání. Řízení oboru se však vyhláškou o prozatímní regulaci knižního trhu, v níž s odkazem na protektorátní praxi schvalovalo do tisku každou jednotlivou publikaci, zmocnilo ministerstvo informací. Po únoru 1948 převzal a sloučil agendy státního živnostenského orgánu (12. odborná skupina maloobchodu) i dobro-

volné profesní organizace (Svaz čes. knihkupců a nakladatelů) přípravný výbor Odborného svazu knihkupců, nakladatelů a obchodníků s obrazy (s předsedou R. Rejmanem a generálním tajemníkem J. F. Isozem). Ten tak paralyzoval činnost Svazu až do likvidace soukromého nakladatelského podnikání přijetím nového nakladatelského zákona v březnu 1949, kdy také přípravný výbor zanikl. 30. 5. 1990 oživil Svaz čes. knihkupců a nakladatelů jeho žijící členové, kteří 1994 poskytli tradiční název nově vytvářenému zájmovému profesnímu sdružení. – První kancelář zřídil Spolek 1908 v Praze na Novém Městě, Spálená 9, od počátku 30. let sídlil Svaz spolu se všemi dalšími stavovskými organizacemi v Domě čes. knihy na Starém Městě čp. 116, Věžeňská 5.

Organizace, soustředěná na řešení živnostenských problémů, zprvu zcela pomýjela odbornou činnost, přenechávajíc kulturní, společenské i odborné publikační aktivity zaměstnaneckému Spolku československých knihkupeckých účetních (zal. 1878). Ten řídil v 70.–90. letech 19. století první pokusy o registraci národní knižní produkce (Slovanský katalog bibliografický, Český katalog bibliografický). Jen velice zvolna se ve SČKN prosazovaly propagační aktivity. Tištěnou prezentaci produkce členských firem zahájil 1883 vánoční Seznam českých spisů hodících se většinou za dary slavnostní. Po údajně prvním pokusu o propagační časopis Literární oznamovatel (2 čísla 1887, výtisky nezjištěny) následoval až 1896 z podnětu J. R. Vilímka měsíčník Kniha. Vycházel 1896–97 (roč. 1–2) s podtitulem Ilustrovaná literární revue (roč. 1) a Literární věstník Spolku čes. knihkupců a nakladatelů (roč. 2). Zprvu jej řídila redakční komise A. Reinwart, A. Řivnáč pod jm. F. Řivnáč, J. R. Vilímek, roč. 2 redigovali A. Reinwart a J. R. Vilímek, odp. red. byli J. R. Vilímek (roč. 1) a J. Otto (roč. 2). Charakter literární revue měl časopis jen v 1. roč., kdy v sérii reportáží slovem i obrazem přiblížil pracovní prostředí S. Čecha, A. Heyduka, A. Jiráska, J. J. Kolára, K. Světlé, J. Vrchlického a J. Zeyera (psali je L. Arietto i pod pseud. O. Gynt, dále J. Bittner, F. K. Hejda, J. Kvapil, K. V. Rais a Z. Winter) a v rubrice Literární táčky otiskl vzpomínky J. Arbese, I. Herrmanna, A. Jiráska, K. Klostermana, O. Mokrého, J. Štolby a J. Vrchlického. Čísla doplnily komerční rubriky a oddíl Z kritik našich listů. 2. roč. po úsporných opatřeních přesunul téžiště do komerčních rubrik

a k reklamě. Sporadické literární příspěvky (F. K. Hejda, A. E. Mužík, T. E. Tisovský) obměňovaly téma podpory české knihy. Na závěrečná trojčísla 8–10 obou ročníků s názvem Vánoční katalog knih a uměleckých děl za dárky se hodících navázaly po zániku časopisu každoroční vánoční katalogy Seznam knih, uměleckých děl a hudebnin za dárky se hodících (1898–1905) s úvodními články J. Gutha-Jarkovského (pseud. G. Humbert), R. J. Kronbauera, F. S. Procházky aj. Až od dubna 1907 vycházel opět z podnětu J. R. Vilímka měsíčník Literární rozhledy. V prvním období (1907–14, roč. 1–7), kdy se omezil převážně na informativní a propagační přehledy produkce členů SČKN a na inzerci, jej doplňovaly tradiční vánoční katalogy (vždy souběžně s některým číslem ročníku a s jeho označením), které vycházely samostatně do 1916 i po zastavení časopisu na počátku 1. světové války. V jeho 1923 obměněné podobě se ve stále hojnější míře objevovaly též příspěvky kulturněhistorické, literárněkritické a literárněhistorické i ukázky z převážně původní beletrie. Tato výrazná proměna předznamenala profil navazujících spolkových (resp. svazových) čtenářských propagačních periodik s proměnlivým titulem Rozhledy (1932), Rozhledy po literatuře a umění (1932–34), Rozhledy (1935–38) a Čteme (1938/39–1943). Od 1932 nahradily vánoční katalogy (v popřevratových Literárních rozhledech suplované rozšířenými vánočními čísly časopisu) ročenky (spolu s časopisy je zpravidla s redakčním kruhem postupně redigovali M. Novotný, F. Halas, V. Renč, K. Hadrbolec a J. Ježek), které do 1941 (s přerušením 1940) přinášely původní verše, úvahy o úloze knihy, dále informativní přehledy současné produkce a nakladatelské inzertáty. Na přelomu 30. a 40. let je doplnily tematické seznamy knih pro děti a mládež, z nichž utilitární komerční funkci přesáhl jen poslední Výbor dobrých knih pro mládež Knihy dětem (1941, red. L. Čivrný). Poslední svazový časopis Knižní výběr s podtitulem Kniha a hudebnina v měsíci... vycházel od června 1946 do prosince 1948 (roč. 1–3) v redakci V. Šnejdara, od roč. 2 F. Lukáše. Tematicky členěnou bibliografii novinek v číslech doplňovaly úvodní články převážně k aktuálním propagačním akcím a osobním jubileím (autoři K. Bednář, K. Bodlák, J. Círk, J. B. Čapek, V. Kaplický, E. Kolár, R. Lužík, K. Polák, J. Seifert, E. Vachek, v posledním roč.

J. Noha a J. Pilarš) a rozhovory (mj. V. Lacina, J. Mucha). Řadu interních periodik pro členskou informaci zahájil ryze účelový Oznamovatel (1882–90, 9 roč.) a teprve od prosince 1893 vycházel čtrnáctideník (od března 1897 týdeník) Knihkupecký oznamovatel (1893/94–1923, roč. 1–30) s funkcí úředního věstníku Spolku a Grémia se závaznými obchodními sděleními. Kromě bibliografie novinek (pořádal ji F. A. Urbánek v 1. roč. a znovu od 1907) přinášel články k aktuálním profesním otázkám, gremiální a spolkové zprávy a zprávy dalších korporací, oznámení a inzertáty. 1924–38, roč. 1 (31)–15 (45) vycházel s titulem Českosl. knihkupec, 1939–1948/49, roč. 1 (46)–10 (55) Knihkupec a nakladatel. Jen pozvolna do časopisu pronikaly závažnější příspěvky k profesní problematice a rozsáhlejší jubilejní medailony a nekrology, od 30. let a zejména za nacistické okupace i stati historické a vzpomínkové (na pokračování paměti významných knihkupců J. Gottharda a L. K. Žižky). Nesoustavně vydávané bibliografické soupisy sloužily převážně jako orientační příručky pro knihkupeckou a nakladatelskou praxi. Z podnětu J. R. Vilímka vydaný tematicky členěný Příruční seznam české literatury J. Schmitta (1916, chystané dodatky nevyšly) zahrnul jen produkci členských firem, stejně jako pozdějších 6 ročních soupisů (1925–30). Úplnou knižní produkci zaznamenal ve své době nedoceněný velkoryse koncipovaný Soupis československé literatury za léta 1901–1925 K. Nosovského a V. Pražáka (1. díl Abecední seznam vyšel ve 2 svazcích 1931–33, 2. díl Systematický seznam 1938). 3. díl (Předmětný seznam) již nevyšel stejně jako připravené pokračování V. Růžičky Soupis české a slovenské literatury za léta 1926–1935. Příležitostné sborníky k výročním čelným osobnostem oboru (J. Laichtra, J. R. Vilímka a E. Weinfurtra) a jednotlivé publikace k odborným otázkám i k problematice knižního trhu doplnila za nacistické okupace knižnice praktických brožur *Příručky knihkupce a nakladatele* (1942–44, 3 sv.). Sborníky k šedesátiletí SČKN Kniha a národ 1879–1939 (1939) a k akci Kulturní rady Český hudební máj Hudba a národ (1940) v redakci V. Mikoty měl po válce doplnit sborník o rezistenci českých knihkupců a nakladatelů Kniha a národ za okupace (red. V. Poláček), který však zůstal v korektuře a vyšel až po 1989 stejně jako monografie J. Švehly Jan Otto, chystaná

Spolek českých knihkupců a nakladatelů

jako 1. svazek nerealizované knižnice monografií Naše hlavy (red. J. Thon). Organizačně se Spolek, resp. Svaz podílel na řadě knižních výstav (1891 organizoval účast nakladatelů na Zemské jubilejní výstavě, 1900 na Světové výstavě v Paříži, 1901 na výstavě rakousko-uherského knihovního průmyslu v muzeu knižního průmyslu v Lipsku aj., samostatně pořádal až Výstavu původní čes. knihy u příležitosti Týdne čes. knihy 1927). – Obálky propagačních tisků Spolku zprvu navrhovali V. Oliva a K. Šimůnek. Soustavnější péči grafické podobě svých publikací věnoval Svaz až od 20. let, kdy po V. H. Brunnerovi upravovali jeho publikace zejména J. Kaplický, K. Svolinský, B. Štorm a J. Šváb.

KNIŽNICE: Příručky knihkupce a nakladatele (1942–44). ■ Z DALŠÍ PRODUKCE. *Původní práce*: Seznam českých spisů hodících se většinou za dary slavnostní (1883); Seznam knih, uměleckých děl a hudebnin za dárky se hodících (1898, 1900–05); J. Schmitt: Příruční seznam české literatury (1916); Seznam knih, map, obrazů a časopisů vydaných v roce 1925 nákladem Svazu knihkupců a nakladatelů ČSR v Praze (b. d., 1926); Seznam knih, map, obrazů, časopisů a hudebnin vydaných nákladem členů Svazu knihkupců a nakladatelů v Praze roku 1926 – ... 1930 (1927–31); J. Herben: Středoškolským studentům (1927); M. Svoboda: V České expedici (1930); K. Novoský, V. Pražák: Soupis československé literatury za léta 1901–1925 1 (1, 2, 1931–33), 2 (1938); F. Kréma: Karel Hynek Mácha (bibliografie, 1932); Katalog moderního antikvariátu (1934); L. K. Žižka: O výkladní skřini knihkupecké (b. d., 1934); sb. Jan Laichter. Život a dílo (1935); sb. Jos. R. Vilímek – osobnost i závod (1937); sb. Kniha a národ 1879–1939 (1939, zvláštní číslo čas. Knihkupec a nakladatel); sb. Hudba a národ (1940); L. K. Žižka: E. Weinfurter (1940); V. Poláček: Nakladatel píše synovi (1941). – *Překlady*: S. Unwin: Pravda o nakladatelském povolání (1947). ■ PERIODIKA: Oznamovatel (1882–90); Knihkupecký oznamovatel (1893–1923), pokr. Československý knihkupec (1924–38), pokr. Knihkupec a nakladatel (1939–49); Kniha (1896–97); Literární rozhledy (1907–14, 1923–31); Rozhledy (1932), pokr. Rozhledy po literatuře a umění (1932–34), pokr. Rozhledy (1935–38); Tisková služba knihy (1938–40); Čteme (1939–43); Knižní výběr (1946–48). ■ ROČENKY: Ročenka Rozhledů po literatuře a umění (1932–34); Ročenka Rozhledů (1935–37); Čteme dobré knihy (1938); České Vánoce, česká kniha (1939); Česká kniha 1941 (1941); Knihy dětem (1941); Almanach české knihy 1942 (1942). ■

LITERATURA: Jednací řád knihkupců přijatý valnou hromadou Spolku českých knihkupců a nakladatelů v Praze (1897); První sjezd českých knih-

kupců a nakladatelů v Praze (1908); K. Královec: Třicet let Spolku českých knihkupců a nakladatelů 1879–1909 (b. d., 1909); Jednací řád českých knihkupců a nakladatelů, Organizační statut Výkonného výboru, Ustanovení pro český obchod knihkupecký o styku s obecnstvem (1910); Jednací řád Svazu knihkupců a nakladatelů Československé republiky (1925); sb. První týden české knihy a sjezd Svazu knihkupců a nakladatelů Republiky československé v Praze (1927); Jednací řád Svazu knihkupců a nakladatelů Československé republiky (1929); Les éditeurs tchécoslovaques à leurs confrères étrangers à l'occasion du Congrès international des éditeurs (1931, ed. F. Laichter, R. Řivnáč, O. Storch-Marien; přisp. H. Jelínek, L. Kuncíř, A. Novák, O. Storch-Marien); F. Laichter: Kniha a veřejný tisk (1933); V. Mikota: Krize knihy a krize stavu (1935, rozšíř. sep. z článků v čas. Českosl. knihkupec); Stanovy Svazu knihkupců a nakladatelů Československé republiky v Praze (1935); Jednací řád (obchodní zvyklosti) Svazu knihkupců a nakladatelů Československé republiky v Praze (1936); V. Mikota: Novými cestami do lepších dob (1937, sep. z článků v čas. Knihkupec a nakladatel se souhrnným tit. V nový život novými cestami) + Knižní trh a jeho další vývoj (1939, sep. z čas. Knihkupec a nakladatel); Stanovy Svazu českých knihkupců a nakladatelů (1939); Jednací a obchodní řád (obchodní zvyklosti) Svazu českých knihkupců a nakladatelů v Praze (1942); Čeští knihkupci, nakladatelé a hudebninář 1945 (1945); V. Mikota: Kulturní dvouletka a knižní trh (1946, sep. z čas. Knihkupec a nakladatel); Jednací a obchodní řád Svazu českých knihkupců a nakladatelů v Praze (1948); sb. Kniha a národ 1939–1945 (2004, ed. V. Poláček). ■ K. Královec: Jos. R. Vilímek (v SČKN), in Lorenzův adresář českých knihkupců, nakladatelů a odborů příbuzných, roč. 9 (Třebíč 1915); ● 50 let Svazu knihkupců a nakladatelů: K. Královec, NL 19. 1. 1930 + RA 5, 1929/30, s. 195; J. Seifert, PL 8. 4. 1930 → Dílo 12 (2004, s. 319) ●; Dr. F. K. (Kocourek): Hovory s nakladateli 2, Alois Šíp (předseda SČKN), Přítomnost 1932, s. 445; an.: Náš stav, jeho instituce a problémy, sb. Kniha a národ 1879–1939 (1939, s. 39); zh (A. Zach): Kapitola z pohnuté historie (s dosud nezveřejněnou statí J. Gottharda z 1950 k likvidaci časopisu i Svazu po únoru 1948), Knihkupec a nakladatel 1996, č. 1 + (plným jm.) Na cestě k likvidaci, tamtéž 1999, č. 3 a 4 + První spolkový pokus o propagační literární časopis (Kniha), tamtéž, č. 6.

az

Spolek českých spisovatelů beletristů Máj viz Máj (spolek)

Spolek českých žurnalistů

Působnost 1877–1939

První svépomocná organizace českých novinářů, v jejichž řadách pracovali i čeští spisovatelé.

Myšlenka na podpůrný spolek novinářů vznikla už počátkem 70. let 19. století; mezi jejími průkopníky byli i spisovatelé J. Neruda a F. A. Šubert. Spolek si kladl za cíl zajistit roční vklad žurnalistům, kteří pracují ve prospěch českého národa jakýmkoli jazykem, a jejich pozůstalým rodinám přiměřený důchod a podporu v životních obtížích. K založení organizace došlo až 18. 11. 1877; impulsem se stala tíživá situace rodiny fejetonisty Nár. listů F. Šimečka po jeho úmrtí. K členství byli vyzváni novináři z periodik: Brousek, Čech, Hospodář, Humorist. listy, Nár. listy, Osvěta, Paleček, Pokrok, Politik, Posel z Prahy a Světozor. Prvním předsedou se stal I. Schick z Politik, členy výboru mj. J. Neruda, F. A. Šubert, J. Barák, A. H. Sokol. Mezi dalšími předsedy figurovali také J. Neruda (1879–81), F. Schulz (ve dvou kratších obdobích) a ve 20. století pak dlouhodobě J. Holeček. Stanovy Spolku se často měnily (zostřovaly se a zase zeslabovaly), nicméně základní podmínkou zůstávalo zápisné, měsíční členský příspěvek a proměňující se doba povinného členství. Za to se nabízela nesplatná podpora v nouzi a splatná půjčka. Postupně 1886 došlo k založení Penzijního fondu (první předseda F. A. Šubert) a 1896 Fondu pro podporu vdov a sirotků (první předseda S. B. Heller). V době, kdy se péče Spolku soustředila především na žurnalisty z denního tisku, usiloval (opakovaně neúspěšně) o zajištění jednoho dne volna v týdnu (tj. zrušení pondělníků); ke kulturním funkcím instituce patřila též péče o hroby zesnulých kolegů. Z iniciativy Spolku se 1898 uskutečnil sjezd slovanských novinářů a 1908 došlo k založení Vseslovanského svazu novinářů. Ještě předtím se 1901 Spolek stal členem Mezinárodní unie novinářů. 1902 vznikla Jednota čes. novinářů, která organizovala ty, kteří pro stáří nebyli členy Spolku nebo nepracovali přímo v novinách. 1906 počal působit i Fond pro podporu v nezaměstnanosti a 1909 se zrodil Syndikát čes. novinářstva (první předseda I. Herrmann), jenž nesledoval podpůrnou činnost, ale směřoval k hájení zájmu a cti žurnalistů v konfliktu s politiky (opakující se obrana práva na redakční tajemství), žurnály a zejmé-

na s útočným německým tiskem, hledal rovněž způsoby, jak chránit novinářskou profesi před falešnými žurnalisty. Za 1. světové války hrozilo Spolku rozpuštění pro liknavost ve vybírání válečných půjček. Po válce byl zřízen institut čestného členství (jako první 1919 poctěn T. G. Masaryk). Definitivní konec Spolku, již léta skomírajícího, nastal až 1939, kdy byl včleněn do Nár. svazu novinářů.

Mezi prostředky, jež zajišťovaly chod Spolku (členské příspěvky, dotace zemského sněmu a města Prahy, dary a odkazy jednotlivců), významnou úlohu sehrála i jeho vlastní, povětšinou kulturní aktivita. Od 1881 Spolek pořádal umělecké akademie, od 1894 každoročně až do 1. světové války koncerty, na nichž se představovali přední umělci (E. Destinnová, J. Kocian, J. Kubelík aj.), byly recitovány též verše (S. Čecha aj.), 1898 se ve Švandově divadle uskutečnil cyklus 18 představení, 1903 vystoupil s vlastním koncertem O. Ševčík; pořádal se Májový večer, na němž byly čteny práce kolegů činných i beletristicky, ve prospěch Spolku se konaly přednášky, zisky přinášel i vlastní biograf Bio Škréta). Výnosy ze všech těchto akcí (často velmi zdařilých) směřovaly k finančnímu posílení podpůrných aktivit.

LITERATURA: J. Vejvara: Historie S. č. ž. v Praze. 1877–1927 (1927); K. Bílek: S. č. ž. Soupis spolkového fondu (LA PNP 1998). ■ J. Neruda in Dopisy 3 (1965, s. 443).

vf

Spor duše s tělem (1.–3.)

Po 1320, 3. čtvrtina a konec 14. století

Básnická zpracování sporu duše s tělem.

Staročeské veršované spory duše s tělem, které dnes známe (vesměs anonymní), označujeme kvůli rozlišení jako první až třetí. – 1. *Spor* vznikl 1320 nebo brzy po tomto datu (mezi příklady vynikajících mužů a žen, které ani moc ani statečnost ani krása ani učenost neuchránily před smrtí, je v něm uveden mohučský arcibiskup Petr z Aspelty, slavný lékař a rádce českých králů, a o jeho smrti se mluví jako o události, jež je dosud v živé paměti; datování opírající se o tuto časovou narážku potvrzuje rovněž jazykový rozbor). Báseň rozvádí epistolu sv. Pavla Galatům 5, 17 („Neboť tělo žádá

proti duchu, duch pak proti tělu; ti totiž jsou proti sobě, abyste nečinili to, co byste chtěli“) a podobenství o boháči z Lukášova evangelia 12, 16–21. Po dvoudílném prologu (jeho první část parafrázuje epištolu Galatům 6, 14, druhá volně překládá epištolu Galatům 5, 17) nabádá duše tělo, aby se kálo, a tělo se tomu brání. Tyto úlohy se nemění, dokud spor neukončí smrt. Po ní následuje soud nad duší, v němž vystupují další postavy (Panna Marie, Kristus, ďáblové, Pravda, Spravedlnost, Milosrdenství a Pokoj). Český básník měl latinskou (nebo snad německou) předlohu (ta sice dosud není zjištěna, její existenci však dokazuje překlad idiomatického spojení slov „cra-xare“, „krákat“, a „cras“, „zítra“: básník vystihuje smysl slovní hříčky, křiku havrana, k němuž duše přirovnává tělo stále odkládající pokání na zítra, za cenu obětování homonymie, na níž je založena; latinské „cras“, havranův křik, mohl převzít také z nějaké německé předlohy, v níž ho bylo užito jako citátového slova). Jediný dochovaný zápis z konce 14. nebo začátku 15. století reprodukuje pozdní úpravu, která původní text bez ohledu na básnickou formu jazykově zmodernizovala a rozvedla různými doplňky motivovanými potřebou prozaické dopovězenosti. – 2. *Spor* vznikl, soudě podle jeho jazyka, v 3. čtvrtině 14. století. Je to překlad latinské básně Visio Philiberti (Vidění Filibertovo) z 13. století, ve středověku nesmírně proslavené, kterou pravděpodobně složil anglický přírodovědec, filozof a teolog Robert Grosseteste. Duše v ní po smrti člověka vyčítá tělu, že je kvůli němu odsouzena do pekla; tělo se hájí tím, že by nebylo mohlo hřešit, kdyby mu to duše nebyla dovolila, duše namítá, že nebyla s to hříšnost těla opanovat. – 3. *Spor* lze na základě jazykového rozboru datovat do poslední čtvrtiny 14. století. Tělo naléhá na duši, aby v něm ještě zůstala, duše lituje, že byla s tělem spojena, a vyčítá mu, že ji kvůli jeho hříchům čeká zatracení. Tělo posléze umlká a duše prosí Boha, aby se nad ní slitoval; poté následuje epilog na téma „memento mori“, „pamatuj na smrt“, zakončený modlitbou ke Kristu.

V 1. *Sporu* je téma vzaté z epištoly Galatům a z Lukášova evangelia zpracováno v duchu filozofie Tomáše Akvinského (1323 prohlášeného za svatého): duše je formou těla a tvoří s ním celek stejné povahy, jakou mají všechny ostatní celky složené z látky a formy; tělo je lidským tělem v pravém smyslu slova, jen do-

kud je oživuje duše, a duše existuje v celé své dokonalosti jen ve spojení s tělem; člověk není ani duše, ani tělo, ale celek složený z duše a těla. Člověk, kterého báseň zobrazuje, je ztělesnění několika podob ideálního lidství vytvořených antikou a tradovaných středověkým latinským písemnictvím. Hrdina básně se ústy těla představuje jako mocný pán, statečný rytíř, ale také vzdělanec ovládající rétoriku a hudbu. Duše oponuje jeho pyše výčtem lidí, které ani moc, ani vynikající vlastnosti nechránily před neodvratností smrti: hrdinů a panovníků, mužů a žen, kteří se proslavili statečností a krásou, filozofů, básníků a učenců. Tento výčet pochází z antické literatury, je to původně topos (tj. ustálené myšlenkové schéma) útěchy čerpané z vědomí, že všichni musí zemřít tak jako hrdinové a básníci minulosti i nejslavnější lékař starověku Hippokrates; v české básni je antická útěcha změněna ve výstrahu „memento mori“, přetrvávají však její prvky: topos hrdiny a vládce, statečnosti a vzdělání, fyzické krásy. Formální problém, jak rozvést řeč člověka do dvou samostatných partů, je vyřešen tím, že personifikovaná duše a personifikované tělo jsou pojaty jako synonymické metonymie, tj. jako člověk podaný vzhledem k duši a týž člověk podaný vzhledem k tělu. Rytmika i rým jsou využity ke hře kontrastů: uvnitř čtyřveršových strof se střídá zdůrazněné a tlumené frázování verše, zdůrazněná a tlumená eufonie. Prolog (napsaný v osmysla- bičných sdruženě rýmovaných verších) je stylizován jako úvod kázání a báseň byla zřejmě určena k přednesu v kostele nebo klášterním refektáři. Není však jasné, jak se přednášela: zda byla zamýšlena pro jednoho nebo více recitátorů. – Pojetí duše a těla v 2. *Sporu* vychází z filozofie sv. Augustina: duše je paní těla, tj. samostatným hybným principem, jenž užívá těla jako svého nástroje. Překladatel Vidění Filibertova užil osmysla- bičného, sdruženě rýmovaného verše (tj. standardního verše staročeské epické a lyricko-epické poezie) a přes jednotlivé neobratnosti vystihl drastickou naléhavost originálu, jež byla ve středověku patrně základem jeho proslulosti. – V 3. *Sporu* je pojetí duše a těla naproti tomu tak jako v 1. *Sporu* tomistické. Duše a tělo v něm, podobně jako v 1. *Sporu*, vystupují jako synonymické metonymie. Epilog je formulován tak, že báseň lze jednoznačně určit jako veršované kázání. Kazatelské prostředky (obecněji: dů-

raz na apelativní funkci jazyka) se promítají i do dialogu duše s tělem. Pro celý text je charakteristické na jedné straně tíhnutí k mluvené řeči, na druhé úsilí o to, zachovat veršovou formu (autor píše bezrozměrným veršem, s nímž pracuje tak, že potlačuje jeho stopovost, přitom však zdůrazňuje rýmem jeho hranice).

EDICE: 1. Spor: in Výbor z literatury české 1 (1845); in S. d. s t., O nebezpečném času smrti (1927, ed. R. Jakobson a S. Petíra, rekonstrukce textu; opr. vyd. 2002, ed. J. Lehár a J. Pelikánová); in Sborník filologický 9, 1931, s. 134 (ed. S. Petíra; paleografické vyd.); in Denkmäler der altschechischen Literatur... (Berlín 1955, ed. H. Kunstmann); in Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu (1957, ukázky); in Barvy všecky (1982, ed. J. Kolár a E. Pražák). – 2. a 3. Spor: in ČČM 1855, s. 57 a pokr. (ed. V. Han-ka, 2. Spor znovu in ČČM 1859, s. 480); in ČČM 1888, s. 339 (ed. A. Patera; drkolenský zlomek 3. Sporu); in LF 1989, s. 201 (ed. J. Lehár). ■

LITERATURA: F. L. Čelakovský: O některých knihách obsahu nábožného, sb. Rozbor staročeské literatury 1 (1842, s. 147); V. B. Nebeský: Příspěvky k historii literatury české. S. d. s t., ČČM 1847, s. 584; J. Feifalik: Studien zur Geschichte der altböhmischen Literatur 5. Die altböhmischen Gedichte vom Streite zwischen Seele und Leib. Nebst Beiträgen zur Geschichte der Vagantenpoesie in Böhmen, Sitzungsberichte der phil.-hist. Klasse der k. Akademie der Wissenschaften (Viedeň) 36, 1861, s. 119; J. Truhlář: Staročeské S. d. s t., ČČM 1881, s. 244; A. Havlík: O rýmech přehlásky *u > i* s původním *u a i*, LF 1887, s. 240; F. D. Bafuškov: Skazaniia o spore duši s tělom v sredněvěkovoj literature, Žurnal Ministerstva narodnogo prosvěščenija (Petrohrad) 1891, s. 57 a pokr. + Le débat de l'âme et du corps, Romania (Paříž) 1891, s. 1 a pokr.; P. M. Haškovec: České Ubi sunt, Národopisný věstník českoslovanský 1916, s. 253; R. Jakobson in S. d. s t., O nebezpečném času smrti (1927, ed. R. Jakobson a S. Petíra; opr. vyd. 2002) → Poetická funkce (1995); W. Giusti: Un Contrasto tra l'anima e il corpo nella letteratura ceca del XIV secolo, Rivista di Letterature Slave (Řím) 1929, s. 293; A. Škarka: K staročeskému tzv. 1. S. d. s t., LF 1929, s. 32; J. Pelikán: Příspěvky k výkladu slov, LF 1929, s. 232; B. Ryba: K staročeskému S. d. s t., LF 1931, s. 74; R. Jakobson: Verš staročeský, Českosl. vlastivěda 3. Jazyk (1934) → Poetická funkce (1995); J. Hrabák: Smilova škola (1941, s. 66); A. Škarka: Z problematiky českého gotického básnictví, ČČH 48–49, 1947/48, s. 30 → Půl tisíciletí českého písemnictví (1986); Z. Tichá: K historii staročeských básnických Sporů, ČČM 1956, s. 260; V. Machek: Kdo je Kozdra v staročeském S. d. s t., LF 1957, s. 55; L. Zatočil: Kozdra v staročeském S. d. s t., SPFF Brno, ř. D – lit. vědná, 1958, č. 7; D. Gerhardt: Zum S. d. s t., Die Welt der Slawen (Mnichov) 1960, s. 270; L. Zatočil: Zur Er-

klärung des Ausdrucks valput im altschechischen 1. Streit der Seele mit dem Leib, SPFF Brno, ř. A – jazykovědná, 1967, č. 16; D. Gerhardt: Die Sprachen des Raben, Vestigia Bibliae. Jahrbuch des Deutschen Bibel-Archivs Hamburg 6, 1984, s. 155; J. Lehár: Ke Staročeským S. d. s t., LF 1989, s. 198 + Poznámky k interpretaci tzv. 1. S. d. s t., ČLit 1993, s. 349 → Studie o sémantizaci formy (2005); J. Kolár: K žánrovému statutu děl starší české literatury, ČLit 1994, s. 496 → Návraty bez konce (1999); D. Gerhardt: Über die Nachfolge der lateinischen Metrik im Alttschechischen und die Prinzipien der Edition, LF 1998, s. 10; L. Jiroušková: Ke genologické problematice staročeských S. d. s t., sb. Šnykeriky. Miroslavu Červenkov k pětadesátinám... (1997); J. Malura: ref. S. d. s t., O nebezpečném času smrti (vyd. 2002), Host 2002, č. 10.

jl

František A. Springer

* 27. 5. 1897 *Praha*

† 23. 4. 1985 *Praha*

Autor intimní a reflexivní lyriky, krátkých lyrizovaných próz a vzpomínkových fejetonů, překladatel.

Podepisoval se také F. Springer, Fra Springer a Fráňa Springer. – Narodil se v rodině kožešníka, obecnou školu vychodil u Sv. Havla na Uhelném trhu, vyšší reálku v Dušní ul. na Starém Městě (mat. 1915). 1916 nastoupil vojenskou službu jako jednoroční dobrovolník v Bruck an der Mur, do 1917 pobýval v Zamošci a Lublinu, 1918 na piavské frontě v Itálii. Po válce se 1919 oženil a učil na různých školách: 1920–29 na chlapecké měšťance v Unhošti u Prahy a zároveň i na tamější živnostenské škole pokračovací, poté na pražských základních školách, čtyři roky v Bubenči, 1932–59 na Hanspaulce, odkud odešel do důchodu. Již koncem 20. let vznikl jeho přátelský vztah k J. Florianovi a k vydavatelské aktivitě Staré Říše; 1932 s přáteli a spolupracovníky (spisovatelem A. Vyskočilem, bibliofilem E. Fryntou st. a učitelem V. Pourém) spolupodnítil vydávání bibliofilské Pourovy edice. Patřil do okruhu návštěvníků kavárny Union, blízké přátelské styky udržoval zejména s K. Doskočilem, F. Halasem, F. Hrubínem, S. Kadlecem, J. Kop-
tou, O. Menhartem, J. Seifertem, F. Tichým, J. Týmlem. Od 1944 byl členem Syndikátu čes. spisovatelů, těsně před válkou a krátce po ní i Umělecké besedy. 1921–25 navštívil Itálii,

Dalmácii a Německo, což mělo podstatný vliv na jeho lyrickou tvorbu. Ovládal esperanto a dopisoval si s esperantisty z celého světa. Pohřben byl u Sv. Matěje v Praze 6.

S. patří ke generaci autorů, jejichž život i dílo trvale ovlivnila 1. světová válka. Ještě z fronty posílal básně s válečnými motivy, povídky a prozaické črty, jež v regionálních časopisech pomáhal uveřejnit Q. M. Vyskočil. S. básnický debut (*Úsměvy*) svou prostotou souzní s dobou vlnou křesťanské pokory a primitivismu a tvarem i dikcí poplatný wolkrovské poezii obsahuje pokusy o sociální reflexi, přírodní i milostnou lyriku. Jeho próza je od počátku nesena ohlasy války; projevují se v krátkých povídkách líčících plasticky s expresivním zabarvením trýznivý život vojáků v bojích na italské frontě (*Dny v přilbici*). Znovu je autor evokoval v drobných reflexivních básních v próze (*Jižní mozaika*), kde současně zaznívá i lyrické okouzlení koloritem Balkánu a přitakávání krásám života, jak je nabízejí smysly. Kontemplativní ráz S. prózy zesílil v křehkých meditacích o přírodě, o vztahu okamžiku a věčnosti, tichu a tajemství (*Splacený peníz*). Také v nich se však za prožitkem prchavosti života občas vynořila předzvěst blížící se nové válečné katastrofy. Ve 30. letech reflexe vstoupila do S. básnické tvorby v podobě klasicizující melancholické lyriky, snažící se tematizací okamžiku zachytit rytmus času a vyjádřit úžas z milostného prožitku (*Rosa vteřin*), též v prosté pointované písňové lyrice, v níž lze rozeznat vlivy seifertovské melodičnosti (*Cypřiš*). I v těchto verších občas zazní soumravné echo války (včetně vracejícího se symbolu vojenské přilbice), které se s postupem času, zvláště ve 2. polovině 30. let v básních tištěných hlavně v Lid. novinách, proměňovalo (obdobně jako v S. próze) v rostoucí obavy z války nové a ve starost o budoucí osud země a státu. Zájem o výtvarné a knižní umění přivedl S. k úzké spolupráci s bibliofily V. Pourem a J. V. Pojezem (bibliofilsky u nich vycházely i jeho původní tituly), pro které koncem 30. a ve 40. letech překládal a pořádal díla významných osobností světové literatury a umění (L. van Beethoven, N. V. Gogol, E. Mörike). V 50. letech se S. jako beletrista odmlčel (až na sporadickou básnickou tvorbu pro děti); v 60. letech se věnoval kulturní publicistice, v periodikách (zejména v Lid. demokracii) uveřejnil množství vzpomínkových fejetonů, črt a kurziv

evokujících atmosféru literárních kavér a kouzlo staré Prahy. Byl také autorem rozhlasových relací a článků o malíři F. Tichém. – S. pozůstalost (předána do Pedagogického muzea) obsahuje deníkové záznamy, materiál na knížku o malíři F. Tichém a četnou přijatou korespondenci (zvláště od J. Seiferta, F. Hrubína a O. Menharta).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Brázda, Jan Frinta, Jan Ježek (poslední dva hlavně Učtelské noviny), Jan Jíra (alm. Orloj), Karel Brázda (Učtelské noviny); A. F. S. (Přehled), E. G. (Nár. obnova), F. A. S. (Omladina), F. S. (Práce), fs. (Rozhledy), -ger, K. B. (Lid. listy), S., -s. (oboje Časopis českosl. obce učtelské, též Práce), Spr. (Lid. demokracie), Spr. (Pozor, Večerní Praha). ■ PRÍSPĚVKY in: Akord (1940–41); sb. Archy (Stará Říše 1929); Cesta (1920–30); Časopis českosl. obce učtelské (1922–23); Čes. slovo (1925–34; 1929–34 v příl. Slovíčko verše pro děti); Českosl. republika (1924–31); Českosl. noviny (1923); Českosl. týdeník (Slezská Ostrava 1920); Čes. kraj (Plzeň 1916); sb. Čeští spisovatelé a veřejnost o junáctví (1947); Dětský svět (1930); 28. říjen (1924–26); Eva (od 1929); Haló noviny (1938); Chaloupka (1922); sb. Josef Brousek, knihař, umělec a dobrý člověk (1947); Klas (1925, 1932); Kmen (1927); sb. Kruh (1941); Kulturní noviny (1936); Kvart (1937, 1945); Květy (1962, 1967–68); Kytice (1946–47); Lid. demokracie (1958–83; v 80. letech vzpomínkové FF o literátech); Lid. listy (1932); Lid. noviny (1927–39); Lumír (1925–39); Mladá stráž (Plzeň 1927); Mladý svět (1930); Moře (1922–30); Most (1922–23); Nár. listy (1926); Nár. obnova (1939); Nár. obzor (1921); Nár. politika (1943–45); Nár. práce (1941); Naše rodina (1970–71); Nové ilustrované listy (Brno 1918); Nový ruch (1916); Omladina (Plzeň 1918–21); alm. Orloj (1945); sb. Padesát let měšťanské školy v Unhošti (1923, an.); Panoráma (1942); Poezie (1932–33); Pozor (Olomouc 1921–24); Práce (1945–48, 1965–67); Pramen (Plzeň 1920–26); Přehled (1930–31); Ročenka edice Sadu (1921); Rozhledy (1933–37); Řád (1936); Sever a Východ (1926–30); Sladko je žítí (1919); Stráž svobody (Kladno 1921); Střed (1927); Svit (Brno 1924); Svob. noviny (1945–48); Šibřínkový list Sokola Praha VII (1925); Topičův sborník (1926); Tvar (1928–29); Učtelské noviny (1925); Úsvit (1927–30); sb. Úvodem do nového čtvrtstoletí Dobrého díla (1926); Večerní Praha (1968, 1975); Venkov (1926); Výtvarná práce (1962–65); Zátíší (1920–21); sb. Zborov 1917–1937 (1937); Země (1920–24); sb. Země krásná (1940); Zeměd. noviny (1955–58, verše pro děti); Zítřek (1946); Zlaté mládí; Zlatý máj (1963–64); Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze (1979); – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře*: Úsměvy (BB 1925); Dny v přilbici (PP 1928); Rosa vteřin (BB 1930); Jižní mozaika (BB v próze, 1932);

Cypřiš (BB 1933); Splacený peníz (BB v próze, 1939). – *Překlady*: E. Mörike: Jezertina ruka (1939); Beethoven. Svědectví o géniu a člověku (1943, s J. V. Pojerem, i usp.). ■ REDIGOVAL *almanach*: Orloj (1945); *publikaci*: J. Brousek: Mramorování na vodě a škrobové papíry hvězdíkové (Unhošť 1938). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: N. V. Gogol: Hovory o životě a umění (1947). ■

LITERATURA: ● ref. Úsměvy: J. O. Novotný, Cesta 7, 1924/25, s. 699; F. (P. Fraenkl), Host 4, 1924/25, s. 192; jv. (J. Vodák), Čes. slovo 25. 2. 1925; E. Janský, 28. říjen 2. 4. 1925; M. Rutte, NL 3. 4. 1925; Z. K. Bár, Moravskoslezský deník 10. 4. 1925; A. Vyskočil, Rozmach 1925, s. 120; J. Knap, Sever a Východ 1925, s. 56 ●; ● ref. Rosa vteřin: Kp. (J. Knap), Venkov 27. 9. 1930; an., Reforma 28. 9. 1930; AMP. (A. M. Píša), PL 26. 10. 1930; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 31, 1930/31, s. 586; V. H. (Z. Kalista), Lumír 58, 1931/32, s. 116 ●; ● ref. Cypřiš: Ji Va (J. Valja), Studentský časopis 13, 1933/34, s. 211; V. Hrbek (Z. Kalista), Lumír 60, 1933/34, s. 403; m., Rozhledy 1934, s. 24; L. Jehl, Čin 1934, s. 667 ●; ● ref. Splacený peníz: de (J. Strnad), Večerník Nár. práce 22. 2. 1939; O. Sv. (Svozil), Archa 1939, s. 280; F. Kropáč, Nár. noviny 21. 6. 1939; B. Slavík, LidN 15. 8. 1939; V. Hrbek (Z. Kalista), Lumír 66, 1939/40, s. 41; Z., Výhledy 1941, obálka č. 1 ●; VI. V.: ref. alm. Orloj, LD 27. 10. 1946; F. Hrubín: k sedmdesátinám, LD 27. 5. 1967; (fk) (F. Knopp): k pětadesátinám, LD 27. 5. 1982; ● nekrology: J. Glivický, Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1985, s. 54; (fk) (F. Knopp), LD 26. 4. 1985 ●; (fk) (F. Knopp): k 90. výr. nar., LD 27. 5. 1987 + (pod vl. jm.) k 95. výr. nar., LD 1. 5. 1992; F. Rafaja: k 10. výr. úmrtí, Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1995, s. 48; V. Bystrov: Dílo jednoho plného života, Tvar 1995, č. 10 + F. S. – 100 let, Nový domov (Kanada) 15. 2. 1997 + Básník za katedrou, Slovo 21. 2. 1997, příl. Slovo na víkend; M. Michálková: k 100. výr. nar., Šestka 1997, č. 4; V. Bystrov: Lidé z mého zápisníku, Týdeník Rozhlas 1999, č. 13–14; V. Färber: Básník, autor krátkých, lyrizovaných próz... (medailon), Host 1999, č. 2; J. Florian: Milý pane S. ... (faksimile dopisu z 1931), Psí víno 1999, č. 9.

vfr

Jan Spurný

Působnost 1822–1889

Pražská knihtiskárna s nakladatelskou produkcí, ve 40. letech 19. století jedno z nakladatelských středisek české literatury; písmolijna.

Písmolijec Jan S. (* asi 1788–89, † 1859) žádal 1818 neúspěšně o knihtiskařskou koncesi. Pak byl zřejmě zaměstnán v tiskárně A. Straširypky a od 1822 svým nákladem vydával některé

její tisky. 1828 zřídil vlastní knihtiskárnu (prostředky získal prodejem usedlosti v Pavlíkově na Rakovnicku), v níž vedle běžné převážně německé dobové produkce (náboženské příručky, modlitební knihy, školní zprávy, poštovní knížky, řemeslnické návody, knížky lidového čtení, kalendáře apod.) tiskl i některá rozsáhlá odborná a náboženská díla a krátce (1837–39, roč. 1–3 do č. 52) byl nakladatelem ambiciózního německého kulturního časopisu R. Glasera Ost und West. Zřejmě pod vlivem významnějších českých tiskařských zakázek (mj. 1836 Máj K. H. Máchy, 1836–37 Slovanské starožitnosti P. J. Šafaříka, 1837 část ročníku Časopisu Čes. muzeum, 1840 tragédie Jeftovna J. Vlěka) rozšířil S. od počátku 40. let skromnou nakladatelskou základnu české literatury (v Praze především J. Pospíšil a nájemci Arcibiskupské tiskárny, zejména V. Špinka). Se zhoršením politických poměrů v dalším desetiletí (1852 byl patrně i vězněn pro pobuřující spisy) omezil nakladatelství na knížky lidového čtení a populární náboženské spisky. Postupně se zhoršovala i grafická úprava a kvalita jeho tisků. Vdova Kristina, která vedla upadající firmu po zakladatelově smrti, se později provdala za svého zaměstnance J. Janů, který již bezvýznamnou tiskárnu okolo 1890 převedl na své jméno. – Firma působila v bývalém schönfeldském domě na Starém Městě čp. 184 (Jezuitská, pak Karlova 12 – Anenská 9), 1837 měla knihkupecký sklad též v čp. 536 (Rytířská ul.), 1854–58 v čp. 436 v Železných dveřích (Michalská 19 – Jilská 18).

Původní tvorbu, adaptace a překlady v nakladatelství publikovali M. Čacká (pseud. Božislava), F. Doucha, V. Filípek, J. Franta Šumavský, A. Hansgirk, F. J. Rubeš, J. S. Tomíček, F. B. Tomsa, J. V. Zimmermann, vesměs přispěvatelé beletristického a vzdělávacího měsíčníku Vlastimil (1840–42, red. J. K. Tyl, pak K. B. Štorch), založeného z nakladatelova podnětu a zaměřeného na náročnějšího čtenáře. F. Hajniš inicioval u S. vydávání zprvu velmi úspěšného humoristického periodického sborníku Paleček (red. F. J. Rubeš, F. Hajniš a V. Filípek), který vycházel 1841–47 nepravidelně v 19 svazcích (7 prvních vyšlo i v dalších vydáních). 1841 S. vydal Básně B. Jablonského a 1842 překlad Homérovy Iliady od J. Vlěka jako 1. sv. projektu „vydavatelstva Bibliotéky klasiků“ (vlastně K. Amerlinga) *Překlady klasiků všech národů a časů, věd a umění*. Na 2. sv. (překlad Ročních